ÄLVSBORGS LÄNS MUSEIFÖRENING

KULTURHISTORISK UTREDNING 12

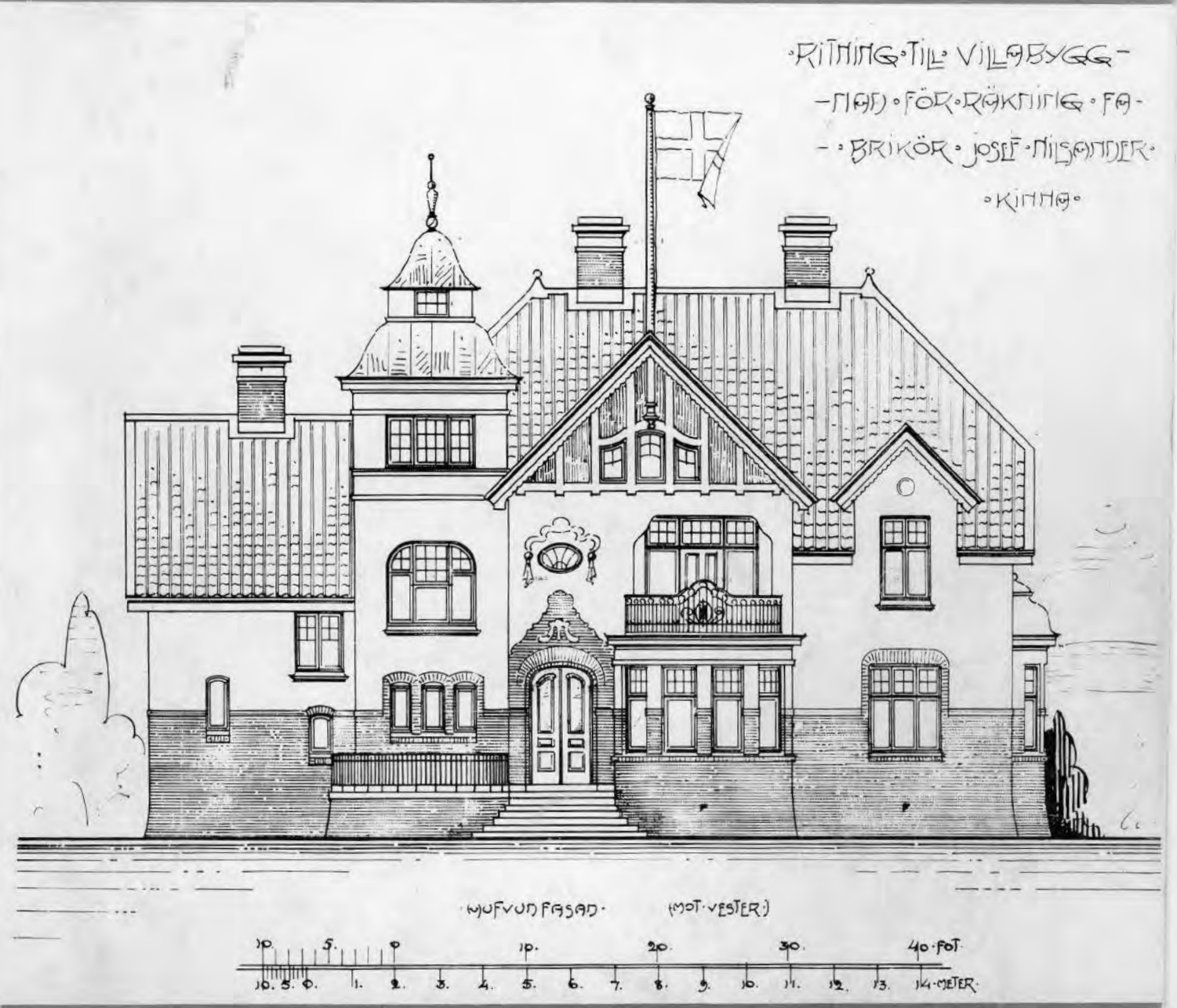

MARKS KOMMUN

etapp 1 1976

HÄGGÅNS DALGÅNG

Särtryck ur ekonomiska kartan, Statens Lantmäteriverk.

Publiceringstillstånd nr. 7676 Liber Kartor, Stockholm.

Godkänd ur sekretessynpunkt för spridning, Statens Lantmäteriverk 1976-08-13.

INNEHÅLL

Utredningens bakgrund

Inledning 1

Landskap och bebyggelse 2

Historisk översikt 4

Kulturminnesvård och naturvård i samverkan 9

Kulturminnesvårdens specialförfattningar och byggnadslagstiftningen 13

Bevaringsprogram. Förslag till fortsatt arbete 20

Bevaringsförslag

Redovisningens uppläggning 22

Förslag till byggnadsminnen 24

Riktlinjer angående byggnader i grupp III 25

Förteckning över samtliga utvärderade objekt 28

Kinna köping 35

Fritsla socken 57

Örby socken 69

Skene socken 90

Bilagor

I Byggnads- och fornlämningstyper
II Inventeringsblankett
III Industriinventeringar

UTREDNINGENS BAKGRUND

Inledning

På uppdrag av Marks kommun har Älvsborgs läns museiförening under tiden mars - april 1976 genomfört översiktlig kulturhistorisk bebyggelseinventering inom Häggåns dalgång. Inventeringen ingår som ett led i arbetet med den fysiska riksplaneringen och kommunens områdes- och översiktliga planering. Den är också en viktig del i museiföreningens arbete att steg för steg kartlägga länets bebyggelse och få fram ett aktuellt och fullgott underlag för länsmuseiföreningens antikvariska och pedagogiska verksamhet.

Karta 1

Totalinventering har utförts inom Kinna köping samt Fritsla, Skene, och Örby socknar, vilket inneburit registrering, beskrivning, faktainsamling och fotodokumentation av samtliga fastigheter. Detaljeringsgraden har varierat beroende på objektens art. Enhetliga områden med modern bebyggelse har karakteriserats kvarters- eller områdesvis enligt ovan angivna modell. (Bil. 2) Sammanlagt har 3000 fastigheter behandlats och fotodokumenterats. Bildmaterialet omfattar cirka 9000 bilder. En bearbetning av materialet tillsammans med en genomgång av fornlämningsregister, naturvårdsplan och områdets historiska utveckling har resulterat i föreliggande bevaringsförslag. En prioritering av bebyggelsemiljöer och enstaka objekt har gjorts enligt de rekommendationer som angivits i programmet för den fysiska riksplaneringen. Utvärderade miljöer och objekt har uppdelats i kategorierna riksintresse, regionalt och lokalt intresse. Vidare har kartor upprättats över bebyggelseområden, naturvårdsobjekt, fornlämningsbestånd samt de bebyggelsemiljöer och enstaka objekt, som redovisats i bevaringsförslaget. Inventeringen har bekostats med medel från Marks kommun.

Vänersborg i Maj 1976.

Clary Andersson
Lena Andersson
Krister Ekblad
Anders Hillgren (projektledare)
Gunilla Jivén
Annalena Nordström

MARKS KOMMUN
Tjänsteställe

Datum 1976-05-14

Beteckning

Handläggare

Ert datum

Er beteckning / referens

Inventering av kulturhistoriskt intressanta byggnader och miljöer i Marks kommun.

Inventeringen ingår som ett led i det av fullmäktige antagna Program för fullföljande av den fysiska riksplaneringens intentioner (Kf 1974-03-19 § 58).
Häri ingår en inventering innebärande registrering och fotodokumentation av samtliga fastigheter inom Häggåns dalgång mellan Fritsla och Kinna samt respektive tätorter även Örby och Skene.

Arbetet avses även kopplat till det generalplanearbete som pågår i Mark. För stora delar av det aktuella området gäller utomplansbestämmelser varför byggnadsnämndens möjligheter att styra och påverka utvecklingen är relativt små. En områdesplan är emellertid under utarbetande och denna skall taga hänsyn till bevarandesynpunkter i första hand för känsliga partier i det gamla kulturlandskapet. Vår förhoppning är också att i denna plan inlemma de värdefulla byggnader som antingen kan integreras i stadsbyggandet eller säkerställas genom olika medel och kvarligga i det öppna landskapet.

Mot denna bakgrund får inventeringsarbetet ses som ett ytterst värdefullt komplement i kommunens översiktliga planering.

STADSARKITEKTKONTORET

Rune Bengtson
stadsarkitekt

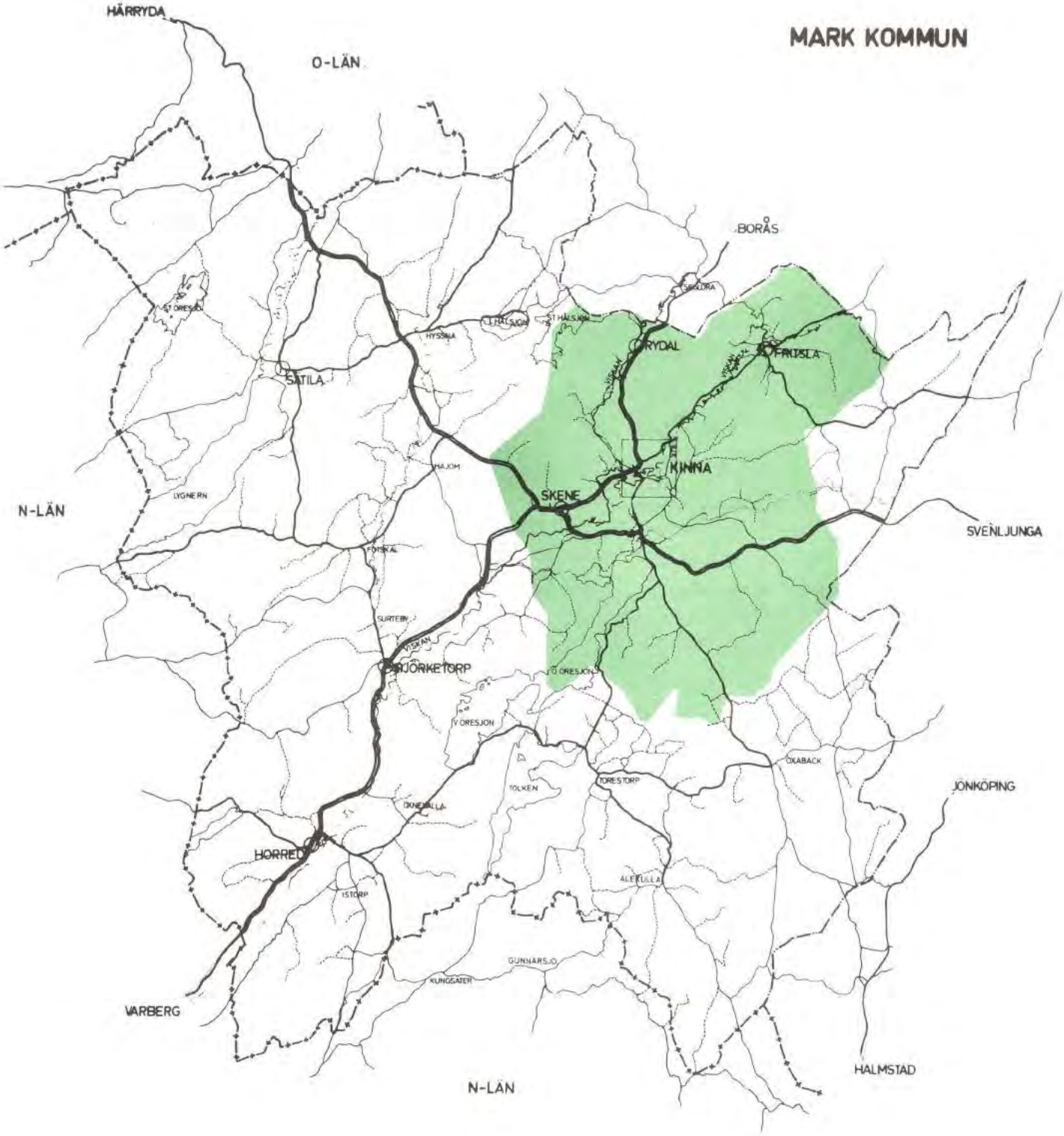
MARK KOMMUN
HÄRRYDA
Ö-LÄN
BORÅS
SÄTILA
RYDAL
FRITSLA
KINNA
SKENE
SVENLJUNGA
N-LÄN
BJÖRKETORP
HORRED
VARBERG
JÖNKÖPING
HALMSTAD
N-LÄN
Inventeringsområde 1976

LANDSKAP OCH BEBYGGELSE.

Karta 4

Inventeringsområdet domineras till stor del av Viskans och Häggåns dalgångar, det småbrutna landskapet kring Örby samt av den långsträckta Ö. Öresjön. Landskapets karaktär är en skapelse av sprickbildningarna i berggrunden samt av inlandsisen och dess avsmältning. I de uppkomna dalgångarna möter ett öppet kulturlandskap med omväxlande åker- och hagmarker, som skarpt avgränsas av de vidsträckta skogs- och mossmarkerna på de omgivande urbergsplatåerna.

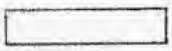

På de öppna, relativt lågexploaterade sluttningarna längs dalgångarna kring Viskan och Häggån domineras bebyggelsen av bond- och förläggargårdar samt från dessa avstyckade mindre jordbruksfastigheter och egnahemsbebyggelse. De större gårdarna karakteriseras av sammanhållna gårdsbildningar, med en rikt utvecklad träpanelarktiektur, lokaliserade till miljömässigt tilltalande platser i kulturlandskapet. Bebyggelsen vittnar i storlek, utformning och placering om den socialt och ekonomiskt differentierade strukturen inom området under 17-1800-talen. Inom zonen återfinns betydande delar av kommunens industri, vars bebyggelse koncentrerats utmed riksväg 41, länsväg 156 samt längs Fritslavägen, vilka löper genom dalgångarna. I naturvårdsplanen för Älvsborgs län (1976) finns ett flertal landskapsområden inom zonen upptagna som naturvårdsobjekt. (Se kap. Kulturminnesvård och naturvård i samverkan).

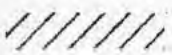

I anslutning till det öppna landskapet kring dalgångarna samt insprängda i zonens höglänta skogsområden finns en mer kuperad terräng med uppodlade ofta oregelbundna åkrar, betesmarker och skogspartier. De små brukningsenheterna dominerar. Gårdsbebyggelsen är oregelbundet grupperad och anpassad till terrängförhållandena. Den äldre bebyggelsen har under senare tid utökats med modern egnahemsbebyggelse. Särskilt märkbar är denna uppblandning i bebyggelseområden vilka ansluter till tätorterna. Runt Ö. Öresjön uppfördes under 1950-60-talen ett stort antal fritidsfastigheter med övervägande småstugebebyggelse.

De vidsträckta skogs- och mossmarkerna på urbergsplatåerna med gles bebyggelse av mindre jordbruk och torp återfinns i huvudsak inom undersökningsområdets östra del inom Örby och Fritsla socknar samt till viss del inom de nordvästra delarna av Kinna köping. Skogsmarken är ofta uppdelad på skiften, vilka ligger under gårdarna i de uppodlade områdena. Kvar från nyodlingsverksamheten under 1800-talet finns enstaka mindre brukningsenheter.

Häggådalen med tätorterna Kinna, Skene, Örby och Fritsla utgör kommunens administrativa och kommersiella centrum. Zonen har en varierande bebyggelse av både en- och flerfamiljsfastigheter, tillkomna under i huvudsak två utbyggnadsskeden. Den första

egnahemsbebyggelsen uppfördes under 1920-40-talen, medan en andra utbyggnadsetapp av huvudsakligen villa- och radhusbebyggelse, inföll under 1960-70-talen. Det äldre sammanhängande omlandet av jordbruksbebyggelse splittrades därmed. I anslutning till tätorterna finns koncentrationer av industri- och verkstadsbebyggelse. Till dessa hör ett stort antal tjänste- och arbetarbostäder. I sin mest renodlade form förekommer denna typ av bebyggelse i Rydal, som skulle kunna karakteriseras som det typiska fabrikssamhället i Häggådalen.

KARTA 4

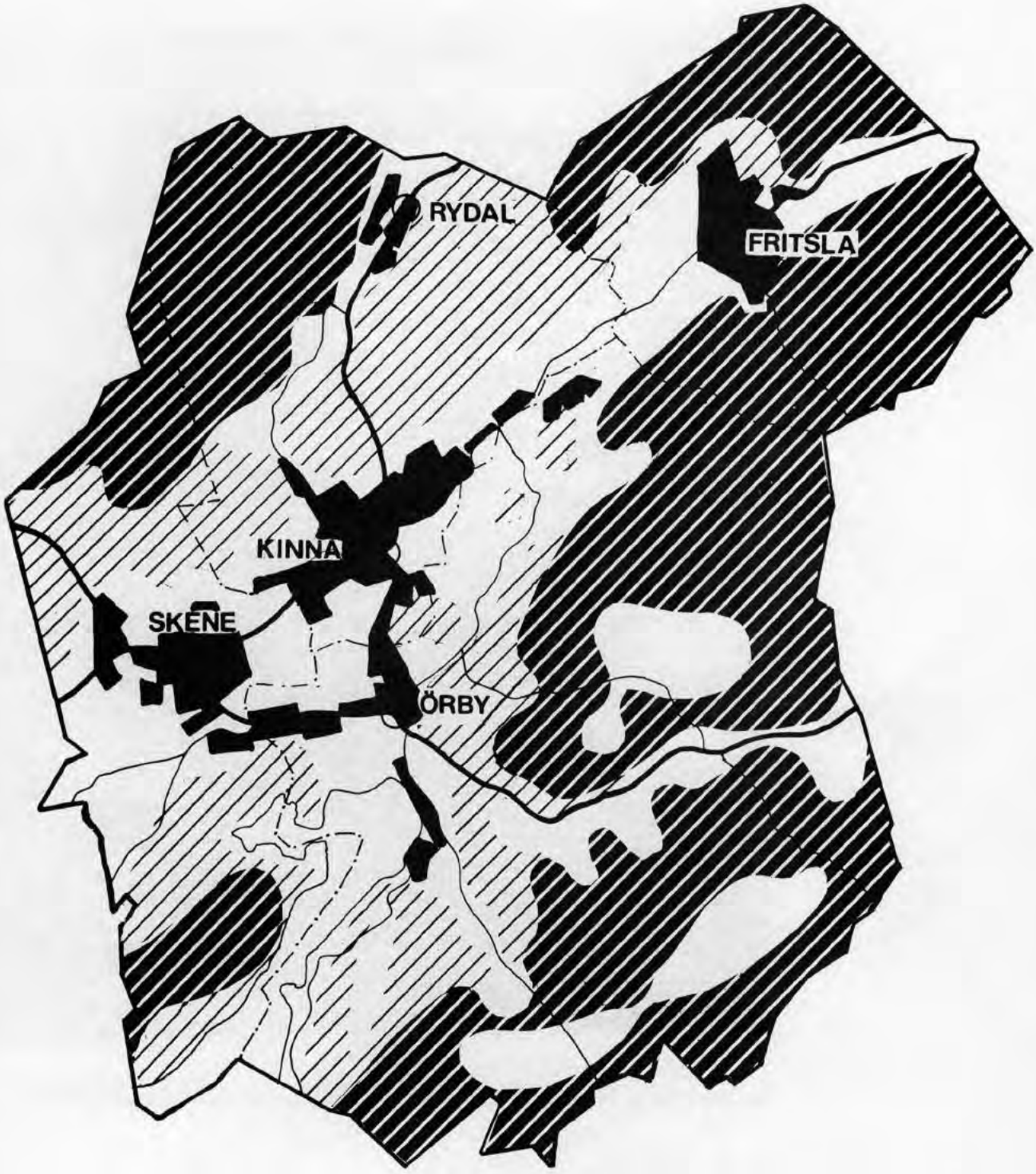

1:100 000

Landskap och bebyggelse

- öppet odlat slättlandskap med utskiftad jordbruksbebyggelse
- landskap med omväxlande skog och uppodlade mindre enheter i dalgångar och på höjdplatåer
- skogsområde med insprängda mindre gårdar och torp
- tätbebyggelse i planlagt område

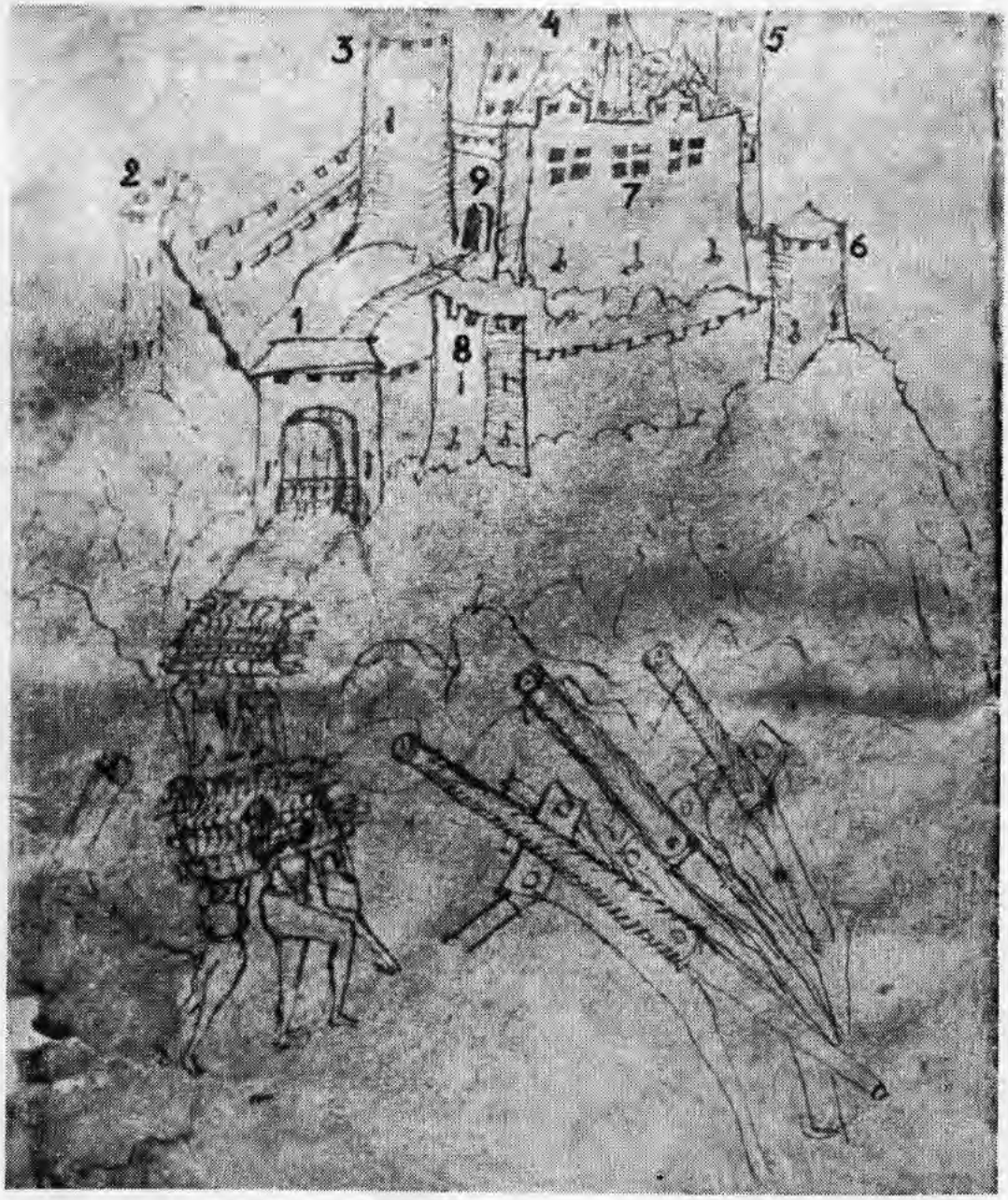

Landsknekten Paul Dolsteins teckning av Örestens belägring 1502.

HISTORISK ÖVERSIKT

Inom inventeringsområdet finns få fornlämningar registrerade. I Fritsla, Kinna, Skene och Örby socknar finns enligt riksantikvarieämbetets fornlämningsregister 163 fornlämningsplatser. Dessa innefattar förhistoriska boplatser, fyndplatser och gravanläggningar samt historiska lämningar t.ex. befästningsanläggningar, borgar, fångstgropar, milstolpar, stenbroar och vägvisarstenar.

De flesta fornlämningar i området härrör från bronsåldern, järnåldern samt historisk tid. De är koncentrerade till dalgångarna kring Viskan och Häggån och området kring Ö. Öresjön.

Karta 2

De förhistoriska lämningarna finns inprickade med R på den ekonomiska kartan. Antalet R-märkta fornlämningsplatser i området är 56 med 126 fornlämningar, varav 56 fornlämningar fördelade på 3 gravfält.

Karta 3

Kartan över historiska lämningar upptar 33 platser med 34 fornlämningar. De är alla utom stenbroarna markerade med R eller Ms på den ekonomiska kartan. De upptagna lämningarna är Kinnaborg och Öresten (byggt på 1360-talet), skansanläggningen vid Karlshed, milstolpar och vägvisarstenar (byggda under 1770-talet till 1800-talets början), minnesstenar, frångstgropar förmodligen anlagda under senare delen av historisk tid, offerrösen och Svänasjö kyrkoplats. Stenbroarna är byggda under 1800-talet. Av bygdens 10 broar har Finabobron i Fritsla och Skärbron över Viskan i Skene ett "framträdande kulturhistoriskt värde" enligt broinventeringen utförd av riksantikvarieämbetet 1954.

Stenåldern 6000-1500 f.Kr

Från de första årtusendena efter inlandsisens avsmältning d.s.k. äldre stenåldern (6000-3000 f. Kr) är få fynd kända inom området. Flintavslag har påträffats vid Öresjöns östra strand och kan eventuellt dateras till denna periods jakt och fångstkulturer.

De flesta stenåldersfynden i området, dels gravarna d.s.k. hällkistorna och lösfynden t.ex. yxor, dolkar, pilspetsar och skäror, härrör från den yngre stenålderns slutskede (1800-1500 f.Kr). Av bygdens hällkistor är den på Kinnas kyrkogård den mest kända.

Bronsåldern 1500-500 f.Kr

Fornlämningar som sannolikt kan dateras till bronsåldern är: rösen, stensättningar och älvkvarnshällar. Boplatslämningar från denna period är mycket sällsynta. I området finns 2 älvkvarnshällar och drygt ett 20-tal rösen, vilka ligger högt upp på bergs- och moränkrön med utsikt över landskapet. Det största röset i området är Stora Rör vid Haby i Skene socken.

Järnåldern 500 f.Kr - 1050 e.Kr

Under järnålderns senare del lades grunden till den nutida bebyggelsen och det kultiverade landskapet. Gården och byn tog form, samtidigt blev gårds- eller bygravfälten vanliga. Dessa är belägna i anslutning till den senare jordbruksbebyggelsen. Järnåldersgravfälten består oftast av olika typer av gravanläggningar såsom domarringar, högar, resta stenar och stensättningar.

Järnåldern är väl representerad i området, särskilt i socknarna Skene och Örby genom ett drygt 20-tal stensättningar, 4 domar-

Gravröse vid Stora Rör, Örby socken.

Finabo bro vid Häggån, Fritsla socken.

ringar, 2 högar och 3 gravfält. Vid Skönelid i Örby socken finns ett gravfält bestående av 10 domarringar och 10 resta stenar. En intressant fornlämning från denna period är järnåldersdösen, belägen vid gården Ekelunden vid Öxabäcksvägen i Örby socken.

Medeltid 1050-1500

Fram till freden i Roskilde (1658) utgjorde Marks härad en del av den svenska gränsen till Danmark. Namnet Mark betyder just "gränsskogen". Under medeltiden var södra Västergötland indelat i två län, Oppenstens län som omfattade Kinds och Mo härader och Örestens län som omfattade Marks härad.

Genom Mark, utmed Viskadalen gick vägförbindelsen mellan Varberg och Skara. Denna väg skars i Skene av Kalmar-Lödösevägen. Vägkorsningen och närheten till gränsen gav upphov till en marknadsplats. Ännu sent på 1800-talet hölls under juli månad en allmän marknad i Skene.

Som gränsland var två företeelser betecknande för Mark, gränshandeln och krigen mellan Sverige och Danmark. Gränshandel med kreatur etc., var ofta en lönsam affär, då avsättningspriserna i det danska Halland var högre än uppåt landet. Ännu på 1800-talet benämndes gårdfarihandlarnas importgods för smuggel, och gränshandeln var strängt förbjuden. Motsättningarna mellan allmogen och kronan med anledning av förbudet ledde ibland till öppna konflikter.

På 1360-talet anlades Örestens borg vid Öresjöns utlopp i Viskan som replipunkt för den administrativa makten i häradet. Ett flertal mindre borgar av liknande slag anlades under samma tid som lås för vägarna in i västsverige, ex. Oppensten i Kind och G:a Elfsborg. Borgen hade mer karaktär av befäst gård än militär stödjepunkt.

Öresten hade omväxlande svenska och danska fogdar. Så hörde Mark under Valdemar Atterdags regering genom den s.k. Ålholmstrakten 1366, under ca 20 år till Danmark. Öresten ingick i B Jonsson Grips egendomar på 1380-talet. Det brändes under Engelbrekts kampanj 1434.

På 1460-talet återuppbyggdes Öresten av Sten Sture d.ä. som då var Karl Knutsson Bondes hövitsman i Västergötland. I början av 1470 gjorde Kristian I ett försök att intaga slottet, men Sten Sture uppbådade Västgötabönderna och slog honom på flykten. 1502 belägrades och brändes borgen av prins Kristian (sedemera Kristian II) för att åter byggas upp på 1510-talet av riksföreståndaren Sten Sture d.y.

Efter Stockholms blodbad och Kristian II's svenska trontillträde såldes borgen för 100 oxar till allmogen i Mark (ca 20.000 dagsverken), som brände ned den 1520.

Örestens Kungsgård gavs 1568 jämte 28 hela och 7 halva hemman i Marks och Ås härad i Västergötland samt Stranda härad i Småland till friherreskap åt riksrådet Erik Gustafsson Stenbock. "Kronobäck och Öresten" var ett av de sju friherreskapen i Sverige. 1651 blev Öresten grevskap fram till Karl XI's reduktion 1682, då Öresten tilldelades översten vid Älvsborgs regemente som boställe.

Även Kinnaborg i Kinna har ansetts vara en medeltida befästningsanläggning. Detta är inte belagt. Kinnaborgs roll vid ett anfall av den danske kungen Erik Menved 1306 är förmodligen en litterär tradition, knuten till Dalins Svea Rikes Historia (Stockholm 1750). 1611 - under Kalmarkriget (1611-1613) - stod en träffning mellan en dansk och en svensk strövkår. Vid 300 årsminnet 1911 restes ett monument.

1500 - Hemslöjden utgjorde en viktig binäring i Sjuhäradsbygden. Bönderna räknade här länge avkastningen i alnar väv i stället för skäppor säd. Marbolärften hörde ännu in på 1500-talet till de varor varmed man betalade sina skatter.
Utvecklingen från hemslöjd till hemindustri pågick under en längre period från 1600-talet och vidare under 1700- och 1800-talen. Förläggaren anskaffade allt material och lämnade ut arbetet till hemväverskor. Till en början reste förläggarna själva runt med sina varor, men i takt med verksamhetens expansion tog gårdsfarihandeln alltmera över försäljningen. Förläggarna hade också kontakt med städernas köpmän och handelshus.

Under hemindustrins tidiga århundraden använde man främst ull och lin som råmaterial, men vid sekelskiftet 1700-1800 började även bomull användas och vävningen kom genom mekaniseringen snabbt att öka i omfattning.

Hemindustrin samlades i manufakturverk, fabriker utan egentlig mekanisk drift. År 1779 fick Ginkalunda manufakturverk i Kinna socken privilegium att använda bomull som råvara. Den första förläggarverksamheten med bomullsvaror startades vid Stämmemad i Kinna socken.
Det mest betydande området för förläggarverksamhet vid denna tid utgjordes av Skene, Kinna, Fritsla och Seglora socknar. Antalet förläggare i Marks härad utgjorde på 1830-talet omkring 20-30 stycken. De stora förläggargårdarna från senare delen av 1800-talet ligger koncentrerade längs Häggådalen.
Sjuhäradsbygdens och ett av landets första mekaniserade bomullsspinnerier anlades 1853 vid Rydal i nuvarande Kinna socken.

Fram till mitten av 1800-talet dominerade hemindustrin över fabriksindustrin, men under 1800-talets senare del ägde en omsvängning rum. Fabriksindustrin ökade kraftigt och år 1877, det sista året för vilket det finns jämförande statistik, utgjorde hemindustrins andel av den totala produktionen av bomullsvaror knappt 23 %.

De nya näringsfrihetslagarna vid 1800-talets mitt skapade konkurrens för knallarna. Gårdfarihandelns betydelse minskade alltmer genom de nya samfärdsmedlen, järnvägarna, bilismen och postorderfirmorna, vars paketleveranser snart utvecklades till en rationaliserad storindustri.
Antalet knallar minskade snabbt mot 1800-talets slut och vid sekelskiftet fanns endast ett fåtal kvar.

Inom undersökningsområdet karaktäriseras industrins lokalisering idag av en splittring på ett flertal ofta små enheter. Lokaliseringen ger en historisk bild av spontan företagsetablering, med spår av hantverk, gårdsbruk och s.k. förläggarverksamhet. Fabrikerna och verkstäderna ligger spridda i den bemärkelsen att endast ett fåtal av dem ligger samlade i industriområden avsedda för flera verksamheter. Geografiskt sett ligger de dock, med några få undantag, väl samlade i dalgångarna. Vattendragen gav energi åt fabriker med industrialiserad drift och åarna tjänade samtidigt som mottagare för det vattenburna industriavfallet.

I Kinna och Skene, som utgör de största industriorterna, har under de senaste 10 åren 60-70 % av storkommunens i industri sysselsatta fått sin utkomst. Förutom i dalgångarna finns en del av de mindre industriföretagen lokaliserade på ett flertal platser inom kommunen. Det gäller främst små företag för träbearbetning och textilförädling, industrier som bäst behållit sin närhet till de gamla driftsformerna. Det största företaget inom kommunblocket är Borås Wäfveri AB i Skene med över 900 anställda. Därefter följer Almedals fabriker och AB Ludvig Svensson båda i Kinna med över 500 anställda vardera. Textilindustrin dominerar områdets näringsliv. Denna industri sysselsätter ett stort antal kvinnor, vilkas anställningsformer kan variera från heltidsanställning till deltidsarbete i hemmen. Som sekundär verksamhet till textilindustrin har sedan andra företag vuxit fram, t.ex. möbelindustri, inredningssnickerier och lådfabrikation, som nu dominerar träindustrin inom kommunblocket.

KARTA 2

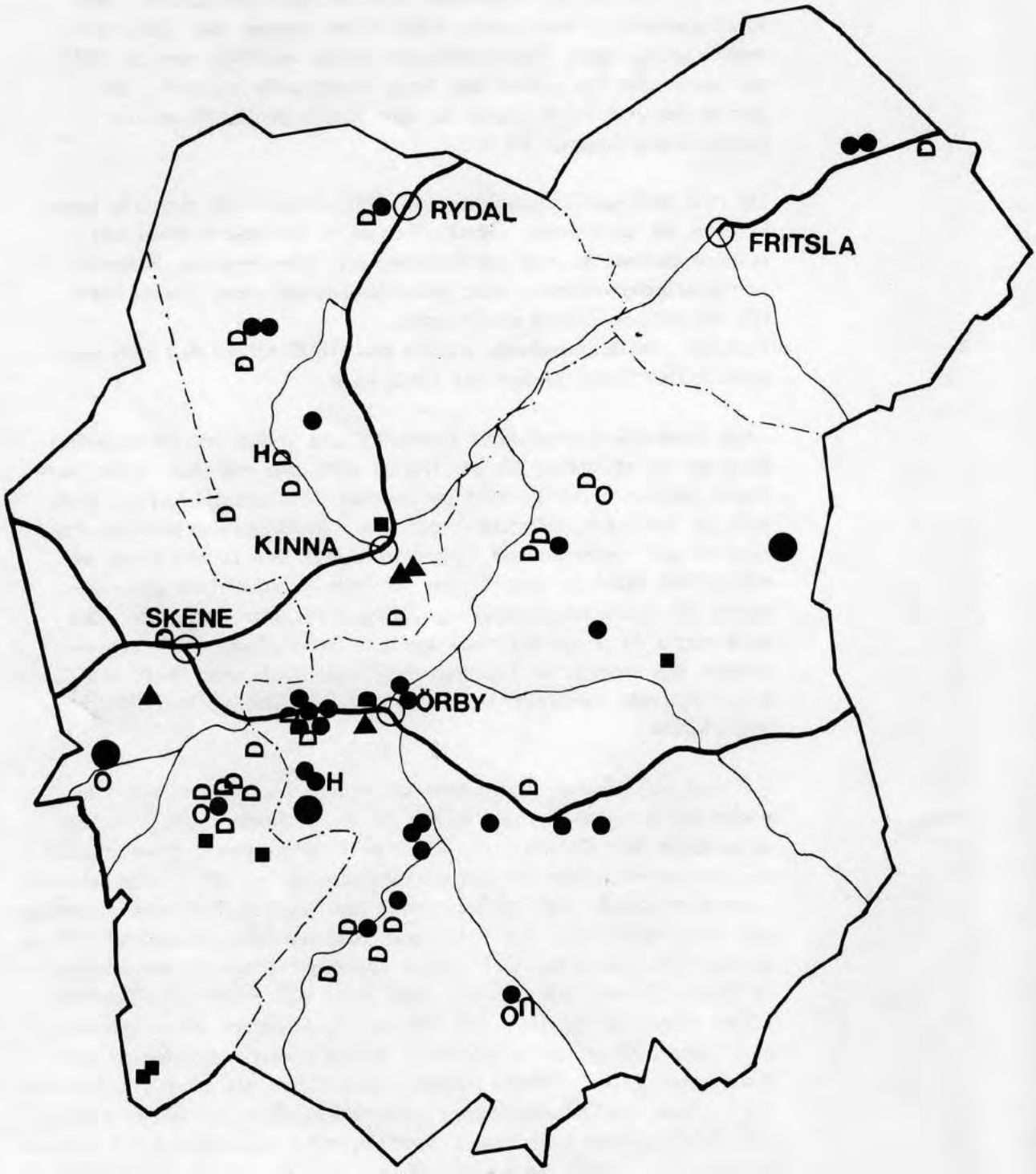

1:100 000

Fornlämningar

- Röse
- hög
- stensättning
- gravfält
- hällkista
- rest sten
- järnåldersdös
- H älvkvarnshäll
- O domarring

KARTA 3

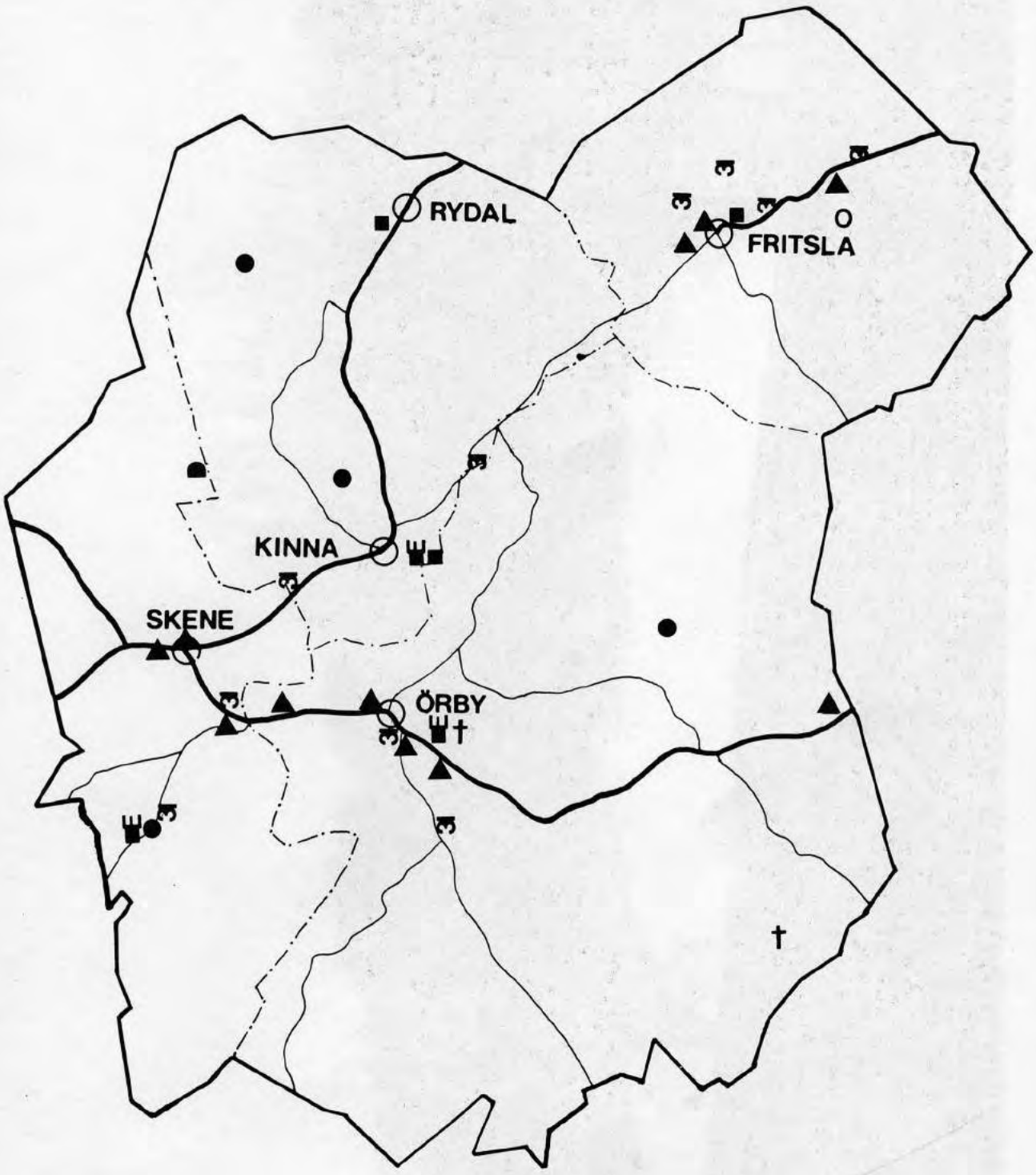

1:100 000

Historiska lämningar

- ▲ milstolpe/vägvisarsten
- 3 stenbro
- ■ minnessten
- offerröse
- befästn. anl., borg, skansanl.
- ● fångstgrop
- † kyrkplats, kyrkogård
- O hyttlämning

Öresten med Slottsån och Slottsberget. Miljö nr 75.

KULTURMINNESVÅRD OCH NATURVÅRD I SAMVERKAN.

Karta 5

I takt med det ökande allmänna intresset för den fysiska planeringen har miljövårdens roll aktualiserats. Det av människan påverkade landskapet - kulturlandskapet med dess bebyggelse - har kommit i blickpunkten. Definitionsmässigt är miljövård idag ett vidsträckt begrepp. Under senare tid har önskemål framförts om en vidgad samverkan mellan kulturminnesvårdens och naturvårdens företrädare. Särskilt då det gäller dokumentation av kulturlandskapet har betydelsen av samordning mellan naturvårdsinventering, fornminnesinventering och bebyggelseinventering understrukits.

Inom naturvården har man vid inventeringar velat urskilja tre olika slag av angreppspunkter, naturvetenskapliga, landskapsbildmässiga och kulturhistoriska. Mellan dessa intressen finns emellertid inte några skarpa gränser. Gemensamt för den landskapsbildmässiga och kulturhistoriska naturvården är bl.a. att åstadkomma ett urval av skyddade områden, där alla naturtyper, såväl naturliga som kulturpräglade, finns representerade. Man eftersträvar att bevara och i förekommande fall vårda representativa och karakteristiska landskap och att mildra och återställa verkningar av exploatering av olika slag. Från kulturminnesvårdens sida är det naturligt att dokumentera olika slag av odling och annan markanvändning inom kulturlandskapet som t.ex. sambandet mellan byggnader, fornlämningar och kulturlandskap och det visuella sambandet mellan olika objekt i det öppna landskapet. Kulturförändringarna under den för- resp. historiska tiden bör därmed kunna illustreras i de utvalda miljöerna. Det är alltså viktigt att behandlingen av agrara bebyggelsemiljöer och odlingslandskap, utmarksmiljöer m.fl. sker i intim samverkan mellan kulturminnesvården och naturvården.

Den moderna svenska naturvården byggdes upp under 1960-talet och fick möjlighet att arbeta på rättslig grund genom naturvårdslagen 1964. Vanligen delas naturvården upp i allmän naturvård, vilken har naturvårdslagen som främsta arbetsinstrument, och miljövård, som stöder sig på miljöskyddslagen den 29 maj 1969. Enligt riktlinjerna i propositionen 1963:71 till 1964 års naturvårdslag vilar huvudansvaret för det regionala naturvårdsarbetet på länsstyrelserna. På dessa ankommer de flesta beslutsfunktionerna inom naturvården samt huvuddelen av den regionala inventerings- planeringsverksamheten. För översiktlig naturvårdsinventering har statens naturvårdsverk (1975) rekommenderat en metod, som på flera punkter låter sig jämföras med förfarandet vid kulturhistorisk byggnadsinventering. Den förberedande analysen och fältinventeringen kan tillsammans närmast jämställas med den kulturhistoriska översiktliga analysen.

Naturvårdsplanering i Älvsborgs län.

Inventering och planering inom allmän naturvård har i Älvsborgs län pågått sedan mitten av 1960-talet. Sedan dess har ett 40-tal inventeringar genomförts för kommuner av särskilt värdefulla områden. Hösten 1973 hade hela länet täckts med översiktliga inventeringar. Länsstyrelsen beslutade 1973 att arbetet med ett handlingsprogram för länets naturvård snarast skulle fullföljas. Under våren 1974 sändes det kommunvis sammanställda materialet på remiss. Synpunkterna i remissvaren har beaktats i den mån de kunnat rymmas inom naturvårdsplanens målsättning. Planen kommer ej att få någon rättslig verkan, utan förordnanden enligt naturvårdslagen kommer närmare att utredas från fall till fall. Naturvårdsplanen redovisas i Natur i Älvsborgs län. Inventering och handlingsprogram för allmän naturvård (1976).

I arbetet med föreliggande bebyggelseinventering har studiet av naturvårdsplanen ingått som ett viktigt led. I väsentliga delar kan man påvisa ett samband mellan kulturminnesvårdens och naturvårdens intresseområden. För ett bevarande av den kulturlandskapsmässiga helheten är det en förutsättning att dessa intressen kan förenas eller - inte minst - att de skall kunna komplettera varandra vid förordnanden av olika slag. I naturvårdslagen finns bl.a. vissa regler som kan vara av värde för bevarande av byggnad eller mindre byggnadsgrupp liksom av fornlämnings- och andra kulturområden utanför planlagda områden och som ingår i ett kulturlandskap med kvalifikationer att fredas och vårdas. Länsstyrelsen kan bl.a. i naturreservat genom skötselföreskrifter beakta kulturhistoriska och miljömässiga önskemål. Inom område som äger skydd för naturmiljön kan länsstyrelsen vid tillståndsprövning ta motsvarande hänsyn.

På karta 5 redovisas utvalda miljöer. Siffrorna på kartan och i nedanstående text hänvisar till objekt i naturvårdsplanen. (Nedan redovisas endast objekt i naturvårdsplanen där dessa sammanfaller med utvärderade bebyggelsemiljöer i föreliggande rapport).

Naturvårdsobjekt

Karakterisering av naturvårdsobjekt och bebyggelsemiljöer.

(22) Området kring Hedgärdessjön är den mest frekventerade friluftsterrängen intill Skene tätort. Här finns elljusspår, vandringsleder, friluftsbad och sportstuga. Området gränsar intill tätortens expanderande bebyggelse och nås lätt därifrån.

Inom område 22 i naturvårdsplanen återfinnes bebyggelsemiljö nr 72 i föreliggande rapport. Miljön är klassificerad som varande av lokalt intresse. Bebyggelsen inom området utgörs av två, ursprungligen tre, från centrala Skene utskiftade gårdar.

Bebyggelsemiljö nr 79 norr om Skene samhälle gränsar direkt till naturvårdsobjekt 22. Miljön är belägen i ett öppet odlingslandskap i anslutning till dalgången. Bebyggelsen utgörs av tre gårdar till större delen byggda under senare delen av 1800-talet, varav en s.k. framkammarstuga. Gårdarna ligger spridda längs skogsranden.

(23) Terrängen kring Stora Barrsjön och Mjögasjön utnyttjas mycket som friluftsområde av invånarna i Kinna tätort. Området gränsar direkt till bebyggelsen och stignätet är väl utvecklat.

I direkt anslutning till objekt 23 i naturvårdsplanen återfinnes bebyggelsemiljö nr 7 i föreliggande rapport. Området är klassificerat som länsintresse. Miljön utgöres av Kinna hembygdspark, Marieberg. Området angränsar i sydost också till bebyggelsemiljö nr 3.

(24) Häggådalen mellan Fritsla och Kinnahult är till större delen en oexploaterad jordbruksbygd. I dess centrala delar rinner Häggån med stora och väl utbildade meanderslingor. Den sydvästra dalslingan är skarpt markerad, medan den nordvästra sidan är uppsplittrad och mer succesivt övergående i höjdplatåernas barrskogar. Landskapet i övergångszonen består av öppna marker, hagar och lummiga lundområden. De botaniskt mest intressanta partierna finns vid Bösaråsen söder om Finabo och vid Solänge kvarn (se objekt nr 26). Häggådalen erbjuder ett tilltalande landskap. I övergångszonen mellan öppen dal och sluten skogsterräng är naturen omväxlande och kuperad med bergkullar, lövskog och kulturmarker.

I anslutning till naturvårdsobjekt nr 25 återfinnes bebyggelsemiljöerna nr 3 och 46 i föreliggande rapport. Miljön är klassificerad som riksintresse. Området innefattar ett flertal större förläggargårdar och jordbruksfastigheter samt ett antal äldre textilindustrier och småbruk.

(26) Trakterna kring Finabo i Häggådalens nordvästra sida kännetecknas av kuperad terräng med omväxlande kulturmarker och lövskog. Bäst utbildad är lövskogen på Bösaråsen där dels hagmarker dels sluten ängsekskog förekommer. Vid Solänge kvarn har man på privat initiativ hävdat de hasselbevuxna sluttningarna mot Häggån och området har därigenom bevarat prägeln av slåtteräng.

Hela området är av betydelse som strövområde och erbjuder dessutom goda botaniska studieobjekt. I anslutning till objekt 26 i naturvårdsplanen ligger bebyggelsimiljö nr 26 samt de enskilda objekten 34, 28, 38, 28, 24, 27. Miljön har klassificerats som länsintresse.

Området utgöres av centrala Fritsla, med miljön kring L.J. Wingqvists textilfabrik, disponentbostad, tjänste- och arbetarbostäder samt tillhörande jordbruk. I miljön ingår även Finabo prästgård samt ett antal förläggargårdar.

(32) Det triangelformade området mellan Kinna, Skene och Örby består till större delen av odlad mark. Viskan och Häggån flyter och nedströms Kungsfors har Viskan skurit ut en djup ravin. I sluttningarna från bebyggelsen i Örby dominerar ekrik lövskog. Inom området återfinns objekt 80 i föreliggande rapport.

(33) Nedanför Kungsfors kraftstation har Viskan skurit ut en kraftig ravin med flera sidodalar. Ravinsidorna har tidigare till stora delar utnyttjats för bete och slåtter. Viskans åfåra är biologiskt och geologiskt värdefull. Vegetationen är rik, men ravinen är stadd i snabb igenväxning och skötselåtgärder behöver tillgripas.

Angränsande till naturvårdsobjekt 33 återfinnes bebyggelsemiljö 44 i föreliggande rapport. Miljön är klassificerad som länsintresse.

Bebyggelsen ligger i sydsluttningen, angränsar i norr mot naturvårdsobjekt nr 33, i söder sträcker sig det öppna odlingslandskapet fram till östra Öresjön. Bebyggelsen kring Örby kyrka utgör en central del av Örby samhälle. Fornlämning nr 1 Skärbron i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, Örby sn, återfinns inom området.

(37) Området vid Slottsberget, med Örestens borg, omges av öppet odlingslandskap i norr och söder. Nordost om befästningen utbreder sig Örestens hage, en stor ekhage, glest bevuxen. På två sidor i väster och öster omges hagen av tät planterad granskog. Slottsberget och delar av hagen är domänreservat.

I direkt anslutning till naturvårdsobjekt 37 ligger bebyggelsemiljö nr 75, vilken klassificerats som riksintresse i föreliggande rapport.

Örestens gård är belägen strax söder om Slottsberget och den norr därom flytande slottsån.

KARTA 5

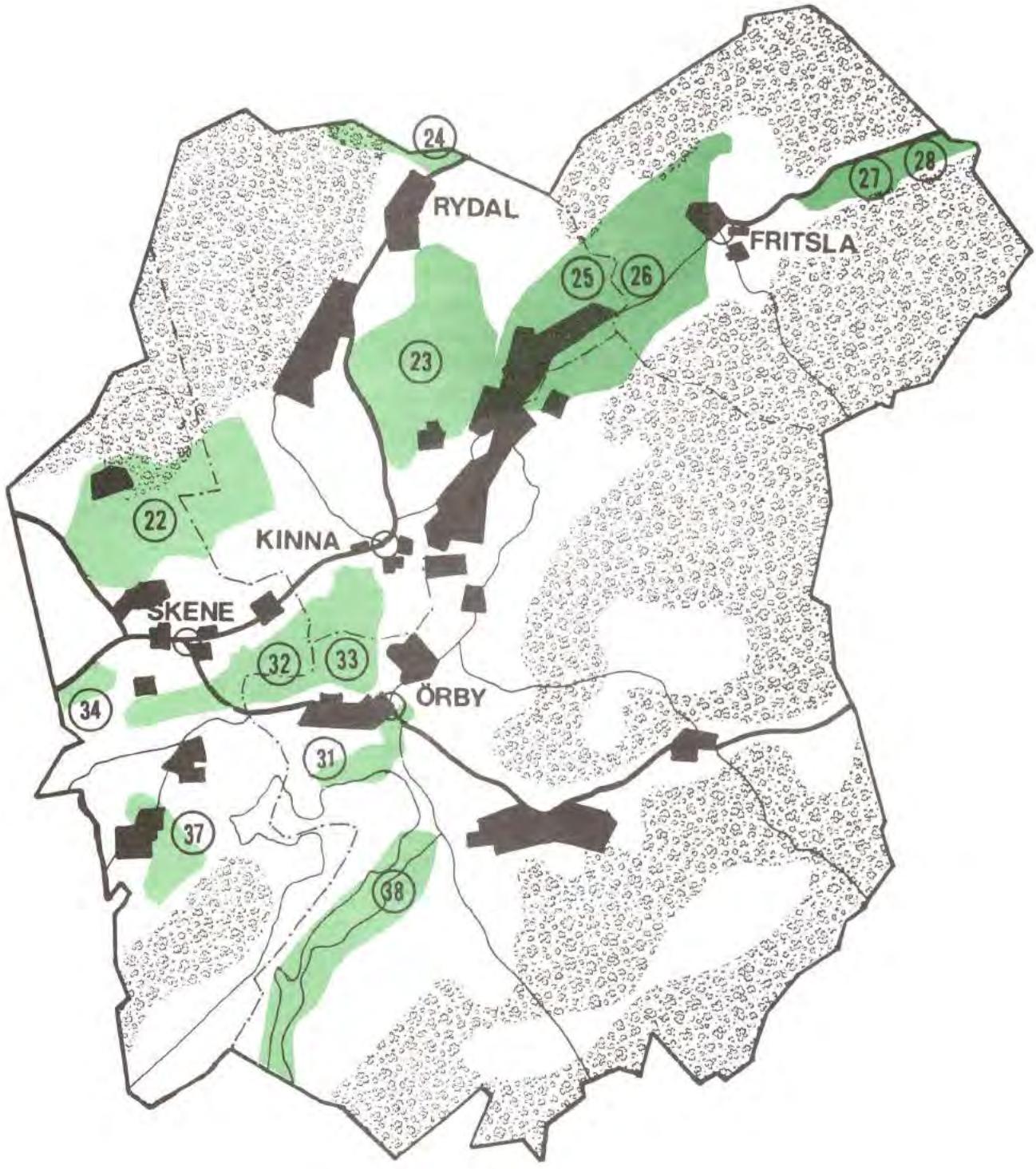

1:100 000

utvärderade Bebyggelsemiljöer

objekt i Naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976

KULTURMINNESVÅRDENS SPECIALFÖRFATTNINGAR OCH BYGGNADSLAGSTIFTNINGEN.

Begreppet kulturhistoriskt värde har brukats med skiftande innebörd under olika tider och i växlande sammanhang. Värderingen av det kulturhistoriska objektet influeras av kunskapen om det, men är ändå till sin art av subjektivt slag. För en bedömare framstår det som väsentligt att uppmärksamma estetiskt eller arkitektoniskt betydelsefulla objekt, för en annan kanske att stanna vid socialhistoriskt representativa objekt eller miljöer. Person- och lokalhistoria har också sina förespråkare osv. Byggnader av kulturhistoriskt värde utgör sålunda ingen skarpt avgränsad grupp. Snarare är det kulturhistoriska värdet något som i varierande grad kan tillmätas betydande delar av det befintliga byggnadsbeståndet. Ett fåtal byggnader av detta bestånd har dock tillmäts sådant värde att de getts ett särskilt skydd med stöd av speciallagstiftning.

Specialförfattningar.

År 1618 utfärdades vår första byggnadsförordning avseende kronans slott, borgar och befästningar. Kvar från denna tid finns ett bevarat plakat från år 1666 med "Påbudh om Gamble Monumenter och Antiquiteter i Riket", vilket med vissa kompletteringar kom att gälla till år 1828. Då utfärdades förordningen om "forntida minnesmärkens fredande och bevarande", vilken f.ö. utgör föregångaren till gällande fornminneslag från år 1942. Märkligare byggnader i enskild ägo har till viss del skyddats i den numera upphävda fideikommisinstitutionen från 1600-talet.

1942 års fornminneslag § 3 m.fl.

Fasta fornlämningar är generellt skyddade enligt 1942 års fornminneslag (SFS 1974:442) och utgör en av de viktigaste lagarna inom kulturminnesvården. Den ger ett direkt skydd åt minnesmärken från såväl förhistorisk som historisk tid som gravhögar, domarringar, borgar skansar, befästningsanläggningar, broar m.m. Tillsyn av fornlämningarna i länet utövas av länsstyrelsen och statens hist. museum har överinseende över skyddet och vården av de fasta fornlämningarna i riket.

Kulturminnesvårdens specialförfattningar avseende det existerande byggnadsbeståndet utgöres av 1920 års kungörelse om det offentliga byggnadsväsendet samt av 1960 års lag om byggnadsminnen. Författningarna reglerar behandlingen av befintliga byggnader och miljöer och är direkt inriktade på bevarande, vård och förvaltning av kulturhistoriskt objekt.

KK 1920:744

Byggnader registrerade som b y g g n a d s m i n n e s m ä r k e n är samtliga offentliga byggnader samt av varierande ålder och typ. Merparten av dem utgöres dock av landets märkligare byggnadsbestånd, typ monumentalbyggnader, men förteckningen upptar även enklare träarkitektur, sjukhus, fyrar etc. Kungörelsen innehåller generella anvisningar för vården av dessa byggnader. Reglerna för restaurering och

mer genomgripande åtgärder som flyttning, överlåtelse, rivning, etc. är restriktiva och kräver myndighetstillstånd. Observera att författningen innehåller bestämmelser även för statliga byggnader som har karaktär av minnesmärken utan att vara upptagna på förteckningen. Byggnadsminnesmärkenas antal är för närvarande 310 st.

SFS 1976:440, 441

Sedan gammalt har offentliga byggnader behandlats vid sidan av icke offentliga, vilka i sin tur kan förklaras som b y g g n a d s m i n n e n. Lagen avser i första hand enstaka byggnader av högt kulturhistoriskt eller historiskt värde då speciella skyddsinstrument för bevarandet av sammanhållna bebyggelsemiljöer ännu saknas. Lagen innehåller vidare fastställda föreskrifter vilka bl.a. anger i vilka delar byggnaden inte får förändras samt bestämmelser avseende vård och rätt till ersättning. Antalet byggnadsminnen uppgick 1974 till 261 st.

Kyrkobyggnader
KK 1920:744
1963:540

Oavsett ålder åtnjuter svenska kyrkans kyrkobyggnader liksom kyrkotomter och begravningsplatser sedan 1700-talet generellt skydd. Bestämmelserna avser även kyrkans inredning liksom planeringen av miljön kring kyrkan. Kyrkorna utgör den största gruppen skyddade byggnader ca 3000 st.

Prästgårdar
SFS 1971:860

Prästgårdar av kulturhistoriskt värde registreras i en förteckning över kyrkliga fastigheter vilken förs av resp. stiftsnämnd. Nämnden lämnar i samråd med landsantikvarien anvisningar för vård samt prövar ombyggnadsärenden.

Allmän byggnadslagstiftning.

Fram till vår tid har kulturminnesvårdens speciallagstiftning successivt omarbetats. Dessa revideringar har dock inte resulterat i en författning som ett allsidigt och effektivt sätt täcker problematiken kring vård och vidmakthållande av kulturhistoriskt eller miljömässigt värdefull bebyggelse.
För ett genomförande av en nyanserad byggnads- och kulturvård, har specialförfattningen i viss omfattning kunnat kompletteras med den a l l m ä n n a b y g g n a d s l a g s t i f t n i n g e n. Lagstiftningens användbara delar i bevarandesyfte motsvaras i huvudsak av planerings- och markanvändningsfrågor, byggnadsvårdsfrågor samt av byggnadslovsprövningen. Lagstextens beröringspunkter med kulturminnesvården är begränsad till ett fåtal punkter och av generell art. Genom en konsekvent tillämpning av dessa moment, bör dock förutsättningar finnas för ett visst skydd åt värdefullare bebyggelse.

Byggnadslagen 1947 § 25

Byggnadslagen (BL) behandlar planläggning och byggande. Värdefullare bebyggelse kan i stadsplan avgränsas och upptas som område för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Den allmänna beteckningen för sådana områden är s.k. K-märkning. K-beteckningen innebär dock inget reellt skydd mot rivning. Ett sådant skydd kan numera temporärt fås med hjälp av paragraf 35 A i BL.

§ 35 A

§ 86

Med stöd av 86 § BL kan Kungl. Maj:t förordna att nybyggnad utan länsstyrelsens tillstånd inte får ske inom område, som inte ingår i stadsplan eller byggnadsplan och som har betydelse bl.a. med hänsyn till befintligt från historisk eller konstnärlig synpunkt värdefull bebyggelse, fornlämningar eller andra minnesmärken. Bestämmelsen syftar till att förebygga att områden med sådan bebyggelse vandaliseras genom olämpliga byggnadsföretag. I § 122 BL finns liknande bestämmelser som ger möjlighet att skydda partier av kulturlandskap på landsbygden.

§ 122

Byggnadsstadgan 1959 § 9

Byggnadsstadgan (BS) ger anvisningar om byggnadsnämnd, byggande, byggnadslov m.m. Paragraf 9 i BS rör anvisningar vid upprättande av plan. Här framkommer att syftet med planläggning är att främja en från allmän synpunkt ändamålsenlig utveckling inom det område som planeringen avser. Det påpekas också att "bebyggelse med särskilt värde från historisk eller kulturhistorisk synpunkt ska såvitt möjligt bevaras".

§ 14

En ny bestämmelse i byggnadsstadgan är paragraf 14, vari föreskrivs att den som upprättar plan skall samråda med länsstyrelsen och övriga myndigheter som kan ha väsentligt intresse av frågan. Det föreligger alltså generell skyldighet att kontakta de kulturminnesvårdande myndigheterna.

§ 29

Inom område där utomplansbestämmelser äger tillämpning "må byggnad ej uppföras med mindre valet av plats för den tillämnade bebyggelsen kan anses lämplig ur allmän synpunkt. Härvid skall beaktas att områden med särskild naturskönhet eller säregna naturförhållanden såvitt möjligt bevaras".

§ 38

Enligt 38 § BS får byggnad av större värde från historisk, kulturhistorisk, eller konstnärlig synpunkt inte förvanskas vare sig genom arbeten på själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet.

§ 70

Byggnadsnämnd kan förelägga ägare vid vite att undanröja förändring som skett utan godkännande.

§ 50

Paragraf 50 i BS är en allmän anvisning om att "byggnad skall underhållas så att vanprydnad icke uppkommer".

§ 51

Försummas underhållet kan byggnadsnämnden enligt § 51 BS ålägga ägaren att riva huset.

§ 53

Underhåll av tomt föreskrivs i 53 § BS.

Byggnadslov § 75
§ 54 mom. 1

Byggnadslov fordras inte bara för nybyggnad eller sådan väsentlig förändring som är att likna vid nybyggnad.
I § 54 1 mom. BS föreskrivs att byggnadslov skall sökas också för ändring som avsevärt påverkar byggnads planlösning eller yttre utseende etc. Inom stadsplanelagt område fordras dessutom byggnadslov för omfärgning av fasad som ej vetter mot kringbyggd gård, för byte av taktäckningsmaterial etc.
Dessa bestämmelser innebär att byggnadsnämnden har avgörande betydelse för bevakningen av äldre byggnader belägna inom stadsplan.

Naturvårdslagen
§ 19
§ 18

Även naturvårdslagen innehåller bestämmelser rörande bevarandefrågor och länsstyrelsen kan lägga förbud mot nybyggnad över visst icke planlagt område. Lagen ger skydd åt landskapsbilden men även, med stöd av dess 19 paragraf, åt byggnader i landskapet. Den hindrar dessutom olämplig täktverksamhet och olika typer av reklamanordningar.

SYNPUNKTER PÅ BEFINTLIG OCH PÅGÅENDE BEVARANDELAGSTIFTNING.

De nuvarande ekonomiska, juridiska och planmässiga möjligheterna till ett effektivt skydd av befintlig bebyggelse är begränsade till innehåll, räckvidd och livslängd. Det påbörjade reformarbetet kan först efter en tid väntas skapa bättre villkor. Den allmänna byggnadslagstiftningen har hittills varit inriktad på att reglera nybebyggelse och markanvändning. Kulturminnesvårdens specialförfattningar har å andra sidan reglerat behandlingen av befintliga byggnader vilka bedömts äga ett särskilt värde. De båda lagtexternas bristande samordning har för kulturminnesvården inneburit betydande svårigheter att genomföra en allsidig byggnadsvård.

I den allmänna byggndslagstiftningen har ett flertal brister aktualiserats, av vilka avsaknaden av en effektivt formulerad underhållsskyldighet samt reella möjligheter till rivningsreglering skjutits i förgrunden. Problem av ovanstående karaktär har ofta haft sin upprinnelse i att stadsplaner som tillkommit under tidigare lagstiftning och som medgett stora byggnadsrätter kunnat ligga kvar som gällande, vilket i sin tur skapat förväntningsvärden som avsevärt försvårat bevarandearbetet. Många byggnader har fått förfalla så kraftigt att det enda kvarstående alternativet varit rivning.

Den allmänna byggnadslagstiftningens viktigaste bestämmelser med inriktning på byggnadsvård är 38 § BS samt 54 § BS 1 mom. Erfarenheterna av dess tillämpning är dock varierande. Behandlingen

av byggnader utom område med fastställd stadsplan försvåras bl.a. av att byggnadslovsplikten där ej innefattar bestämmelser om exempelvis omfärgning av fasad, byte av taktäckningsmaterial etc.

För att bevara samlade byggnadsmiljöer måste i allmänhet olika åtgärder kombineras. Dessa kan ha form av byggnadsminnesförklaringar, särskilda bestämmelser i plan eller genom andra överenskommelser.
Med stöd av 25 § BL kan föreskrivas att visst område skall utgöra reservat för kulturhistoriskt värdefulla byggnader s.k. K-märkning. Bestämmelsen försätter tidigare nybyggnadsrätt ur kraft men kan å andra sidan inte långsiktigt hindra att ifrågavarande byggnader rivs eller vanvårdas. En brist hos K-märkningen är dessutom att den förutsätter ägarens samtycke.
Speciallagstiftningen har hittills varit inriktad på skyddet av enstaka objekt vilket också försvårat hävdandet av sammanhängande miljöer. Någon motsvarighet till det miljöskydd som återfinns inom den modernare europeiska lagstiftningen, Lex Malraux i Frankrike, monumentlagen i Holland m.fl., finns f.n. ej i Sverige. Ett effektivt miljöskydd ställer därför vissa krav på att gällande byggnadsminneslag omformuleras. Så skulle exempelvis kriterierna för byggnadsminnesförklaringar bli mindre specificerade och fråntas den utpräglade inriktningen på bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla solitärer av direkt riksintresse. Kulturminnesvården bör dessutom beredas möjlighet att på en inventeringslista uppföra byggnader som inte kan anses uppfylla kriterierna för byggnadsminnesförklaring, men som ändock äger betydande värde för den miljömässiga helheten. I första hand får denna registrering ses som ett kontroll- och informationsinstrument.
Såväl byggnadslagstiftningen som specialförfattningens skyddsinstrument, som K-märkning och byggnadsminnesförklaring, är knutna till det nuvarande fastighetsbegreppet. Objekt på gatu- eller parkmark, äldre gatubeläggning m.m., vilka ofta utgör viktiga beståndsdelar i miljön kan således inte skyddas genom dessa instrument. Ett vidgat fastighetsbegrepp kan däremot undanröja dessa problem.

Pågående bevarandelagstiftning.

För översyn och förslag till en ny formulering av bevarandelagstiftningen tillsattes under 1960-talet tre stora utredningar. De tre som nu lagt fram sina betänkanden är 1965 års musei- och utställningssakkunniga (MUS 65), Saneringsutredningen (sanering I, II och III) och Bygglagutredningen (Markanvändning och Byggande).

MUS 65

De museisakkunnigas arbete bestod i huvudsak av att utreda målsättning och organisation inom kulturminnesvården. Utredningens uppgift var sålunda inte inriktad på att göra "någon genomgripande saklig revision av gällande lagstiftning" utan mer att förfina och

anpassa författningarna rörande byggnadsminnesvården till den nya organisation för kulturminnesvården och som innebär att länsstyrelserna övertar ansvaret för den regionala kulturminnesvården på den statliga nivån från riksantikvarieämbetet. I och med tillkomsten av en kulturminnesenhet den 1.7.1976 ingår en länsantikvarie tillsammans med bl.a. länsarkitekten och överlantmätaren i länsstyrelsernas planeringsavdelning. Den av MUS 65 förordade lagändringen avseende underlättade möjligheter till byggnadsminnesförklaringar och därmed ökade möjligheter till miljöskydd har antytts i föregående stycke.

Saneringsutredningen

Bland de tre olika delbetänkanden som Saneringsutredningen överlämnat behandlar det sista, Sanering III (SOU 1973:27), den kulturhistoriskt värdefulla bostadsbebyggelsen. Som huvudsyfte har utredningen haft "att framlägga förslag av generell giltighet om stöd från statens sida för upprustning av kulturhistoriska byggnader och miljöer". I sitt betänkande har man utförligt redovisat befintliga och föreslagna finansieringsformer, där man förordat stödåtgärder i form av lån medan stöd i form av direkta ekonomiska bidrag avvisades. De olika låneformer man rekommenderar utgår ifrån de grundläggande statliga bostadslånen d.v.s. förhöjt statligt lån och tilläggslån. En brist i utredningen är att man endast behandlat bostadshusens bevarandeproblem men ej byggnader som inte utgör bostäder såsom industribyggnader, skolor, magasin etc.

Bygglagsutredningen

Bygglagsutredningen (SOU 1974:21) är en principutredning om byggande och markanvändning. Utredningen föreslår en uppdelning av lagstiftningen i en markanvändningslag för planläggningen samt en byggnadslag för byggandet. Utredningen förespråkar vidare att ett skydd av generell karaktär skapas för all befintlig bebyggelse.

I ett tilläggsdirektiv från 1972 berör utredningen också riktlinjerna för skyddet av kulturhistoriskt värdefulla objekt. Bygglagutredningen föreslår en typ av rivningslov, vilket skulle innebära att rivning ej får ske utan planmässig prövning. För bebyggelse med utpräglat bevaringsvärde bör underhållsbestämmelserna utökas och det bör i plan finnas möjlighet att införa byggnadslovsplikt för åtgärder vilka är att likna vid underhåll.

Byggnadslagstiftningen får sin tillämpning i de olika planer som framställs huvudsakligen på kommunal nivå. I detta sammanhang förespråkar utredningen att bevarandet av sammanhängande bebyggelsemiljöer ges en central plats i översiktsplaneringen. Det planmässiga skyddet för värdefullare bebyggelseinslag föreslås av bygglagutredningen få följande utformning. Ett framtida system bör omfatta tre planinstitut: kommunplan, kommundelsplan och byggnadsplan.

Kommunplan

I kommunplan avses kommunen ange riktlinjer för markanvändningen samt utformningen av miljön. I planen skall vidare kommunens långsiktiga bevaringsförslag samt byggnadsminnesmärken redovisas. Omprövning av planen bör tas upp med tätare intervall, ungefärligen vart femte år. För utvärderade miljöer - bevaringsområden skall översiktliga bevaringsföreskrifter införas i planen.

Kommundelsplan

I kommundelsplanen upptas områden där vidare bearbetningar och ställningstaganden är nödvändiga. I kommundelsplanen skall skyddsföreskrifterna avseende bevaringsområden ges en mer detaljerad utformning vilket skulle innebära bl.a. en utökad byggnadslovsprövning. Vid behov skall denna kunna omfatta såväl bebyggelse, stängsel, omkringliggande vegetation som väg- och gatumark.

Byggnadsplan
Karta 6

I stället för den nuvarande detaljplaneringens långsiktiga stadsplaner införes en ny typ, kallad byggnadsplan, med kortare omprövningstid. I denna skall en slutgiltig prövning av planpliktiga förändringar redovisas. Detta kan gälla vid rivning eller funktionsförändring av bebyggelse, nybebyggelse, liksom vid val av byggnadsmaterial, färgsättning, utförande etc. Att genomförandet sker planenligt kontrolleras genom byggnadslovet.

Eftersom bygglagutredningen kan komma att tillämpas tidigast 1977 genomförs för närvarande inom ramen för gällande byggnadslag en anpassning beträffande planeringsmetodiken.

BEVARINGSPROGRAM. FÖRSLAG TILL FORTSATT ARBETE.

Kulturhistoriska byggnadsinventeringar erfordras i den fysiska planeringen som beslutsunderlag för avgänsning av bevaringsområden och för att fastställa skyddsåtgärder för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Ett faktum som gäller planeringsarbetet på såväl riks- som kommunal nivå. Det är därför angeläget att en kommuntäckande totalinventering utförs inom ramen för den fysiska översiktsplaneringen. I kommuner som hittills saknar totalinventeringar kan program för detta skrivas in i arbetet med kommunöversikten.

Kulturhistorisk byggnadsinventering som syftar till att ge underlag för kommuntäckande planering bör anpassas till planeringssituationen, vilket medför att olika krav kan behöva ställas på inventeringens detaljeringsgrad. Den metod som vid Älvsborgs läns museiförening tillämpats för inventeringar på kommunöversikts- och områdesplansnivå är totalinventering eller miljöinventering med uppgifter om byggnader och dess sammanhang i landskapet. Den översiktliga totalinventeringen utgör oftast ett nödvändigt planeringsunderlag för avgränsning av områden för långsiktigt bevarande s.k. bevaringsområden samt för att ange enstaka skyddsvärda byggnader. För ett sådant område bör, där så erfordras, ändrad stadsplan upprättas, som fastställer befintlig bebyggelsestruktur. Bevaringsområden har i sig inga rättsverkningar. För detaljplanearbetet kan ofta ytterligare uppgifter vara nödvändiga för precisering av åtgärder och avgränsningar när det gäller bebyggelse inom bevaringsområden samt för byggnader utanför dessa som är av värde för den miljömässiga helheten. Vid behandling av objekt eller områden som i föreliggande rapport bedömts som särskilt värdefulla, bör denna föregås av fördjupade inventeringar som baseras på mer detaljerade arkivuppgifter, ingående beskrivningar, detaljerade bevaringsföreskrifter, eventuella uppmätningar etc. Detaljinventeringen kan därmed öka kunskapen om de enskilda objekten och ytterligare klargöra de kulturhistoriska, landskapsmässiga och tekniska förutsättningarna för ett bevarande. I samband med behandling av förslag till byggnadsminnen (SFS 1976:440, 441) syns denna arbetsgång ofrånkomlig.

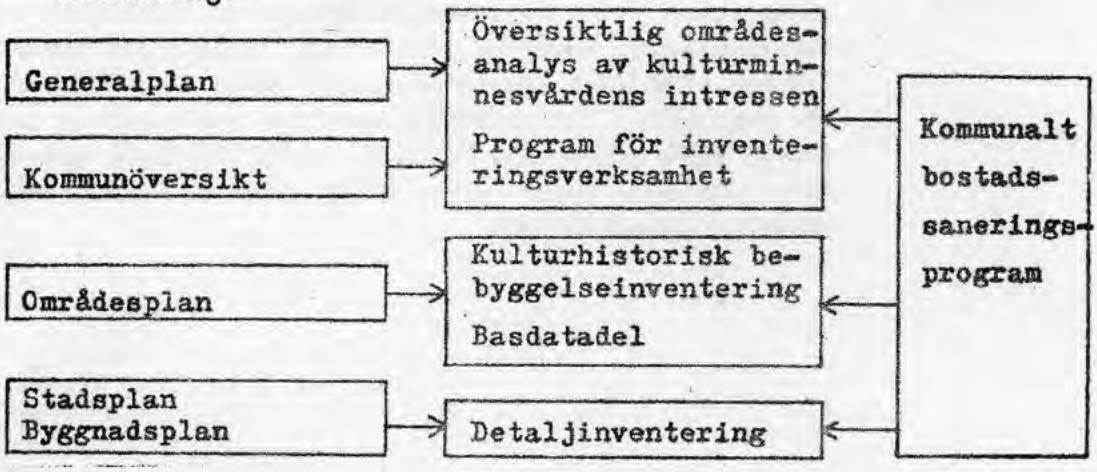

Riksantikvarieämbetets syn på förhållandet mellan kulturhistorisk byggnadsinventering och olika planeringssituationer.

Ur allmänt intresse och med hänsyn till berörda fastighetsägare kan krävas att kommunen med noggrant förarbete skall bereda sina bevaringsområden. Det är därför väsentligt att man på ett tidigt stadium tar ställning i princip till de rekommendationer som framförts i föreliggande rapport. Det redovisade materialet kan p.g.a. sin översiktliga karaktär inte ligga till grund för ett kommunalt s.k. bevaringsprogram, (se nedan) men däremot bilda underlag för vidare utredning av upptagna förslag till bevaringsområden och byggnadsminnen.

Som underlag för sin planering behöver kommunen en rad handlingsprogram. Utöver program för trafik, industribyggande, social service, skolutbyggnad osv. bör också upprättas ett handlingsprogram för den långsiktiga behandlingen i bevaringsfrågor, ett s.k. b e v a r i n g s p r o g r a m. Utifrån den utförda översiktliga totalinventeringen och de fördjupade undersökningar som kommunen avses låta genomföra, anges i bevaringsprogrammet kommunens avsikter beträffande sanering, rivning, kompletterande nybebyggelse etc, varför det bör vara intimt sammankopplat med de kommunala bostadsbyggnads- och bostadssaneringsprogrammen.

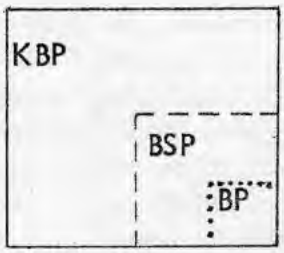

KBP Kommunala bostadsbyggnadsprogram
BSP Bostadssaneringsprogram
BP Bevaringsprogram

Sanering III:s syn på förhållandet mellan olika typer av bostadsprogram.

Bevaringsprogrammet avses omfatta såväl bevaringsområden som fristående byggnader som bör bevaras av kulturhistoriska eller miljömässiga skäl. Inom inventeringsområdet, Häggådalen med angränsande socknar, finns ett flertal sådana miljöer och enstaka objekt vilka bör behandlas enligt ovan skisserade modell, där nödvändiga tekniska, ekonomiska, sociala och planmässiga insatser ytterligare kan klargöras och olika genomförandealternativ presenteras. Det är därför angeläget att klarlägga under vilka former detta arbete kan bedrivas, varför Älvsborgs läns museiförening med detta utkast önskar få till stånd en första diskussion om lämpliga samarbetsformer.

KARTA 6

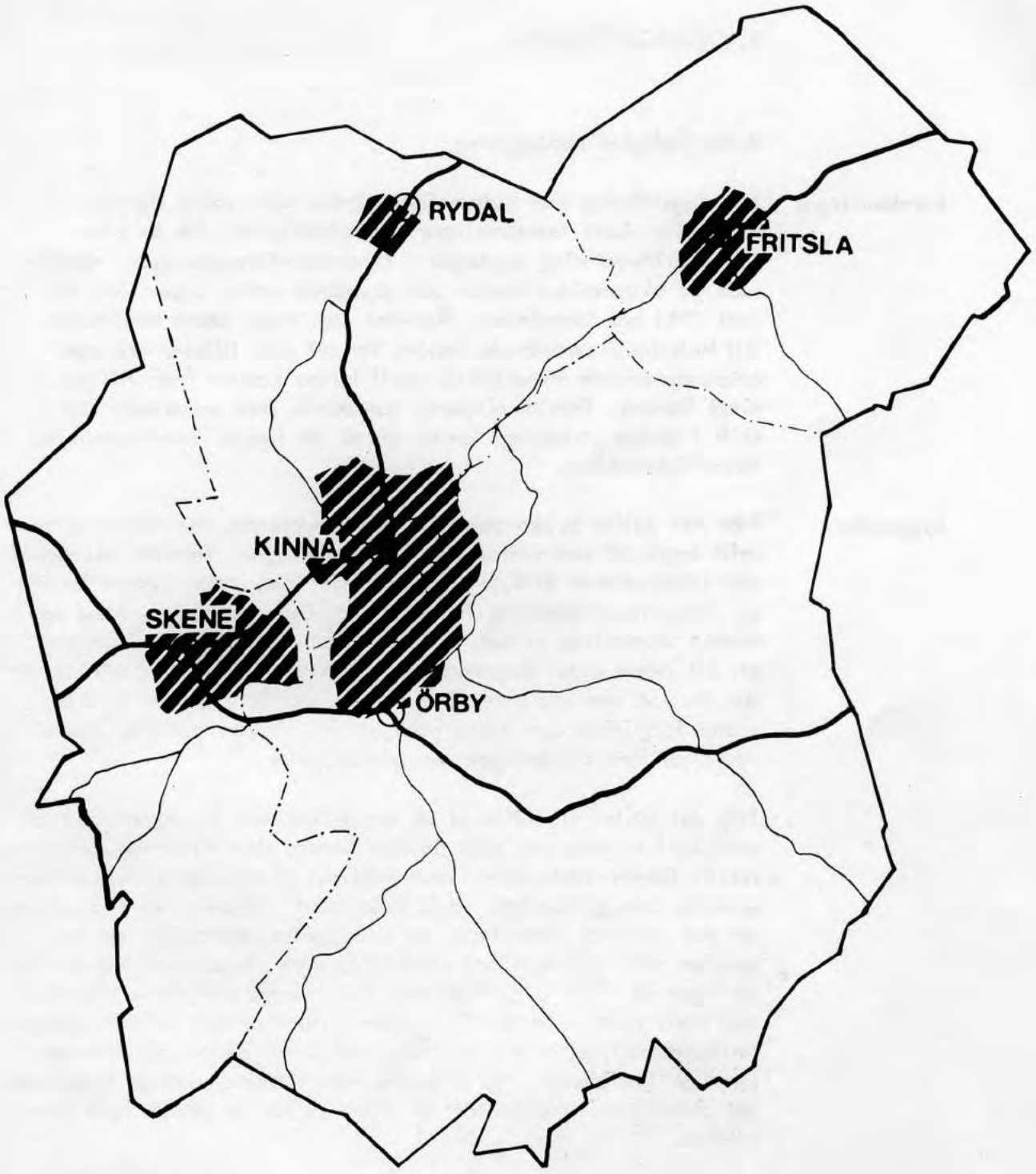

1:100 000

Detaljplanerade områden med gällande stads- eller byggnadsplaner

BEVARINGSFÖRSLAG

Redovisningens uppläggning

Fornlämningar

Den lagstiftning som kulturminnesvården kan stödja sig på, är vad gäller fasta fornlämningar tillfredställande. De är efter tidigare inventering upptagna i fornminnesförteckningen, markerade på ekonomiska kartan och skyddade enligt lagen den 12 juni 1942 om fornminnen. Ärenden som berör dessa remitteras till kulturminnesvårdande instans för att man tillsammans med andra planerande myndigheter skall kunna komma fram till en enad lösning. Fornlämningarna har därför inte redovisats särskilt i denna utredning, annat än då de ligger inom föreslagna bevaringsområden.

Byggnader

När det gäller byggnader finns för närvarande inte något generellt lagskydd som svarar mot fornminneslagen, frånsett det skydd som statskyrkorna åtnjuter. Ett mycket ringa antal byggnader har av riksantikvarieämbetet förklarats för byggnadsminne. Med den snabba utveckling vi befinner oss i, blir det alltmer uppenbart att ett större antal byggnader och bebyggelsemiljöer måste skyddas än vad man tidigare räknat med. Där inte aktiva åtgärder vidtas försvinner den äldre bebyggelsen. Bevaringsplaner måste upprättas före planeringen av nybebyggelse.

När det gäller att välja ut de byggnader och bebyggelsemiljöer som skall skyddas bör man försöka bevara den historiska koninuiteten. Därför måste man i den mån det är möjligt bevara representativ bebyggelse från varje tidsperiod. Urvalet måste göras så, att det omfattar olika typer av bebyggelse, samtidigt som det speglar olika näringar och samhällsklasser. Avgörande för utvärderingen är vilka byggnader och hela sammanhängande miljöer som varit karaktäristiska för bygden. Här har den utförda inventeringen möjliggjort ett mer objektivt urval genom att omfatta samtliga fastigheter. Nu sällsynta men tidigare vanliga byggnader har piroriterats eftersom det är stor risk att de annars helt försvinner.

Kulturområden

Det är ofta förenat med svårigheter att passa in enstaka äldre minnesmärken i den moderna planeringen, utan att de förlorar en del av sitt kulturhistoriska värde. Dessutom utgör ofta sambandet mellan olika historiska minnesmärken och mellan dessa och omgivande landskap ett historiskt värde, som går förlorat, om man enbart skyddar det enskilda objektet. Därför är det både ur bevarings- och planeringssynpunkt fördelaktigt att välja ut miljöer, där det ingår ett flertal för bygden karaktäristiska objekt från skilda tider. Miljöer där fornlämningar, byggnader,

äldre vägnät, kulturlandskap etc. finns samlat till en kulturhistorisk helhet får en stor vetenskaplig och pedagogisk betydelse. Inte minst värdefulla blir de som rekreationsområden.

Det framlagda bevaringsförslaget presenterar dels områden som i sin helhet anses som kulturhistoriskt värdefulla, dels enskilda byggnader eller byggnadsgrupper både inom och utom dessa områden. Det urval som gjorts är en prioritering, som inte innebär att andra miljöer, byggnader och minnesmärken saknar kulturhistoriskt värde. De flesta byggnader som är och förblir oförvanskade har ett värde, som genom enskilda initiativ och en allmän respekt för vad olika tider skapat, ger en större bredd på traktens kulturhistoria.

De byggnader som föreslås prioriterade för ett bevarande har utvärderats i olika grupper beroende på dess arkitektoniska, historiska och kulturella värde antingen som enskilda objekt eller som viktiga delar av en värdefull miljö.

Gruppindelningen har gjorts enligt följande:

- Grupp Ia — Byggnader som redan åtnjuter lagligt skydd.
- Grupp Ib — Byggnader vilkas bevarande är av riksintresse och därför bör förklaras som byggnadsminnen eller byggnadsminnesmärken.
- Grupp II — Byggnader med stort kulturhistoriskt värde vilkas bevarande kan anses vara av länsintresse.
- Grupp III — Byggnader med stort kulturhistoriskt värde vilkas bevarande kan anses vara av väsentligt lokalt intresse.

Vid ärenden rörande byggnader i grupp Ia, Ib och II samt inom kulturområdena skall landsantikvariens yttrande inhämtas.
Vid ärenden rörande byggnader i grupp III föreslås att byggnadsnämnden handlägger dessa med utgångspunkt från de riktlinjer som landsantikvarien har utarbetat angående byggnader i grupp III.

FÖRSLAG TILL BYGGNADSMINNEN.

Byggnadsminnen och byggnader som avses bli upptagna som byggnadsminnen representerar alla slags byggnader från olika tidsepoker i såväl offentlig som enskild ägo. Bland dessa finns slott, herrgårdar, bondgårdar, industribyggnader m.fl.

Enligt bestämmelserna i byggnadsminneslagen (SFS 1976:440, 441) kan byggnad som bevarar egenparten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn härtill är att anses som s y n n e r l i g e n m ä r k l i g, av länsstyrelsen förklaras som byggnadsminne. I de skyddsföreskrifter som utfärdas i samband med en sådan förklaring, anges i detalj i vilka delar byggnaden inte får förändras etc. Byggnadsminneslagen är f.n. helt inriktad på skyddet av den enstaka byggnaden, men inte på miljöer, vilkas värde huvudsakligen ligger i miljöbilden.

De snäva kriterierna för byggnadsminnesförklaringar har lett till att antalet registrerade byggnadsminnen f.n. uppgår till drygt 250. Som vägledning kan nämnas att fysisk riksplanering registrerat cirka 1.700 miljöer av riksintresse, varför behovet av justeringar i lagen sedan länge har påtalats. En rad olika förslag har hittills presenterats. MUS 65 har bl.a. förordat att ifrågavarande lag skulle kompletteras med en inventeringslista, på vilken myndigheterna gavs möjlighet att uppta även byggnader som inte uppfyller kriterierna för byggnadsminnesförklaring men som ändock äger ett betydande värde. Detta kan exempelvis gälla om byggnaden ingår i en kulturhistoriskt värdefull bebyggelsemiljö. Enligt förslaget skulle införandet av inventeringslistan ge byggnaden ett tidsbegränsat skydd i väntan på byggnadsminnesförklaring.

Ett bevarande och säkerställande av bebyggelsemiljöer eller enstaka byggnader förutsätter inte i samtliga fall förordnanden av byggnadsminneskaraktär. Lika betydelsefullt är många gånger de kommunala initiativen vilka genom stadsplanebestämmelser eller andra åtgärder enligt byggnads- och naturvårdslagstiftningen aktivt kan verka för ett långsiktigt bevarande.

Nedan presenterade förslag till byggnadsminnen utgör ett strikt urval av byggnader vilka tillmätts ett mycket högt miljömässigt och kulturhistoriskt värde, varför möjligheterna till byggnadsminnesförklaring närmare bör undersökas. Detta förutsätter en fördjupad inventering och faktainsamling kring de utvalda objekten. Särskilt angeläget är att miljön innefattande förläggargårdarna Källäng, Kronäng, Haga samt Risäng blir föremål för en vidgad undersökning vari bl.a. möjligheterna om finansiellt stöd till kulturhistorisk bostadsbebyggelse närmare bör utredas.

Byggnadsminnesförslag. Förläggargården Kinna Sanden från 1840.
Objekt 2.

Byggnadsminnesförslag. Olsagården, 1700-talsmiljö i centrala Skene. Miljö 71.

Byggnadsminnesförslag. Haga gård utgör tillsammans med Källäng Kronäng och Risäng en väsentlig del av den samlade förläggarmiljön i Häggådalen. Miljö 46.

Byggnadsminnesförslag. Förläggargården Risäng. Miljö 46.

Byggnadsminnesförslag. Kronäng, förläggargård från 1842 i en för områdets herremansbegyggelse typisk träpanelarkitektur. Miljö 46.

Byggnadsminnesförslag. Källäng, förläggarmiljö i Häggådalen. Miljö 46.

Byggnadsminnesförslag. Jugendvilla vid Lydde. Miljö 48.

Byggnadsminnesförslag. Bostadshus vid Attared av s.k. långlofts-stugetyp. Miljö 47.

Byggnadsminnesförslag. Mangårdsbyggnaden vid förläggargården Basterås. Objekt 24.

RIKTLINJER ANGÅENDE BYGGNADER I GRUPP III.

I byggnadsstadgan 1959 föreskrivs i 38 § att "byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk eller konstnärssynpunkt må icke förvanskas vare sig genom arbeten å själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet" liknande bestämmelser finns i 9 §. Dessa samt även byggnadslagens 35 och 86 § jämte naturvårdslagens 86 § ger byggnadsnämnder möjligheter att agera i frågor rörande kulturhistoriskt värdefulla miljöer och objekt.

En stor del av en byggnads kulturhistoriska värde ligger i att en tidstypisk karaktär finns bevarad i dess yttre utseende. Men den måste också vara så fullständigt bevarad som möjligt i sina detaljer. Tyvärr blir just dessa detaljer ofta föremål för förändringar. Förändringarna motiveras ibland av praktiska skäl, men lika ofta är det rent oförstånd från ägarens sida, som gör att exempelvis värdefulla snickerier blir utbytta och kakelugnar tas bort. Erfarenheten visas att ägarna i de flesta fall är mycket tacksamma för att i tid få uppgifter som sådana detaljer som är betydelsefulla för byggnadens kulturhistoriska värde. Dessa kan i många fall höja byggnadens värde inte bara kulturhistoriskt och trivselmässigt utan även rent ekonomiskt.

Emellertid finns det en tradition att äldre hus skall renoveras så genomgripande att det ur inredningssynpunkt får samma utseende som nybyggnader. I de flesta fall skulle mindre genomgripande åtgärder leda till samma resultat ur funktionell synpunkt. De enskilda ägarna behöver här myndigheternas stöd och rådgivning. Det är självklart att kulturhistoriskt värdefulla hus skall renoveras så att de fyller dagens standardkrav. Men renoveringen kan göras så att det kulturhistoriska värdet inte minskas.

Med utgångspunkt från den gjorda inventeringen har museet valt ut vissa byggnader där byggnadsnämnden kan göra en värdefull insats för bevarandet av deras kulturhistoriska värde. Samma sak gäller naturligtvis byggnaderna i grupp I och II, men när det gäller ärenden röranden dessa förutsätts byggnadsnämnderna höra landsantikvarien.

Följande sammanställning omfattar byggnadsdetaljer som är viktiga för en byggnads kulturhistoriska värde. De bör så långt möjligt bevaras. Härmed föreslås att byggnadsnämnden vid granskning av ansökningar rörande byggnader i följande förteckning och vid utförandet av rekommendationer försöker bevaka detta.

A. Exteriör

a. Fasader

Viktigast är att kulturhistoriskt värdefulla byggnader får bibehålla sina fasader i oförändrat skick. I första hand gäller detta fasadernas material och färg. Ett utbyte av fasadbeklädnad minskar i de flesta fall byggnadens kulturhistoriska betydelse.

Exempel:

Träpanelen är utmärkande för svenskt byggnadsskick under de senaste två århundradena. Panelen är en del av husets arkitektur och bör därför bibehållas. Skadade delar av panelen kan bytas mot nya med samma utseende. Man bör undvika att byta hela panelen - de bräder och lister som kan användas igen bör bibehållas.

Färgen bör i princip vara samma som huset haft tidigare. Också eventuella detaljer, knutar, foder etc., i avvikande färg bör målas i den färg som de haft tidigare. Särskilt viktigt är bibehållandet av rödfärg. I äldre tid var husen i allmänhet rödfärgade och ännu utgör rödfärgen ett viktigt inslag i det svenska kulturlandskapet. Med rödfärg menas här den faluröda slamfärgen - en vägg som målas med täckande färg (oljefärg, plastfärg) får ett helt annat utseende.

Snickerier: dörr- och fönsterfoder, taklist och andra snickerier är en del av husets arkitektur och måste bibehållas om inte husets utseende skall förändras. Skadade delar bör bytas mot nya med exakt samma utseende och profilering. Ännu mer än i fråga om panelen gäller här att alla delar som är i användbart skick skall bibehållas. Eventuell gammal ytterdörr bör bevaras.

b. Fönster

Fönstrens form och placering är ytterst viktigt för byggnadens utseende. I regel måste man av praktiska skäl byta fönstren mot kopplade. Det är då viktigt att fönstrens dimensioner och spröjsindelning bibehålles.

c. Tak

Bäst är om den ursprungliga taktäckningen av vanligtvis tegel kan bibehållas. Emellertid kan i många fall moderna material användas, under förutsättning att de har i huvudsak samma färg och karaktär som det ursprungliga. Vindskivor och andra detaljer bör konstrueras lika de ursprungliga med samma mått.

B. Interiör

Också hur välbevarat huset är i det inre är avgörande för det kulturhistoriska värdet. Tyvärr har de flesta äldre hus idag mer eller mindre förändrats. Men också enstaka detaljer är värdefulla. Redan idag bidrar äldre detaljer i inredningen ofta till att höja husets ekonomiska värde.
Vid bedömningen av enskilda fall måste man ta hänsyn till att endast mycket få äldre byggnader överhuvudtaget kommer att bevaras. Det är då viktigt att de är så fullständiga som möjligt.

a. Planlösning

Många ombyggnader kan genomföras utan att planindelningen ändras. Det är bättre att bevara den befintliga planen och inskränka förändringarna till ombyggnad av en del av huset än att företa en genomgripande förändring av planlösningen.

b. Eldstäder

Redan idag ökar en byggnads ekonomiska värde om kakelugnar, spislar och eventuellt köksspis eller spiskåpa finns kvar. Kakelugnar och andra äldre eldstäder är redan så sällsynta att man bör inrikta sig på att bevara de som finns kvar.

c. Snickerier

Dörrar, dörr- och fönsterfoder, golv- och taklister bör inte tas bort utan tvingande praktiska skäl.

d. Golv och tak

Äldre brädtak eller brädgolv bör bevaras, även om de måste döljas av papptak eller mattor.

Anm.

Inte sällan förekommer tillägg av romantiserande byggnadsdelar och byggnadsdetaljer för att huset skall få ett äldre utseende än det redan har. Detta bör inte förekomma. Avgörande för husets värde är äktheten på fasadens utseende och detaljer. Historiserande tillskott enbart minskar värdet.

FÖRTECKNING ÖVER SAMTLIGA UTVÄRDERADE OBJEKT.

Fastighetsbeteckning		Socken	Nr i utredn.	Bevaringsgrupp M=miljö
Aratorp	1:9	Fritsla	25:B	III M
Aratorp	1:11	Fritsla	29	III
Aratorp Högen	1:30	Fritsla	25:A	II M
Aratorp	1:48	Fritsla	25:C	III M
Aratorp	1:57	Fritsla	30	III
Aratorp Hagen	2:6	Fritsla	25:D	III M
Aratorp	2:9	Fritsla	31	III
Assberg Kilen	3:10	Skene	80	III
Assberg Olsagården	4:4	Skene	71:A	Ib M
Assberg	6:9, 6:10	Skene	71:B	III M
Assberg Baskagården	7:4	Skene	71:C	III M
Attared	1:1	Örby	47:B	II M
Backa Marieberg	1:67	Skene	82	III
Basterås	1:1	Fritsla	24	Ib
Björkesbacka	1:1A	Örby	52	II
Brättingstorp Gillrebro	2:1	Örby	59	III
Brättningstorp Lillegården	2:1	Örby	49:A	II M
Brättningstorp Eriksgården	4:4	Örby	49:B	III M
Brättingstorp	4:6	Örby	58	III
Brättningstorp Risäng	8:10	Örby	46:D	Ib M
Buagärde	1:1	Skene	72:C	III M
Finabo Prästgård	1:1	Fritsla	27	II
Fritsla Hallen	2:2	Fritsla	32	III
Fritsla	2:2	Fritsla	26:B	II M
Fritsla Solhagen	2:3	Fritsla	33	III
Fritsla Länsmansgården	2:43	Fritsla	34	III
Fritsla Solbo	2:83	Fritsla	26:C	II M
Fritsla Villa Bjälbo	3:6	Fritsla	26:D	II M
Fritsla Dalbo	3:13	Fritsla	35	III

Fritsla Värnhem	3:14	Fritsla	35	III
Fritsla Fritsla hotell	3:17	Fritsla	26:E	II M
Fritsla Lidhem	3:20	Fritsla	26:F	II M
Fritsla Solbacken	3:24	Fritsla	26:G	II M
Fritsla Fridhem	4:9	Fritsla	26:H	II M
Fritsla Sätran	4:10	Fritsla	26:I	II M
Fritsla	4:32	Fritsla	36	III
Fritsla Nybro	5:3	Fritsla	37	III
Fritsla Månsagården	5:34	Fritsla	28	II
Fritsla	14:2	Fritsla	26:J	II M
Fritsla	15:1	Fritsla	38	III
Fritsla Daghemmet	20:1	Fritsla	26:K	II M
Fritsla Villa Stommen	22:1	Fritsla	26:A	II M
Fritsla stg 12,13 Fritsla kyrka		Fritsla	23	Ia M
Grönemad	1:1	Skene	86	III
Gullberg Lindholmen	4:11	Örby	57	III
Gullberg	6:6	Örby	61	III
Gullberg Högen	7:2	Örby	56	III
Gullberg Solhaga	8:5, 8:10	Örby	46:E	II M
Gullberg Haga	13:5	Örby	46:C	Ib M
Gullberg Kronäng	15:1	Örby	46:B	Ib M
Gunnbo Västergården	1:6	Örby	62	III
Gunnbo Östergården	2:6	Örby	63	III
Haby Annelund	1:3	Skene	74:B	III M
Haby Källeberg	1:6	Skene	74:C	III M
Haby	1:7	Skene	74:D	III M
Haby Haby gård	4:6	Skene	74:A	II M
Haby	4:7	Skene	84	III
Haby Klinten	5:6	Skene	74:E	III M

Haby					
Anneberg	6:8	Skene	74:F	III	M
Haby					
Klippan	6:12	Skene	76	II	
Haby					
Gyllingsberg	7:3	Skene	74:G	III	M
Haby	8:11	Skene	85	III	M
Haby					
Svedjan	9:13	Skene	74:H	III	M
Haby					
Skolplan	4:1	Skene	83	III	
Hanatorp	2:4	Örby	55	III	
Haratången	1:3, 1:18	Örby	45:C	III	M
Haratången	1:13	Örby	45:D	III	M
Haratången					
Kyrka	1:22, 1:25	Örby	45:A	Ia	M
Haratången	1:23	Örby	45:E	III	M
Haratången	1:36, 1:37	Örby	45:B	II	M
Harpebo	5:1, 5:11	Örby	51:A	III	M
Harpebo	5:8, 5:9	Örby	51:C	III	M
Harpebo					
Gunnarsgård	5:10	Örby	51:B	III	M
Hedgärde	1:2	Skene	72:A	II	M
Hedgärde					
Åttingen	1:3	Skene	72:B	III	M
Hjälltorp					
Solhem	1:15	Fritsla	39	III	
Hjälltorp					
Västanå	1:17	Fritsla	39	III	
Hjälltorp					
Dalen	2:16	Fritsla	40	III	
Hjälltorp	3:11	Fritsla	41	III	
Hult					
Nedergården	1:1	Örby	53	II	
Hult					
Intagan	1:5	Örby	66	III	
Håven					
Heden	2:19-2:42	Skene	77	III	M
Karlshed	1:1	Örby	50:A	II	M
Karlshed	1:1	Örby	50:B	III	M
Kinna					
Stommens gård	2:14	Kinna	4:C	III	M
Kinna					
kv. Pilen 1-3		Kinna	6	III	M
Kinna					
kv. Rönnen 1-7		Kinna	6	III	M
Kinna stg. 90					
Kinnaström		Kinna	19	III	
Kinna stg. 90BC					
Lilla Sanden		Kinna	13	II	
Kinna stg. 153					
Dalen		Kinna	17	III	

Kinna stg. 158A				
Lilla Vrå	Kinna	16	III	
Kinna stg. 238				
Ändagården	Kinna	12	II	
Kinna stg. 403				
Hede säteri	Kinna	11	II	
Kinna stg. 409	Kinna	14	III	
Kinna stg. 410	Kinna	15	III	
Kinna stg. 420				
Kinnasanden	Kinna	2	Ib	
Kinna stg. 425	Kinna	5:C-D	III	M
Kinna stg. 427				
Lövås	Kinna	5:B-F	III	M
Kinna stg. 427A,433-434	Kinna	5:A	III	M
100 Kinna stg. 516, 571				
Kyrka	Kinna	1	Ia	
Kinna stg. 580				
Kasthall	Kinna	4:A	II	M
Kinna stg. 690				
Stämmemad	Kinna	8:A	II	M
Kinna stg. 694				
Smedsgården	Kinna	8:B	II	M
Kinna stg. 701, 702				
Smedsgården	Kinna 8	8:C	II	M
Kinna stg. 704				
Lyckäng	Kinna	8:F	III	M
Kinna stg. 708	Kinna	8:G	III	M
Kinna stg. 720	Kinna	8:E	III	M
Kinna stg. 739				
Ginkalunda	Kinna	8:D	II	M
Kinna stg. 758				
Rydal	Kinna	9:I	III	M
Kinna stg. 759				
Rydal	Kinna	9:I	III	M
Kinna stg. 761				
Rydal	Kinna	9:I	III	M
Kinna stg. 792				
Stockabäck	Kinna	20	III	
Kinna stg. 800, 800A				
Salgutsered	Kinna	3:D	II	M
Kinna stg. 801, 802				
Salgutsered	Kinna	3:O	III	M
Kinna stg. 804				
Salgutsered	Kinna	3:M	III	M
Kinna stg. 809				
Salgutsered	Kinna	3:N	III	M
Kinna stg. 817				
Kinnahults gård	Kinna	3:C	II	M
Kinna stg. 825				
Berghult	Kinna	3:K	III	M
Kinna stg. 826				
Ödegärdet	Kinna	3:J	III	M

Kinna stg. 826 Ödesbo		Kinna	3:L	III M
Kinna stg. 827 Änghagen		Kinna	3:L	III M
Kinna stg. 859 Kinnahult		Kinna	3:B	II M
Kinna stg. 860 Backa		Kinna	3:A	II M
Kinna stg. 864 Holtsberg		Kinna	3:G	III M
Kinna stg. 866 Kinnahult		Kinna	3:H	II M
Kinna stg. 894 Altorp		Kinna	3:F	III M
Kinna stg. 920 Elsbo		Kinna	3:E	III M
Kinna stg. 934		Kinna	4:B	II M
Kinna stg. 975 Hembygdspark		Kinna	7	II M
Kinna stg. 1286 Nedergården		Kinna	3:I	III M
Kinna stg. 1314		Kinna	10:A-B	II M
Kinna stg. 1338 Kinnaström		Kinna	18	III
Kinna stg. 1354 Lövås		Kinna	5:E	III M
Klev	2:1	Örby	60	III
Kovra Asplund	1:2	Örby	67	III
Krok	1:9	Örby	47:D	III M
Kronogärdet	1:18	Fritsla	23	II M
Kölvarp	1:3	Örby	47:C	II M
Lilla Bengtsgården	1:1	Fritsla	26	III M
Lydde	1:3	Örby	48:C	III M
Lydde Lydde gård	1:3	Örby	48:B	III M
Lydde Valla	1:6	Örby	48:A	Ib M
Mos	1:2	Örby	68	III
Olatorp	1:1	Fritsla	42	III
Ramnås Johannesfält	1:3	Skene	87	III
Ramslätt Ramslätts gård	2:1	Fritsla	43	III
Ryd	1:1	Örby	65	III
Ryd Rydal	1:1,2:1	Kinna	9:E,G,H	II M
Ryd Rydal	1:2A	Kinna	9:A,B	II M

Ryd Rydal	1:3	Kinna	9:C	II M
Ryd	1:9	Örby	64	III
Ryd Rydal	5:2	Kinna	9:F	II M
Ryd Rydal	7:2	Kinna	9:D	II M
Rydal kv. Sparven		Kinna	9:K	III M
Ryd	1:1,2:1	Kinna	9:J	III M
Sjögarås	1:1	Örby	47:A	Ib M
Skene	1:6	Skene	70:C	III M
Skene	2:1 S	Skene	73:A	II M
Skene Kronogården	3:1	Skene	88	III
Skene Lilla Hultet	3:10	Skene	79:B	III M
Skene Hultet	5:7,5:17	Skene	79:A	III M
Skene	5:8	Skene	78:F	III M
Skene Varbergsv. 54	5:8	Skene	78:A	III M
Skene	6:9	Skene	78:C	III M
Skene	6:30	Skene	78:E	III M
Skene Anjougården	6:35	Skene	78:B	III M
Skene	6:45	Skene	78:D	III M
Skene	10:63	Skene	73:C	III M
Skene	11:6	Skene	89	III
Skene Nordbacken	11:30	Skene	90	III
Skene Kyrka	12:1	Skene	70:A	Ia M
Skene Prästgården	12:1	Skene	70:B	III M
Skene Bockagården	13:3	Skene	91	III
Skene	48:1+S	Skene	73:D	III M
Tingsstället	1:1	Skene	73:B	II M
Vännäkra Hagen	3:4	Örby	69	III
Åkersta	1:1	Fritsla	38	III
Åsletorp Källäng	2:1	Örby	46:A	Ib M
Örby Prästgården	1:1	Örby	44:C	II M
Örby Skönelid	1:4	Örby	54	II

Örby				
Brunnsgården	3:8	Örby	44:E	III M
Örby	5:35	Örby	44:F	III M
Örby				
Smedstorpet	6:5	Örby	50:C	III M
Örby				
Bosgården	8:1	Örby	44:D	II M
Örby				
Örby kyrka	21:1	Örby	44:A	Ia M
Örby	21:1	Örby	44:B	II M
Öresten				
Örestens gård	4:1	Skene	75	II

187

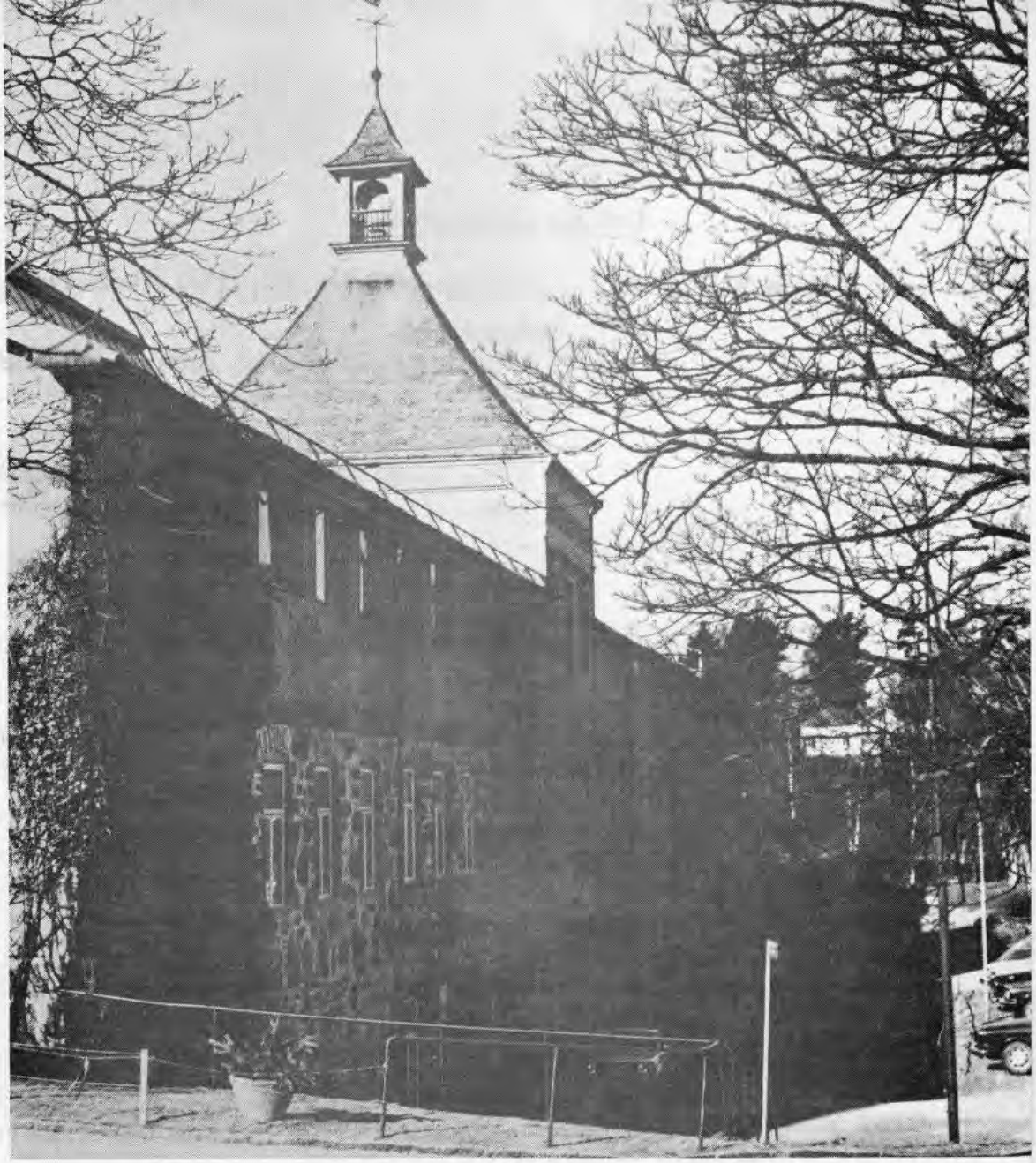

Rydals fabriker, ett av landets första mekaniserade bomullsspinnerier. Miljö 9.

KINNA KÖPING

Kinna köping omfattar ca 700 fastigheter vilka koncentrerats i och omkring tätorten, vilken också utgör kommunens administrativa och kommersiella centrum.

Bebyggelseutvecklingen i Kinna kan med hjälp av äldre tiders jordeböcker spåras tillbaka till 1500-talet, av vilka framgår att dåtida och nuvarande bebyggelsecentra är indentiska. Av äldre befintlig bebyggelse är huvuddelen lokaliserad till Häggåns dalgång. Inom tätorten återfinns några enstaka, äldre bebyggelseinslag varav märks Ändagården, Kinna Sanden etc.

1900-talsbebyggelsen i Kinna karakteriseras av ett stadsliknande villasamhälle. Den första egnahemsbebyggelsen samlades till tätortens perifera delar, Kammarberget, Velingstorp, Vallås- och Hedeområdena, Aspäng och Kinnaströmsområdet. Kinnas första stadsplan fastställdes under 1940-talet. Den kom att gälla in på 1960-talet, då en andra utbyggnadsetapp av egnahems- och villabebyggelse igångsattes, främst inom Kammarbergs- och Mariebergsområdena samt vid Näs.

Enskilda objekt grupp Ia.

Karta 8

1. Kyrkogården. Stg 571, 516. Kinna kyrka (1879)

- Beskrivning
  Vitputsad tegelkyrka på sockel av oputsad sten. Takbeklädnad av skiffer och plåt.

- Värdering
  Kinna kyrka uppförd 1879 i gotisk-bysantinsk stil. Till kyrkan hör ett stort antal inventarier från Kinna gamla kyrka riven 1880.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 1.

Kyrkobyggnad och begravningsplats skyddas enligt Kungl. Maj:ts kungörelse av den 26 nov. 1920. Hällkistan belägen på begravningsplatsen är skyddad genom 1942 års fornlämningslag.

Enskilda objekt grupp Ib. Riksintresse.

2. Kinna stg. 420. Kinna sanden.
Bostadshus (1840).

- Beskrivning
  Bostadshus i 2 1/2 plan uppfört i timmer med stående vitmålad locklistpanel. Fönster- dörrfoder vita. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
  Förläggargård uppförd 1840 i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Fönsterfoder, dörromfattningar och gesims genomgående rikt utsmyckade i senempiretidens stilideal. Kinna Sanden utgjorde under 1500-talet ett av släkten Brahes gods. Under 1600-talet donerades gården till Fredrik Stenbock för att 1695 tilldelas kavalleriet. Fr.o.m. 1830-talet fick gården funktionen av förläggargård. Med sin centrala placering i Kinna tätort har byggnaden ett stort miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 2.

För ett varaktigt skydd av byggnaden bör en byggnadsminnesförklaring enligt lagen av den 9 dec. 1960 övervägas.
I avvaktan på närmare utredning bör byggnaden t.v. kunna skyddas av föreskrifterna i § 9, § 14, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan eller genom ett förordnande enligt § 25 i byggnadslagen kompletterad med § 35 A BL.

Karta 7 3. Bebyggelsemiljö i Häggåns dalgång. Riksintresse.

Bebyggelsemiljö belägen på Häggådalens nordöstra sluttning. Området innefattar ett flertal större förläggargårdar och jordbruksfastigheter samt ett antal äldre textilindustrier och småbruk av väsentlig betydelse för den landskaps- och miljömässiga helheten.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

3:A Kinna stg. 860. Kinna Backa.
Bostadshus (1861), flygelbyggnad (1861), ladugård (1850-1900), brygghus (1850-1900), tvättstuga (1850-1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 1/2 plan uppfört i timmer med stående vitmålad locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Flygelbyggnad i 2 plan uppförd i timmer med vitmålad liggande fasspåntpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Ekonomibyggnader uppförda i timmer/resvirke med faluröd locklist och lockpanel. Takbeklädnad av en-tvåkupigt tegel.

- Värdering
Förläggargård uppförd 1861 i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Fönsterfoder, dörromfattningar och gesims genomgående rikt utsmyckade i en stil kännetecknande för senempiren.
Hemmanet omnämndes redan på 1500-talet. Gården tillhörde under 1600-talet släkten Stenbock, reducerades av Karl XI och tilldelades kavalleriet. Under 1700-1800-talen igångsattes förläggarverksamheten, vilken senare utvecklades till att bli landets första linneväveri. Gårdsanläggningen har ett stort landskaps- och miljömässigt värde.

3:B Kinna stg. 859. Kinna Backa.
Fabriksbyggnader (1850).

- Beskrivning
Fabriksbyggnader uppförda 1850 i trä med stående grön locklistpanel. Profilerade fönsterfoder. Takbeklädnad av plåt.

- Värdering
Fabriken är Sveriges första linnedamastväveri, med en kontinuerlig vävnadstillverkning fram till 1900-talets mitt. Fabriksbyggnaderna bildar tillsammans med den intillliggande förläggargården Backa en sammanhållen enhet i en välbevarad miljö, karakteristisk för den merkantila utvecklingen inom området.

Karta 7 3:C Kinna stg. 817. Kinnahults gård.
Bostadshus (1865), arbetarbostad (1910), arrendatorsbostad (1958), ladugård (1865), stenkällare (1865), hönshus (1850-1900).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört 1865 i timmer med oljegul stående locklistpanel på sockel av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Arbetar- resp. arrendatorsbostad i trä med en oljegrön resp. oljevit stående locklistpanel. Ladugårds- stallbyggnad i timmer och sten med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av plåt. Hönshus i rött tegel. Källare i natursten.

- Värdering
Gården, ursprungligen frälsehemman, är omnämnd i jordeböcker från 1500-talet, under 1600-talet i släkten Brahes ägo samt indraget till kronan vid Karl XI:s reduktion. Befintlig gårdsmiljö från 1800-talets mitt, utmärkande för Häggådalens ägostruktur med odlingsmarken koncentrerad till ett fåtal större bond- och förläggargårdar. Bostadshuset motsvaras av en större salsbyggnad med exteriöra inslag typiska för empiretidens stilideal. Gårdsanläggningen utgör ett väsentligt inslag i landskapsbilden.

3:D Kinna stg. 800, 800A. Salgutsered.
Bostadshus (1834), flygelbyggnader (1834), ladugård (1860).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört 1834 i timmer med oljevit stående locklist på stenfot. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Flygelbyggnader i timmer med stående oljevit locklist på stenfot. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård i timmer och faluröd lockpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Frälsehemman omnämnt i jordeböcker från 1500-talet. Fr. o.m. 1830-talet förläggargård med tillhörande jordbruk. Bostadshuset motsvaras av den symmetriska salsbyggnaden uppförd i en träpanelarkitektur typisk för empirestilen. Fönsterfoder och dörromfattningar i tandsnittsornament. Profilerad takgesims. Den sammanhållna trelängade gårdsbildningen utgör ett väsentligt inslag i landskapsbilden.

I miljön ingår följande enstaka objekt i grupp III.

3:E Kinna stg. 920. Elsbo.
Bostadshus (1888), flygelbyggnad (1888), magasin (1800-t).

- Beskrivning
Bostadshus, flygelbyggnad och magasin uppförda under 1880-talet i timmer med oljevit stående lock- locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Karta 7

• Värdering
Bostadshuset uppfört i en empireinspirerad träpanelarkitektur. Gårdsbildningen har ett betydande miljömässigt värde.

3:F Kinna stg. 894. Altorp.
Bostadshus (1887).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med liggande fasspänt- och locklistpanel målat i gul oljefärg. Fönsterfoder vita. Takbeklädnad av två-kupigt tegel.

• Värdering
Fabrikörsbostad, knuten till textilindustrin, uppförd i en för området vanlig träpanelarkitektur. Påkostade snickeriarbeten. Interiören anknyter till nationalromantikens stilideal. Byggnaden besitter ett betydande värde för totalmiljön.

3:G Kinna stg. 864. Holtsberg.
Bostadshus (1892), ladugård (1892).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med liggande fasspänt- och locklistpanel målat i vit oljefärg. Takbeklädnad av två-kupigt tegel. Ladugård i natursten och faluröd träpanel. Takbeklädnad av två-kupigt tegel.

• Värdering
Fabrikörsbostad, knuten till textilindustrin, uppförd i en för området vanlig träpanelarkitektur. Byggnaden har ett stort miljömässigt värde.

3:H Kinna stg. 866. Kinnahult.
Fabriksbyggnader (1887-1908).

• Beskrivning
Fabriksbyggnader uppförda i trä med stående locklistpanel i gul oljefärg. Takbeklädnad av två-kupigt tegel.

• Värdering
Fabriksbyggnaderna bildar tillsammans med övrig bebyggelse inom miljön en sammanhållen enhet karakteristisk för områdets merkantila utveckling.

3:I Kinna stg. 1286. Kinnahult övregård.
Bostadshus (1825), källarvind (1800-1850), uthus (1800-1850).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört 1825 i timmer med faluröd locklistpanel. Fönsterfoder vita. Takbeklädnad av två-kupigt tegel. Ekonomibyggnader av natursten och faluröd lockpanel. Takbeklädnad av två-kupigt tegel.

Karta 7

• Värdering

Intakt bevarat småbruk från 1800-talets förra hälft. Bostadshuset motsvaras av en exteriört välbevarad enkelstuga i två plan. Gårdsanläggningen åskådliggör på ett levande sätt bebyggelsestrukturen inom området samtidigt som den har ett betydande miljömässigt värde.

3:J Kinna stg. 825. Berghult, Kinnahult.
Skolhus (1864), uthusbyggnader (1860-70-t).

• Beskrivning
Skolhus uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Fönsterfoder vita. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthusbyggnader i faluröd locklistpanel.

• Värdering
Byggnaden utgör ett av socknens äldsta skolhus och är av mycket stor betydelse för den bebyggelsemässiga och funktionella helheten.

3:K Kinna stg. 826. Ödegärdet, Kinnahult.
Bostadshus (1912), ladugård (1888), källare (1940).

• Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av plåt. Ekonomibyggnader i timmer och trä med en faluröd lockpanel.

• Värdering
Sammanhållen gårdsmiljö karakteristisk för sekelskiftets småbruk. Bebyggelsegruppen av betydande miljömässigt värde.

3:L Kinna stg. 826 Ödesbo, 827 Änghagen.
Bostadshus (1850-t), ladugårdar (1850-t), källare (1850-t).

• Beskrivning
Bostadshusen uppförda i timmer med faluröda locklistpaneler. Takbeklädnad av en- tvåkupigt tegel. Ladugårdar i timmer och resvirke med stående lockpaneler. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Två relativt intakt bevarade torp av enkelstugetyp vilka under 1800-talet funktionellt hört samman med Kinnahults gård.

3:M Kinna stg. 804. Lillegården, Salgutsered.
Bostadshus (1800).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört omkring 1800 i timmer med stående oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Karta 7

• Värdering
Gården omnämnd i jordeböcker från 1540-talet. Fr.o.m. 1800-talet utgör den en av Salgutsereds tre gårdar. Byggnaden motsvaras exteriört av en välbevarad framkammarstuga med ett stort miljömässigt värde.

3:N Kinna stg. 809. Salgutsered
Bostadshus (1783).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört under 1780-talet i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Gården ugör en av Salgutsereds ursprungliga fem gårdar vilka under 1800-talet sammanslogs till tre. Formmässigt tillhör byggnaden gruppen framkammarstugor.

3:O Kinna stg. 801, 802. Salgutsered Storegård.
Bostadshus (1874), källare/magasin (1870-t).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit fasspåntpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Källare/magasin i natursten och trä.

• Värdering
Bostadshus uppförd i en för området vanlig träpanelarkitektur. Formmässigt tillhör byggnaden närmast kategorin av s.k. salsbyggnader. Magasinet i natursten har ett betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 3.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 byggnadsstadgan.

Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser i byggnadslagen och genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse, som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Större delen av bebyggelsemiljön ingår i objekt nr 25 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. För ett vidgat skydd åt bebyggelse och landskapsbild bör ett förordnande enligt § 19 NVL övervägas.

Karta 8 4. Bebyggelsemiljö vid Kasthall och Fritslavägen. Riksintresse.

Området utgöres av en miljö innefattande stommens gård, Kasthall

Karta 8

samt f.d. Marks textilindustri vid Lindäng/Kronäng.
Miljön omspänner även objekt 46 i föreliggande rapport d.v.s. Källäng, Kronäng, Haga gård samt Risäng i Örby sn.
Området präglas av ett kuperat kulturlandskap med öppna jordbruks- och lövskogsområden, inom vilket återfinns ett flertal förläggargårdar med tillhörande jordbruk, utpräglad jordbruksbebyggelse samt äldre textilindustrimiljöer. Vägar, alléer, sten- och träbroar utgör viktiga beståndsdelar i totalmiljön.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

4:A Kinna stg. 580. Kasthall.
Bostadshus (1850-1900), magasin (1850-1900).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit fasspåntpanel på sockel av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Magasin i faluröd locklistpanel, takbeklädnad av eternit.

- Värdering
Disponentbostad knuten till textilindustrin vilken i sin form ansluter till gruppen av s.k. salsbyggnader. Rika snickeriarbeten. Magasinslängan utgör en viktig funktions- och miljömässig beståndsdel i gårdsbildningen.

4:B Kinna stg. 934. F.d. Marks textilindustri.
Industri- magasinsbyggnader (1912).

- Beskrivning
Byggnaderna uppförda i trä med vit revertering på sockel av sten. Takbeklädnad av plåt och eternit.

- Värdering
Byggnaderna utgör de återstående delarna av den i övrigt nedbrunna textilindustrimiljön. Dess klassicerande stil är av största vikt för den miljömässiga helheten kring Kronängs förläggargård.

I miljön ingår följande enstaka objekt i grupp III.

4:C Kinna 2:14. Stommens gård.
Bostadshus (1880-t), flygelbyggnad (1880-t), ladugård (1891), uthus (1890-1940).

- Beskrivning
Bostadshus och flygelbyggnad uppförda i timmer med oljevita locklistpaneler. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel och plåt. Ladugård i faluröd locklistpanel, oljevita foder och takbeklädnad av plåt. Uthusbyggnader i faluröda träpaneler.

• Värdering
Gårdsbildning med funktionsdifferentierad bebyggelse. Bostadshuset ansluter form- och stilmässigt till gruppen av s.k. salsbyggnader. Anläggningen är av betydande värde för den miljömässiga helheten.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 4.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Partier av det öppna kulturlandskap som sammanhänger med objekt nr 46 i föreliggande rapport bör genom tillämpning av § 29, § 86 och § 122 i byggnadslagen och genom föreskrifter i kommunöversikten skyddas från störande nybebyggelse.

För ett vidgat skydd åt bebyggelse och landskapsbild bör ett förordnande enligt § 19 NVL övervägas.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 60 i Örby sn (hällkista) samt nr 1A och 1B i Kinna sn (Kinnaborg resp. minnessten) upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Samtliga objekt skyddas av fornminneslagen (1942:350).
(Jmfr. bebyggelsemiljö nr 46 Örby sn).

Karta 8 5. Bebyggelsemiljö vid Lövås. Centrala Kinna. Länsintresse.

Välbevarad miljö i centrala Kinna med bebyggelseinslag från 1800-1900-talet. Områdets oförvanskade yttre återspeglar bebyggelsens framväxt från bybildning via municipalsamhälle till den nuvarande köpingen.

I miljön ingår följande enstaka objekt i grupp II.

5:A Kinna stg. 427A, 433-434. Apoteket Örnen.
Bostads- apoteksbyggnad (1932).

• Beskrivning
Byggnaden uppförd i trä med revertering på sockel av sten. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Byggnad i klassicerande stil av mycket stort värde för den miljömässiga helheten.

5:B Kinna stg. 427. Lövås 2.
Bostadshus (omkr. 1800).

• Beskrivning
Byggnad uppförd i timmer med oljegrön locklistpanel på sockel av sten. Fönsterfoder vita. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Förläggargård uppförd omkr. 1800 i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Fönsterfoder, dörromfattningar och gesims genomgående rikt utsmyckade kännetecknande för empirestilen. Byggnaden utgör ett oersättligt inslag i miljöbilden.

5:C-D Kinna stg. 425. Kinna Herr Jonsgård.
c. Bostads- affärsbyggn. (1800-1912), d. magasin (1800-t).

• Beskrivning
Reverterad träbyggnad på sockel av sten. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Magasin i timmer med en oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Den ursprungliga hr. Jonsgården omnämnes i jordeböcker under 1650-1700-t. Under 1800-talet och tätortens expansion har gården uppdelats i mindre tomter. Av den äldre bebyggelsen återstår bl.a. här redovisade magasin. Gården har bl.a. varit i släkterna Stenbocks, Brahes och Posses ägo.
Nuvarande huvudbyggnad om- tillbyggd under tidigt 1900-tal i klassicerande former. De båda byggnaderna besitter ett betydande miljö- och lokalhistoriskt värde.

5:E Kinna stg. 1354. Lövås 4, Lövhaga.
Bostadshus (1885).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Byggnaden är att hänföra till gruppen av s.k. framkammarstugor, uppförd i en träpanelarkitektur inspirerad av områdets högreståndsbebyggelse. Byggnaden av stort miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 5.

Byggnaderna inom miljön skyddas i § 9, § 38, § 50 samt § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Karta 8 6. Bebyggelsemiljö. Häggådalen, kv. Pilen och Rönnen. Länsintresse.

Samtliga i miljön ingående objekt i grupp II.

Bostadshus (1922), Ringvägen 1-12.

• Beskrivning
Bostadshus uppförda i timmer med oljegul locklistpanel. Fönsterfoder i grön oljefärg. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Exteriört enhetlig arbetarbebyggelse från 1920-talet knuten till Häggådalens mek. linneväveri. Byggnaderna utefter bruksgatan utgör det bäst bevarade exemplet på arbetarbostäder inom undersökningsområdet.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 6.

Byggnaderna inom miljön skyddas av § 9, § 14, § 38 samt § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Området ansluter i sydväst till objekt nr 32 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län.

Karta 8 7. Kinna stg. 975. Marieberg. Hembygdspark. Länsintresse.

Samtliga i miljön ingående objekt i grupp II.

Bostadshus (1850-t), ryggåsstuga (17-1800-t), soldattorp (1850-t), bostadshus (1870-t), ladugård (1850-t).

• Beskrivning
Bostadshus och ekonomibyggnader från olika tidsepoker uppförda i timmer och träpanel i varierande utformning.

• Värdering
Sammanhållen byggnadsmiljö vilken åskådliggör olika traditionella bebyggelseformer vanliga i området under 17-1800-talen. Miljön har ett stort pedagogiskt och miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 7.

Byggnaderna inom miljön skyddas av § 38 i byggnadsstadgan. Större delen av bebyggelsemiljön ingår i objekt nr 23 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976.

Karta 9 8. Bebyggelsemiljö vid Stämmemad och Ginkalunda. Länsintresse.

Miljön präglas av kulturlandskapet kring Viskan bestående av mindre brutna odlingslotter och hävdade ängs- betesmarker. Bebyggelsemiljön domineras av förläggargården Stämmemad samt av den välbevarade

Karta 9

bybildningen vid Ginkalunda säteri. Vägar, alléer och broar utgör viktiga delar av totalmiljön.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

8:A Kinna stg. 690. Stämmemad.
Bostadshus och flygelbyggnad (1858), ladugård (1860), magasin/fähus (1860).

- Beskrivning
Bostadshus och flygelbyggnad uppförda i timmer med oljevit locklistpanel. Oljegröna dörr- och fönsterfoder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i natursten och oljegul locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Magasin/fähus i natursten och faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Gården omnämnd i 1540 års jordebok. Under 1600-talet kronohemman och fr.o.m 1750 skattehemman. Förläggarhandelsgård med tillhörande jordbruk fr.o.m. 1820-talet.

Bostadshuset motsvaras närmast av den symmetriska salsbyggnaden uppförd i en träpanelarkitektur typisk för empirestilen. Fönsterfoder och dörromfattningar med tandsnittsornamentik. Profilerad takgesims. Den sammanhållna gårdsbildningen utgör ett väsentligt inslag i landskapsbilden.

8:B Kinna stg. 694. Ginkalunda Smedsgården.
Bostadshus och flygelbyggnad (1833), ladugård (1833), hönshus (1900).

- Beskrivning
Bostadshus och flygelbyggnad uppförda i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ekonomibyggnader i faluröd träpanel.

- Värdering
Gårdsbildning omnämnd i 1600-talets generaljordeböcker, där Smedsgården finns upptagen som en av fyra gårdar ingående i Ginkalunda by. Bostadshuset tillhör formmässigt närmast gruppen av långloftsstugor. Den välbevarade gårdsanläggningen har ett betydande värde för totalmiljön.

8:C Kinna stg. 701, 702. Ginkalunda Smedsgården.
Bostadshus (1898), ladugård (1910), uthus (1902), såg (1900).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av trekupigt tegel. Ladugård- ekonomibyggnader i faluröd träpanel.

Karta 9

• Värdering
Gårdsbildning omnämnd i 1600-talets generaljordeböcker, där Smedsgården finns upptagen som en av fyra gårdar ingående i Ginkalunda by. Bostadshuset uppförd i en träpanelarkitektur typisk för sekelskiftet. Den välbevarade gårdsanläggningen har ett betydande värde för totalmiljön.

8:D Kinna stg. 739, Ginkalunda Andersgård.
Bostadshus (1757), ladugård (1908), stenkällare (1850-talet).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård i faluröd locklistpanel. Källare i natursten och faluröd locklistpanel.

• Värdering
Säteriet Ginkalunda Andersgård omnämns i skriftliga källor sedan 1300-talet, bl.a. 1301, då delar av hemmanet bortskänktes till Skenninge kloster. Förläggarverksamhet fr.o.m. 1779. Bostadshuset motsvaras till sin typ av den symmetriska salsbyggnaden. Gårdsanläggningen av mycket stort värde för den miljömässiga helheten.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

8:E Kinna stg. 720.
Bostadshus (1800), ladugård (1880), bod (1930), källare (1880).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med faluröd locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård, bod och källare av trä med faluröda lock- och locklistpaneler. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

8:F Kinna stg. 704. Lyckäng.
Bostadshus (1913), ladugård (1912), källare (1910), bod (1920), brygghus (1920).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med faluröd locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård, bod och brygghus uppförda i timmer och trä med faluröda locklistpaneler. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Källare i natursten med takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

8:G Kinna stg. 708.
Bostadshus (1918), ladugård (1918), hönshus (1931).

- Beskrivning
  Bostadshus uppfört i timmer och plank med faluröd locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård och hönshus uppförda i resvirke med faluröda locklistpaneler. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel och plåt.
- Värdering
  Gårdsbildningar ingående i Ginkalunda by uppförda i anslutning till laga skifte vilket genomfördes under 1890-talet. Bostadshusen utgöres genomgående av s.k. enkla byggningar av enkel- och parstugetyp. De välbevarade gårdsanläggningarna har ett betydande värde för den landskaps- och bebyggelsemässiga helhetsmiljön kring Ginkalunda by.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 8.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.
Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser i byggnadslagen och genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov etc.
För ett vidgat skydd åt kulturlandskapet kring Viskan bör en utökning i nordostlig resp. västlig riktning av objekten nr 22 och 23 i naturvårdsplanen 1976 övervägas.

Karta 10 9. Bebyggelsemiljö vid Rydal. Länsintresse.

Ett allsidigt bevarandearbete bör syfta till att ett så brett register som möjligt av bebyggelsen kan få leva vidare. Här har också våra industriminnen en central plats att fylla, för att bilden av vårt lands industri- och tekniskhistoriska utveckling skall bli så fullständig som möjligt. Flertalet av våra äldre industrimiljöer har fortfarande kvar sin prägel av lokalsamhället, vilket ofta byggdes upp kring ett enda bruk eller industri. Satta i ett tekniskt, ekonomiskt och socialt sammanhang, bidrager dessa bebyggelsemiljöer på ett ovärderligt sätt till att åskådliggöra bondesamhällets omvandlig till industrisamhälle. Att göra ett urval av industriminnen för framtida vård och bevarande är därför ytterst angeläget.

Rydals Manufaktur Aktiebolag bildades år 1853 som ett av landets första mekaniserade bomullsspinnerier. Industrietableringen kan ses som en vidareutveckling av den handvävnadsindustri och förläggarverksamhet som sedan 1500-talet dominerat områdets näringsliv.

I sin yttre planläggning motsvaras Rydal av ett traditionellt svenskt

Karta 10

brukssamhälle, med huvuddelen av bebyggelsen lokaliserad kring bruksgatan. Bebyggelseutvecklingen inom samhället har skett i två större etapper. Under 1850-talet uppfördes de första industribyggnaderna vilka sedan succesivt utvidgats, bl.a. efter branden år 1877. I detta skede uppfördes också disponentbostaden. I omedelbar anslutning till industriområdet och bruksgatan anlades arbetarbostäderna vars utbyggnad var genomförd år 1915. Bland arbetarbebyggelsen märks bl.a. f.d. mangårdsbyggnaden på Seglorabergs gård ditflyttad 1901.

Den andra utbyggnadsetappen inom samhället innebar en förskjutning av bebyggelsen till markområdet väster om Viskan. Ovanför dammbron anlades fr.o.m. 1920-talet den första egnahemsbebyggelsen, vars succesiva utbyggnad var avslutad omkring 1940. Parallellt med denna expansion igångsattes öster om ån uppförandet av egnahemsområdet Svalan. Efter 1940 har ett större egnahemsområde bestående av omkring 25 bostadshus anlagts i området nedanför dammbron.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

9:A-B Ryd 1:2a, Rydal.
Disponentbostad (1870-t), magasin (1870-t), fabriksbyggnader (1850-t).

- Beskrivning
  Disponentbostad uppförd i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av betongtegel. Magasin uppfört i natursten och trä med en oljegrön locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.
  Fabriksbyggnader uppförda i natursten och tegel med vit puts. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel och eternit.

- Värdering
  Disponentbostad uppförd under 1870-talet i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Fönsterfoder, dörromfattningar och gesims genomgående utförda i en stil utmärkande för senempiren.
  De välbevarade fabriksbyggnaderna är ett av landets första mekaniserade bomullsspinnerier med en kontinuerlig drift sedan 1850-talet. Bebyggelsens placering utmed bruksgatan utgör ett centralt inslag i miljöbilden vid Rydal.

9:C Ryd 1:3, Nedregård, Rydal.
Bostadshus och flygelbyggnader (1790-talet).

- Beskrivning
  Bostadshus och flygelbyggnader uppförda i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av en- tvåkupigt tegel.

Karta 10

• Värdering
Förläggargård uppförd under sent 1700-tal i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Bostadshuset motsvaras närmast av den symmetriska salsbyggnaden med fönsterfoder, dörromfattningar och gesims utformade i en stil kännetecknande för övergången mellan gustavianismens och empirens epoker. Hemmanet Ryd omnämnes skriftligt redan under 1300-talet, då det tillföll Skänninge kloster. Under 1500-talet var Ryd frälsehemman.

9:D Ryd 7:2. Rydals folkskola.
Skolbyggnad (1916), flygelbyggnader (1916).

• Beskrivning
Skol- och flygelbyggnader uppförda i trä med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Skolbyggnaderna utgör funktionellt och stilmässigt viktiga delar för bevarandet av helhetsmiljön inom fabrikssamhället.

9:E Ryd 1:1, 2:1. Rydal
7 arbetarbostäder och uthus (1870-1930), ä. bostadshus, Tåastugan (1800).

• Beskrivning
Bostadshus uppförda i timmer och plank med oljevita träpaneler. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthusbyggnader uppförda i plankstomme med oljevita lockpaneler. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Tåastugan uppförd i timmer med en faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av en- tvåkupigt tegel.

• Värdering
Enhetlig arbetarbebyggelse som med sin centrala placering i Rydal utgör ett väsentligt inslag i bruksmiljön. Den s.k. Tåastugan motsvaras av en mindre enkelbyggning närmast av s.k. parstugetyp.

9:F Ryd 5:2, Rydals minuthandel.
Bostads/affärsbyggnad (1920), magasin (1920-talet).

• Beskrivning
Bostads/affärsbyggnad uppförd i rött tegel. Takbeklädnad av plåt. Magasin i oljevit träpanel.

• Värdering
Rydals minuthandel utgör med sin centrala placering utmed bruksgatan ett viktigt funktionellt inslag för bibehållandet av helhetsmiljön i Rydal.

Karta 10 9:G Ryd 1:1, 1:2, Rydal.
Bostadshus (1870-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Bostadshus av typ salsbyggnad, vilket bl.a. tjänat som ålderdomshem. Byggnaden av betydande värde för den miljömässiga helheten.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

9:H Ryd 1:1, 1:2, Bergsäter, Rydal.
Bostadshus (1870-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i natursten och trä med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av plåt.

- Värdering
F.d. oxladugård ombyggd för bostadsändamål. Byggnadens relativt oförvanskade exteriör utgör ett väsentligt inslag i helhetsmiljön.

9:I Kinna stg. 758, Ekeberg, Rydal.
Bostadshus (1850-t), ladugård (1850-t), bod (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård och bod i obehandlad träpanel.

Kinna stg. 759. Ekeberg, Rydal.
Bostadshus (1850-t), ladugård (1850-t), bod (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård och bod i faluröd lock- och locklistpanel.

Kinna stg. 759. Ekeberg, Rydal.
Bostadshus (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Tre intakt bevarade torpmiljöer i omedelbar anslutning till fabrikssamhället Rydal. Bostadshusen motsvaras av tre s.k. enkelstugor. Bebyggelsen utgjorde ursprungligen arrendetorp på utmarken till Kinnahults gård.

Karta 10 9:J Ryd 1:1, 2:1. Hemgården Rydal.
3 arbetar- tjänstemannabostäder (1870-1927).

- Beskrivning
Bostadshus uppförda i timmer och plank med oljevita locklistpaneler. Takbeklädnad av en- tvåkupigt tegel.

- Värdering
Bebyggelsen sammanhänger såväl funktionellt som arkitektoniskt med fabrikssamhället och utgör därför ett väsentligt inslag av totalmiljön.

9:K Rydal, Forsvägen 18-24, kv. Sparven.
Bostadshus (1927).

- Beskrivning
Bostadshus uppförda i trä inklädda med eternit. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
De fyra enhetligt utformade bostadshusen exemplifierar de första formerna av egnahemsbebyggelse, vilken tillkom omedelbart väster om Viskan och det ursprungliga fabrikssamhället under 1920-talet.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 9.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 14, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.
Norra delen av bebyggelsemiljön ingår i objekt nr 24 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. I öster ansluter miljön till objekt nr 23 i naturvårdsplanen.

Karta 10 10. Bebyggelsemiljö vid Ytterås, centrala Kinna. Länsintresse.

Samtliga i miljön ingående objekt i grupp II.

10:A Kinna stg. 1314, Ytterås.
Bostadshus (1870), flygelbyggnad (1870), magasinsbyggnad (1870-t), fabriksbyggnad (1914).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit fasspåntpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Flygelbyggnad i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Magasin- och fabriksbyggnad uppförd i trä med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Karta 10

• Värdering
Förläggargård från 1870-talet uppförd i avancerad träpanelarkitektur inspirerad av den s.k. schweizerstilen. Till sin typ tillhör byggnaden närmast gruppen av salsbyggnader. Den intakt bevarade gårdsbildningen är av stort miljö- och lokalt intresse.

10:B Kinna stg. 1314.
Bostadshus (1925).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i trä med gul revertering. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Bostadshus med klassicerande drag, vars pilastrar och tandsnittsornamentik anknyter till empiretidens stilideal. Byggnaden av betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 10.

Byggnaderna i miljön skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Övriga enskilda objekt i Kinna socken. Grupp II.

Karta 8

11. Kinna stg. 403, Hede säteri. Länsintresse.
Bostadshus (1710-1876), flygelbyggnader (1850-t), ladugård (1923), källarvind (1850-t), hönshus, magasin och brygghus (1930-t).

• Beskrivning
Bostadshus och flygelbyggnader uppförda i timmer med oljevita fasspånt- och locklistpaneler. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård i konststen och trä med faluröd slät panel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Källarvind i natursten och faluröd träpanel. Övriga ekonomibyggnader i oljevit träpanel och med takbeklädnad av en- och tvåkupigt tegel.

• Värdering
Säteriet Hede finns omnämnt i jordeböcker fr.o.m. tidigt 1500-tal då det räknades som ett mantal frälse. Den tidigaste beskrivningen över hemmanet finns på en geometrisk karta från 1767.
Bostadshuset, en välbevarad salsbyggnad, är uppförd i en träpanelarkitektur inspirerad av den s.k. schweizerstilen. Gårdsbildningen är av stort landskaps- och miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 11.

Byggnaderna inom fastigheten skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan. Kulturlandskapet bör genom föreskrifter i kommunöversikten skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden. Fastigheten belägen inom objekt nr 32 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976.

Karta 8 12. Kinna stg. 238, Ändagården.
Bostadshus (17-1800), flygelbyggnad (17-1800)

- Beskrivning
  Bostadshus uppförda i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.
- Värdering
  Gården betecknades under 15-1600-talet som kronohemman. Förläggarverksamhet igångsattes under 1800-talet.

  Bostadshuset uppförd i en klassicerande träpanelarkitektur kännetecknande för högreståndsbebyggelsen i området. Med sitt centrala läge i Kinna tätort har gården ett betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 12.

Byggnaderna skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan. Förordnande enligt § 35 A BL bör övervägas i avvaktan på närmare utredning.

Karta 8 13. Kinna stg. 90 BC, Lilla Sanden.
Bostadshus (17-1800).

- Beskrivning
  Bostadshus uppfört i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.
- Värdering
  Förläggargård uppförd i en träpanelarkitektur utmärkande för områdets högreståndsbebyggelse vilken anknyter till sengustavianismens och empirens stilideal.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 13.

Byggnaderna skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Övriga enskilda objekt i Kinna socken. Grupp III.

Karta 8

14. Kinna stg. 409, Fridhem.
Bostadshus (1880-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i trä med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Disponentvilla knuten till Häggådalens mek. linneväveri uppförd i klassicerande stil. Byggnaden har betydande miljömässiga egenskaper.

15. Kinna stg. 410, Villa Särla.
Bostadshus (1880-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i trä med vit revertering på fot av sten. Takbeklädnad av skiffer.

- Värdering
Villa i tidstypiskt utförande med inslag av såväl klassicism som schweizerstil. Byggnaden av betydande värde ur miljömässig synpunkt.

16. Kinna stg. 158 A, L. Vrå.
Bostadshus (1816), ladugård (1935).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljeröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i trä med oljeröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Bostadshuset, en såväl interiört som exteriört välbevarad parstuga, är en av de äldsta byggnaderna i Kinna socken. Gården av stort miljömässigt värde.

Karta 10

17. Kinna stg. 153, Dalen.
Bostadshus (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med faluröd locklist på fot av sten. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Äldre bostadshus av enkelstugetyp insprängd bland modernare villabebyggelse. Byggnaden kan med sin placering exemplifiera äldre tiders byggnadsskick.

18. Kinna stg. 1338, Kinna kvarn, Kinnaström.
Kvarn (1850).

• Beskrivning
Kvarnbyggnad uppförd i natursten och faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av plåt.

• Värdering
Exteriört och interiört välbevarat kvarnverk innefattande bl.a. två stenar, en valsstol, plansikt, rensapparat, utsädesrens, havrekross etc.

Karta 10 19. Kinna stg. 904, Strömbacken 20.
Bostadshus (1864).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Välbevarat bostadshus av enkelstugetyp.

20. Kinna stg. 792, Stockabäck.
Bostadshus (1850-t).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med en faluröd lockpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Välbevarat bostadshus av enkelstugetyp med betydande miljömässigt värde.

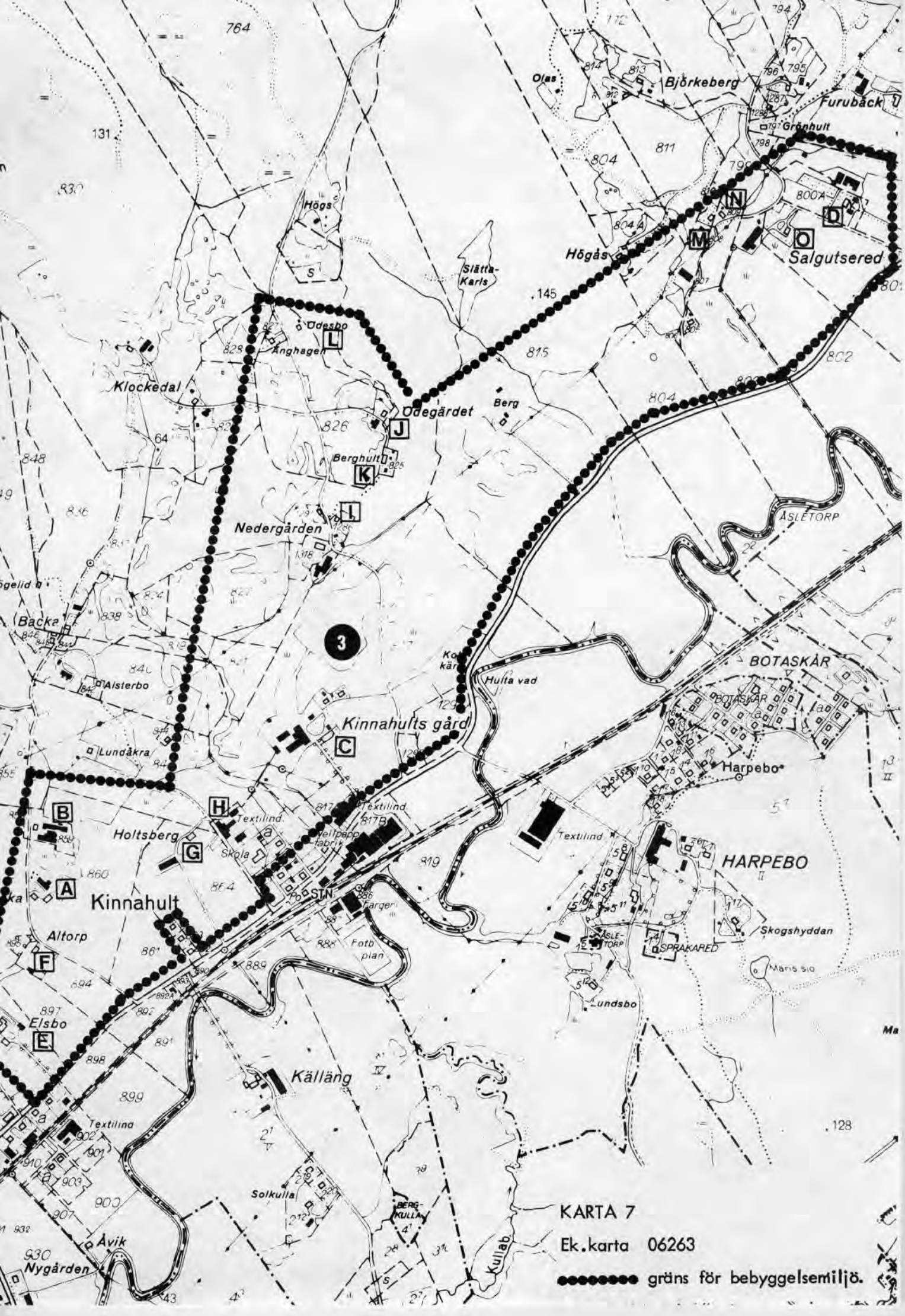

Björkeberg
Furubäck
Grönhult
Olas
Högs
Slätta-Karls
Högås
Salgutsered
Ödesbo
Änghagen
Klockedal
Ödegärdet
Berg
Berghult
Nedergården
ÅSLETORP
Backa
Alsterbo
Lundåkra
Hulta vad
BOTASKÅR
Kinnahults gård
Harpebo
Holtsberg
Textilind
Skola
Vellpapp fabrik
Kinnahult
Altorp
Fargeri
Fotb plan
HARPEBO
Skogshyddan
SPRAKARED
Maris sjö
Lundsbo
Elsbo
Källäng
Solkulla
BERG-KULLA
Kullab
Åvik
Nygården
KARTA 7
Ek.karta 06263
gräns för bebyggelsemiljö.

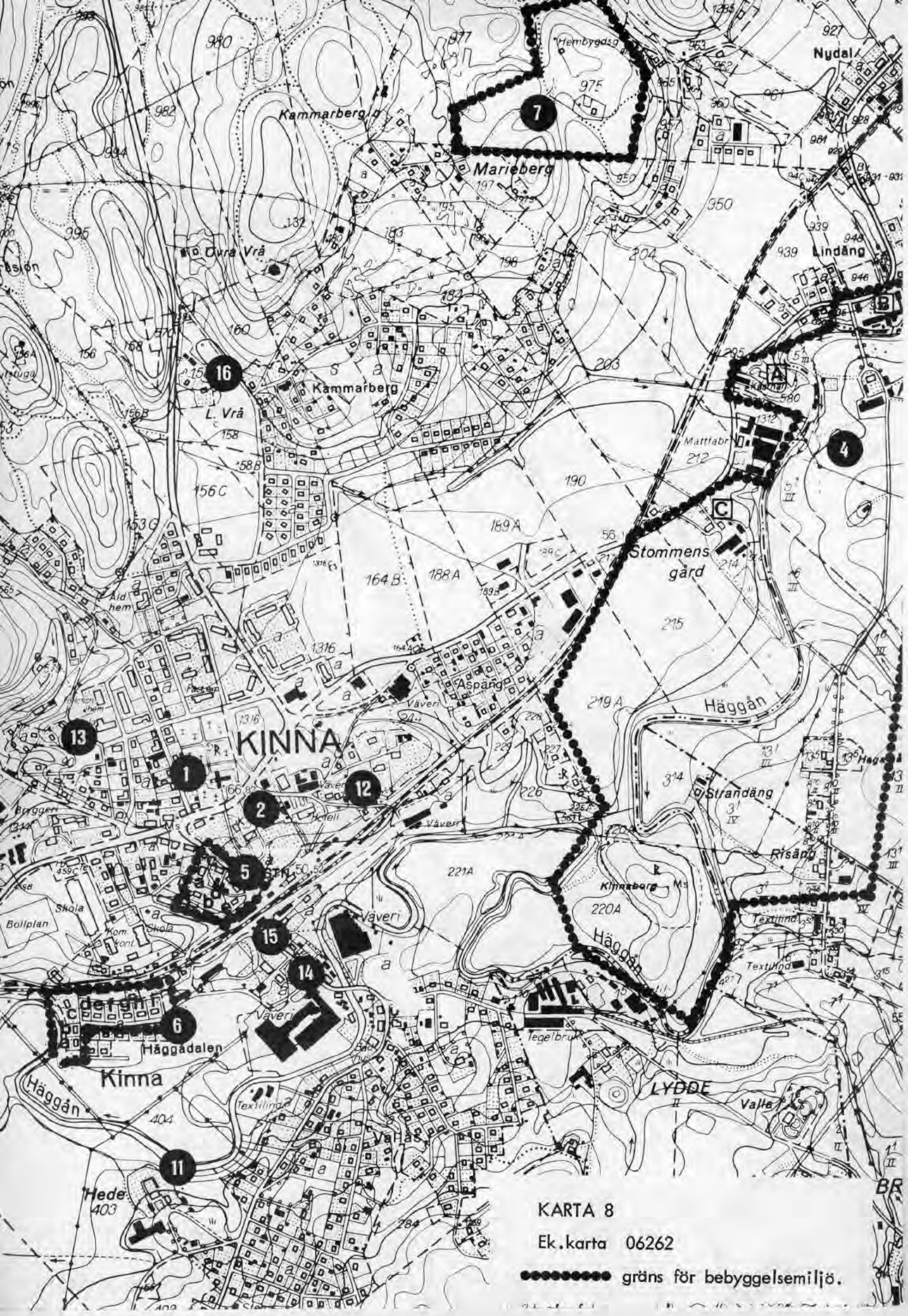

KARTA 8

Ek.karta 06262

●●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

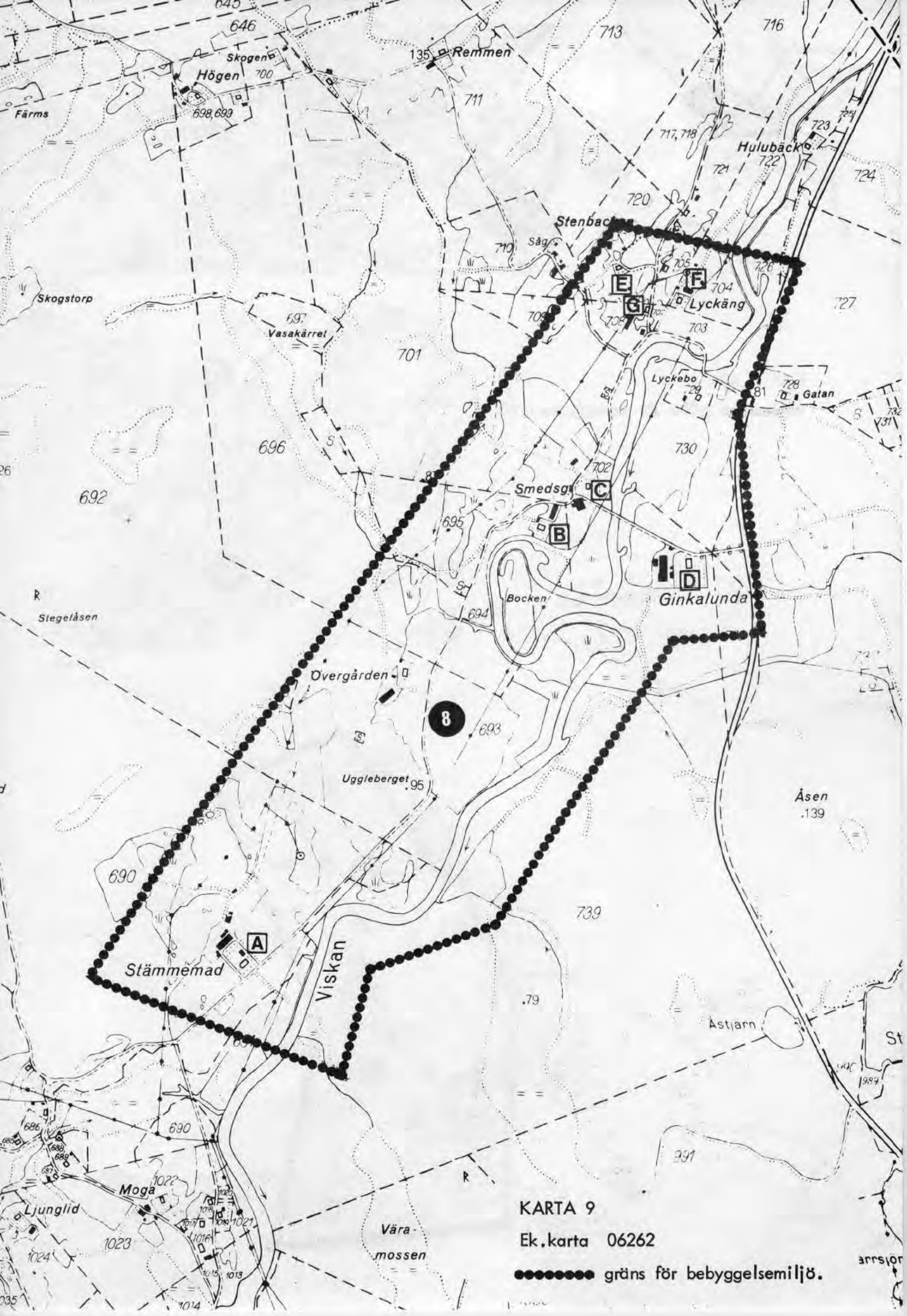

KARTA 9

Ek.karta 06262

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

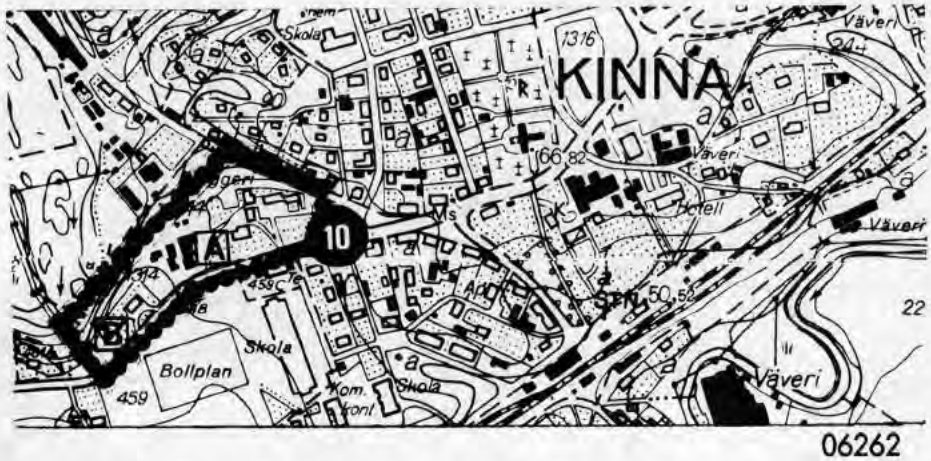

KARTA 10

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

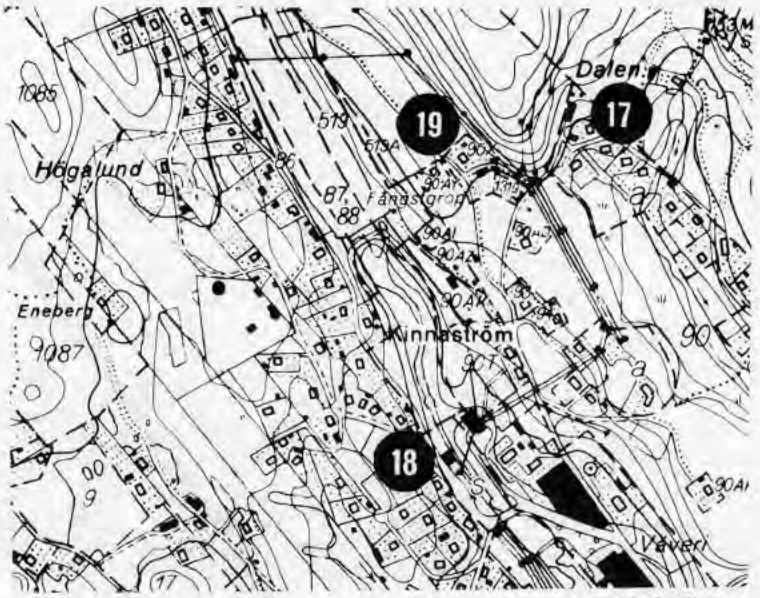

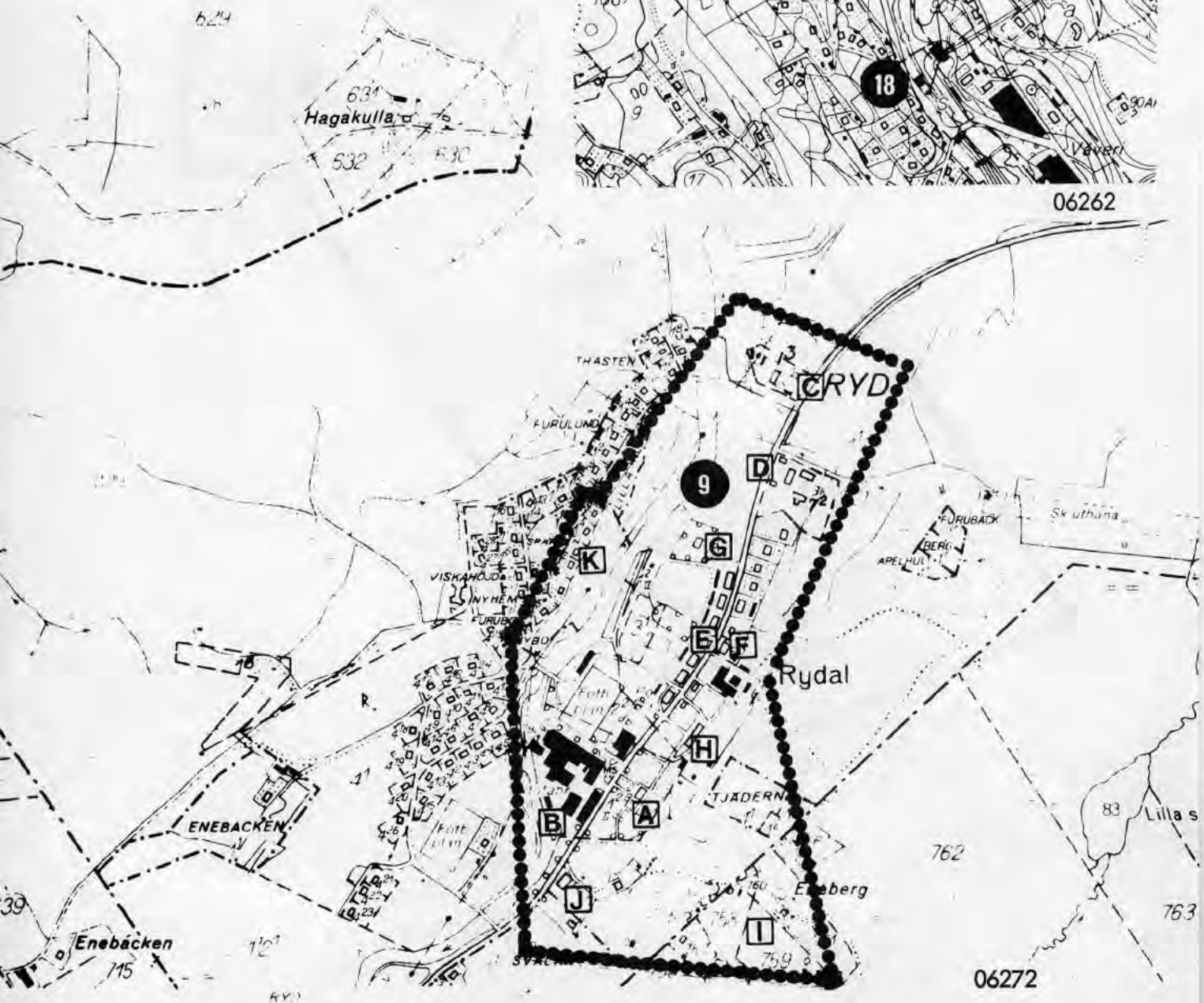

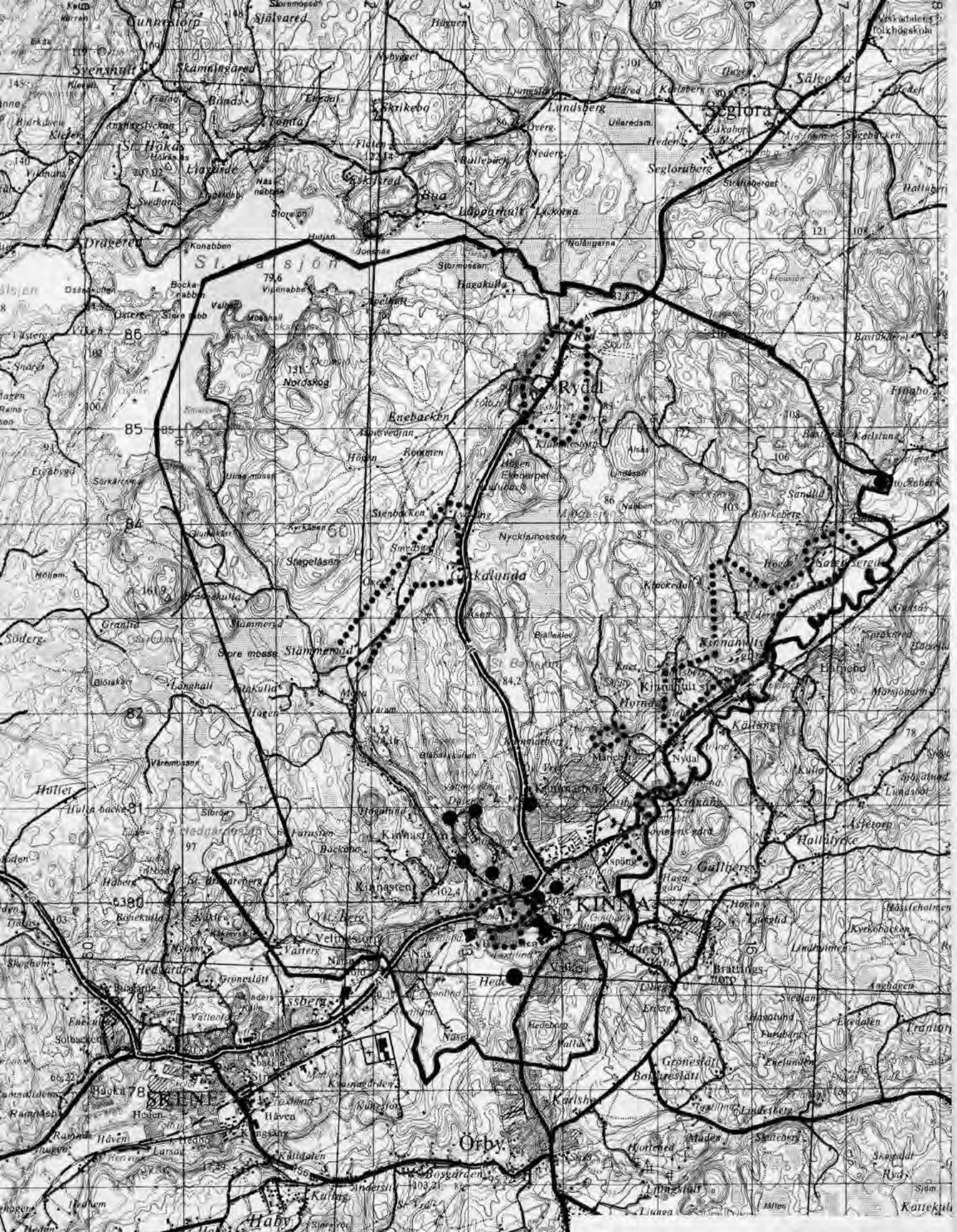

Översiktlig redovisning av prioriterade miljöer och objekt inom Kinna socken.

Bebyggelsemiljö

Enskilda objekt

Kontors- och lagerbyggnader vid Fritsla Mekaniska Väveri.
Miljö 26.

FRITSLA SOCKEN

Fritsla socken i kommunens nordöstra del är en av de mindre socknarna och omfattar ca 500 fastigheter.

Fritsla är ett gammalt industrisamhälle där vävnadstillverkningen sedan 1860-talet dominerat. De första tendenserna till samhällsbildning återfinns i området vid Fristla kyrka och kring de förläggargårdar som uppfördes under 1700- och tidigt 1800-tal av vilka märks bl.a. Kronogärdet och Aratorp. Samhällets egentliga tillväxtperiod inföll först vid den industriella expansionen vid 1800-talets mitt. Den nuvarande centrumbebyggelsen är ett resultat av denna utbyggnadsperiod. Omedelbart söder om vägkorsningen Förläggarvägen - Finabovägen - Segloravägen uppfördes en rad tjänstemannavillor, medan ett trettiotal arbetarbostäder anlades väster och norr därom. De första industribyggnaderna lokaliserades till området vid Hjälltorps ström. En andra utbyggnadsetapp av samhället igångsattes vid 1900-talets mitt, vilket medförde en expansion av bebyggelsen söderut mot Häggådalen. Här har ett nytt villa- och egnahemsområde vuxit fram.

Karta 11 23. Bebyggelsemiljö vid Fritsla kyrka och Kronogärdet. Länsintresse.

Miljön utgöres av Fritsla kyrka och begravningsplats samt intilliggande f.d. förläggargården Kronogärdet, belägen på höjdsträckningen omedelbart väster om järnvägen och centrumbebyggelsen.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ia.

23:A Fritsla kyrka, stg. 12, 13.
Kyrkobyggnad (1849).

- Beskrivning
Vitputsad stenkyrka. Takbeklädnad av kopparplåt.
- Värdering
Kyrkobyggnad uppförd i enkel s.k. Karl-Johansstil med enskeppigt långhus.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

23:B Kronogärdet 1:18
Mangårdsbyggnad samt flygelbyggnader (1700-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 resp. 1 1/2 plan uppförda i timmer med oljegul locklistpanel samt oljebruna fönster- och dörrfoder. Takbeklädnad av enkupigt tegel.
- Värdering
Välbevarad förläggargård från 1700-talet med en yttre planläggning utmärkande för områdets högreståndsbebyggelse. Huvudbyggnaden vilken närmast motsvaras av ett s.k. symmetriskt dubbelradshus uppförd i tidstypisk träpanelarkitektur med bl.a. klassicerande portaler. Flygelbyggnaderna utgörs av en långloftsstuga samt en salsbyggnad. Med sin centrala placering vid Fritsla kyrka har gårdsbildningen ett stort miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 23.

Kyrkobyggnad och begravningsplats skyddas enligt Kungl. Maj:ts kungörelse av den 26 nov. 1920.

Övriga byggnader inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Inom miljön återfinns fornlämning nr 15 stenbro i Fritsla socken. I riksantikvarieämbetets och vägverkets broinventering är bron nr P-634-3 upptagen i grupp II. Objektet skyddas av fornminneslagen (1942:350).

Karta 12 24. Enskilda objekt grupp Ib. Riksintresse.

Basterås 1:1
Mangårdsbyggnad (1750-t), flygelbyggnad (1910), ladugård (1934), källare (1750-t), bryggnus (1880-t), hönshus (1880-t).

- Beskrivning
Mangårdsbyggnad i två plan uppförd i timmer med beige lockpanel och bruna foderdetaljer. Takbeklädnad av betongtegel. Flygelbyggnad i 1 1/2 plan uppförd i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Ekonomibyggnader i trä med faluröd locklistpanel och takbeklädnad av enkupigt tegel. Källare i natursten.

- Värdering
Välbevarad större jordbruksfastighet av herrgårdstyp vilken under 1800-talet utgjorde förläggargård med eget färgeri. Mangårdsbyggnaden, en salsbyggnad, uppförd i klassicerande träpanelarkitektur med bl.a. tandsnittsornamenterad gesims, profilerade foder, portal med rundade pilastrar. Byggnaden såväl exteriört som interiört oförändrad. Gårdsanläggningen av betydande miljö- och landskapsmässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 24.

För ett varaktigt skydd av mangårdsbyggnaden bör en byggnadsminnesförklaring enligt lagen av den 9 dec. 1960 övervägas.

I avvaktan på närmare utredning bör byggnaden t.v. kunna skyddas av föreskrifterna i § 9, § 14, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Basterås angränsar till objekten nr 25-26 i länsstyrelsen Naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976, vilka rekommenderats att upptas som naturvårdsområden.

Karta 12 25. Bebyggelsemiljö vid Aratorp. Länsintresse.

Miljö bestående av förläggargårdar samt bostadsfastigheter utmärkande för områdets bebyggelsehistoriska och merkantila utveckling under 1800-1900-talen.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

25:A Aratorp 1:30, Högen.
Mangårdsbyggnad (1800-t), flygelbyggnader (1870-1933), ä. bostadshus (17-1800-t) samt ladugård (1870-t).

Karta 12

- Beskrivning

Mangårds- och flygelbyggnader i två plan uppförda i timmer med oljevit locklistpanel och gulbruna foderdetaljer. Takbeklädnad av tvåkupigt lertegel. Ä. bostadshus i två plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel, oljevita foder samt takbeklädnad av tvåkupigt lertegel. Ladugård i timmer och resvirke med faluröd locklistpanel. Takmaterial av enkupigt lertegel.

- Värdering

Förläggargård uppförd vid 1800-talets mitt med en för områdets högreståndsbebyggelse karakteristisk yttre planläggning och i tidstypisk träpanelarkitektur. Mangårdsbyggnaden motsvaras närmast av gruppen salsbyggnader med fönsterfoder och dörromfattningar genomgående rikt utformade i snickeriarbeten kännetecknande för senempiren. Till gårdsbildningen hör också en äldre tjänstebostad vilken under tidigt 1800-tal utgjorde mangårdsbyggnad. Med sitt centrala läge i de äldsta delarna av Fritsla, har gårdsanläggningen ett stort miljömässigt värde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

25:B Aratorp 1:9
Bostadshus (1907).

25:C Aratorp 1:48
Bostadshus (1928).

- Beskrivning

Bostadshus uppförda i trä med faluröd locklistpanel resp. gul revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering

Exponenter för sekelskiftets villaarkitektur vars betydelse ligger främst i det miljömässiga värdet för helhetsbilden runt förläggargården Högen.

25:D Aratorp 2:6, Hagen
Bostadshus (1850-1900), brygghus/magasin (1850-1900).

- Beskrivning

Bostadshus i 2 1/2 plan uppfört i timmer på stenfot med oljegul locklistpanel. Oljevita snickerier. Takbeklädnad av tvåkupigt lertegel. Brygghus/magasin i trä med oljegul brädpanel. Oljebruna snickerier. Takbeklädnad av betongtegel.

- Värdering

Förläggargård från 1800-talets senare del. Bostadshuset, en välbevarad salsbyggnad, uppförd i en träarkitektur inspirerad av den s.k. schweizerstilen. Gårdsbildningen är av stort landskaps- och miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 25.

Byggnaderna skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Karta 11 26. Bebyggelsemiljö centrala Fritsla. Länsintresse.

Miljön omfattar den äldre kärnan för Fritsla samhälle vid trevägskorsningen Förläggarvägen - Finabovägen - Segloravägen. Området avgränsas i norr av Häggån och i öster av järnvägen. I söder gränsar området mot äldre villabebyggelse och hyresfastigheter från 1930-talet samt i väster mot sluttningen ned mot Häggån vid Solänge Ström. Bebyggelsemiljön omfattar Fritsla mek. väveris disponentbostäder, kontor och lagerbyggnader samt arbetarbostäder och butiker.

Samtliga i miljön ingående objekt i grupp II.

26:A Fritsla 22:1, Villa Stommen - Fritsla mek. väveri. Disponentbostad (1860-t), kontors- och lagerbyggnad (1880-t), inspektorsbostad (1880-1900), ä. ladugård (1892), vagnslider (1930-t), arbetarbostäder (1890-t), lillstuga (1880-t), tjänstemannabostad (1907), tvättinrättning (1940-t), ladugård (1900).

- Beskrivning

Disponentbostad i 2 1/2 plan uppförd i timmer med oljevit locklist- och fasspåntpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Kontors- och lagerbyggnad i trä med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Inspektorsbostad i timmer med vit masonit och takbeklädnad av tvåkupigt tegel. 4 arbetarbostäder uppförda i timmer med oljevit locklistpanel. Samtliga med takbeklädnad av lertegel. Lillstuga i 1 plan uppförd i timmer med faluröd locklistpanel och med takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård uppförd i gult tegel med överbyggnad i oljegul locklistpanel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:B Fritsla 2:2
Tjänstemannabostad (1850), f.d. drängstuga (1870).

- Beskrivning

Tjänstemannabostad i 2 plan uppförd i timmer med gul revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Drängstuga i timmer med vit eternit och brun lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

Karta 11 26:C Fritsla 2:83, Solbo
Bostadshus/f.d. telegramexp. (1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 1/2 plan uppfört i trä med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:D Fritsla 3:6, Villa Bjällbo
Bostadshus (1896).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i trä med gul revertering. Takbeklädnad av plåt.

Sammanfattande värdering nedan.

26:E Fritsla 3:17, Fritsla hotell.
Hotellbyggnad (1890-t).

- Beskrivning
Hotellbyggnad uppförd i rött tegel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:F Fritsla 3:20, Lidhem
Bostadshus (1890-t), industribyggnad (1890-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Industribyggnad i timmer och trä med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:G Fritsla 3:24, Solbacken
Affärs- bostadsfastighet (1921).

- Beskrivning
Byggnaden uppförd i två plan med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:H Fritsla 4:9, Fridhem
Affärs- bostadsfastighet (1850-t).

- Beskrivning
Byggnaden uppförd i timmer med oljevit locklist- och faspåntpanel. Takbeklädnad av plåt.

Sammanfattande värdering nedan.

Karta 11 26:I Fritsla 4:10, Sätran
Affärs- bostadsfastighet (1904).

• Beskrivning
Byggnaden uppförd i trä med grå revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:J Fritsla 14:2
Affärs- bostadsfastighet (1926).

• Beskrivning
Byggnad uppförd i trä med grå revertering. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

Sammanfattande värdering nedan.

26:K Fritsla 20:1, Daghemmet
Huvudbyggnad (omkr. 1800), mindre bostadshus (1900-t).

• Beskrivning
Huvudbyggnad i två plan uppförd i timmer med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Mindre bostadshus i timmer med grå locklistpanel.

Sammanfattande värdering nedan.

• Sammanfattande värdering centrala Fritsla.

Förläggarverksamheten i Fritsla sträcker sig tillbaka till 1820-talet. I samband med etableringen av Fritsla mek. väveri 1874 övergick vävnadstillverkningen till industriell drift. I bevaringsförslaget har befintlig bebyggelse från tiden såväl före som efter industrietableringen utvalts, detta för att få en så allsidig bild av samhällets olika utbyggnadsetapper och bebyggelsehistoria som möjligt.

I bebyggelsen knuten till vävnadsindustrin återspeglas 1800-talets typiska fabrikssamhälle, dess yttre planläggning och bebyggelsestruktur. Fritsla har i betydande delar bevarat denna yttre karaktär och man kan i bebyggelsen utläsa såväl stilinriktning, funktion som dess sociala sammanhang. Väsentligt är därför att miljön i sin helhet bevaras.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 26.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50, § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

I miljön ingår fornlämningarna nr 8 minnessten och nr 9 vägvisarsten i Fritsla socken. Upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister.

Övriga enskilda objekt inom Fritsla socken. Grupp II.

Karta 11 27. Finabo 1:1, Prästgården
Bostadshus (1853), arbetarbostad (1850-t), ladugård (1922), uthus (1921).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Arbetarbostad i 1 1/2 plan uppförd i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av eternit. Ladugård och uthus i trä med faluröd lock- och locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Välbevarad gårdsanläggning i öppet odlingslandskap. Bostadshuset, en salsbyggnad i tidsenlig träarkitektur, uppfördes ursprungligen som komministerbostad och tjänade som sådan fram till 1921. Gårdsbildningen av betydande miljö- och landskapsmässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 27.

Byggnaden skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Fastigheten ingår i bojekt nr 26 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. Förordnande enligt § 19 NVL bör övervägas.

Karta 11 28. Fritsla 5:34, Månsagården
Bostadshus (1840), flygelbyggnader (1840), magasin (1900).

- Beskrivning
Bostadshus med flygelbyggnader i 2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Magasin i trä med oljegul locklistpanel och oljebruna foder. Takbeklädnad av plåt.

- Värdering
Förläggargård uppförd 1840 med en för områdets högreståndsbebyggelse karakteristisk yttre planläggning och i tidstypisk träpanelarkitektur kännetecknande för senempiren. Med sin centrala placering i Fritsla har byggnadsgruppen ett betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 28.

Byggnaden skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Övriga enskilda objekt inom Fritsla socken. Grupp III.

Se även PM angående byggnader i grupp III.

Karta 11 29. Aratorp 1:11
Skola (1904).

- Beskrivning
Skolbyggnad i 2 1/2 plan uppförd i rött tegel och gulputsad fasad. Takbeklädnad av betongtegel.

- Värdering
Tidstypisk skolbyggnad uppförd i klassicerande stil vilken ansluter till jugendarkitekturen.

Karta 12 30. Aratorp 1:57
Emaljskyltfabrik (1910), betshus (1910).

- Beskrivning
Byggnaderna uppförda i trä med faluröd locklistpanel. Oljevita snickerier. Takbeklädnad av tegel.

- Värdering
Tidstypisk småindustri med en kontinuerlig emaljskylttillverkning från 1910. Framställningen pågår fortfarande helt hantverksmässigt.

Karta 11 31. Aratorp 2:9
Bostadshus (1850-1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 1/2 plan uppfört i timmer och trä med oljevit locklist- och fasspåntpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Tidstypisk disponentvilla uppförd i en träpanelarkitektur med rika snickeriarbeten inspirerad av den s.k. schwiezerstilen.

32. Fritsla 2:2, Hallen
Hembygdsgård. Bostadshus (1853), uthus (1950-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Uthus i faluröd träpanel.

- Värdering
Hantverksstuga av enkelstugetyp i ryggåskonstruktion. Uthuset ansluter till äldre byggnadstradition.

33. Fritsla 2:3, Solhagen
Bostadshus (1905), uthuslänga (1905).

• Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljegul locklist- och fasspåntpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthus i oljegul träpanel.

• Värdering
Tjänstemannabostad vilken utgöres av en salsbyggnad med rik s.k. snickarglädje. Såväl interiört som exteriört välbevarad.

34. Fritsla 2:43, Länsmansgården
Bostadshus (1926).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i trä med grå revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Tidstypisk villa, f.d. landsfiskalsbostad, uppförd i klassicerande stil.

35. Fritsla 3:13, Dalbo
Fritsla 3:14, Värnhem
Bostadshus Dalbo (1905), bostadshus Värnhem (1920-t).

• Beskrivning
Bostadshus uppförda i trä med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av en- resp. tvåkupigt tegel.

• Värdering
Villabyggnader i tidstypisk och driven träpanelarkitektur.

Karta 12

36. Fritsla 4:32
Bostadshus (1915), källare (1915), uthus (1920-t), bryggghus (1920-t).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljegul locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt lertegel. Källare i natursten. Ekonomibyggnader i oljegul träpanel.

• Värdering
Gårdsbildningen exemplifierar en mindre torplägenhet från tidigt 1900-tal med samlad och enhetlig bebyggelse.

37. Fritsla 5:3, Nybro
Bostadshus (1876).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Gårdsanläggning i öppet odlingslandskap. Bostadshuset utgöres av en salsbyggnad i tidstypisk träarkitektur med rika snickeriarbeten.

Karta 11 38. Fritsla 15:1
Åkersta 1:1
Bostadshus (1891), flygelbyggnad (1890-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppförda i timmer med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Bevaringsförslaget utgöres av Fritsla gamla prästgård med tillhörande annex, vars betydelse ligger främst i det miljömässiga värdet.

39. Hjälltorp 1:15
Hjälltorp 1:17, Västanå
Bostadshus (1929).

- Beskrivning
Bostadshus uppförda i trä med vit resp. brun revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Villabebyggelse i tidstypiskt utförande.

Karta 12 40. Hjälltorp 2:16
Bostadshus (1900), källare, bod och uthuslänga (1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthusbyggnader i faluröd träpanel. Takbeklädnad av lertegel. Källare i natursten.

- Värdering
Boningshus i tidstypisk träpanelarkitektur.

41. Hjälltorp 3:11
Banvaktstuga, brygghus samt uthus (1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthusbyggnader i faluröd träpanel.

- Värdering
En av de få intakt bevarade banvaktsstugorna och belyser därigenom järnvägsepokens genombrott.

42. Olatorp 1:1
Bostadshus (1894), flygelbyggnad (1897), ladugård (1893).

• Beskrivning
Bostadshus och flygelbyggnad uppförda i timmer med oljevit locklistpanel och bruna foderdetaljer. Takbeklädnad av lertegel. Ladugård i timmer med faluröd locklistpanel.

• Värdering
Välbevarad och samtida medelstor gårdsanläggning med byggnader i tidstypiskt utförande. Bostadshuset motsvaras närmast av gruppen salsbyggnader.

43. Ramslätt 2:1
Bostadshus (1880).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel och takbeklädnad av betongtegel.

• Värdering
Välbevarat bostadshus vilket närmast motsvaras av gruppen framkammarstugor.

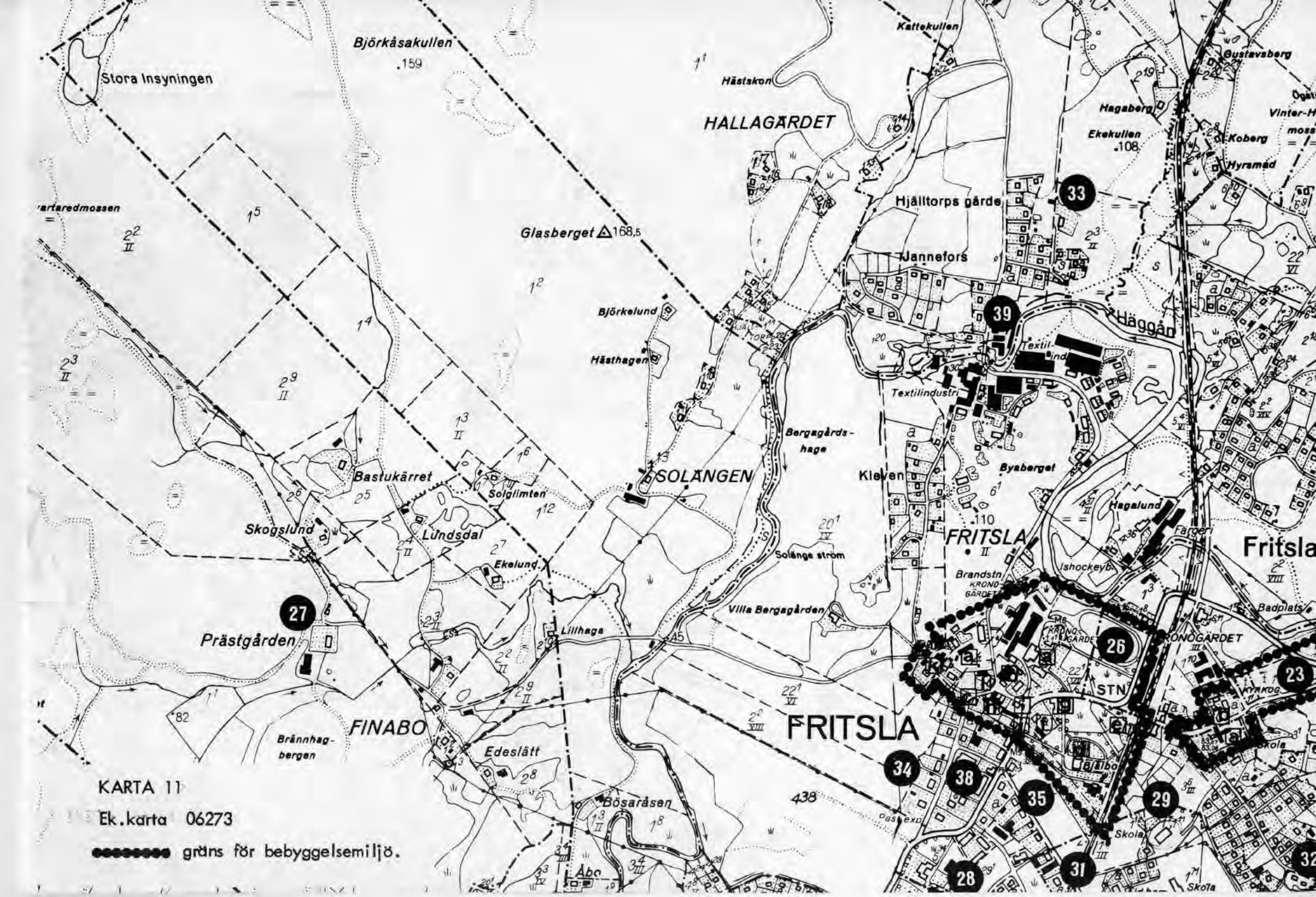
Björkåsakullen
.159
Stora Insyningen
Kattekullen
Hästskon
HALLAGÄRDET
Gustavsberg
Hagaberg
Ekekullen
.108
Koberg
Hyrsmad
Hjälltorps gårde
Jannefors
Glasberget 168,5
Björkelund
Hästhagen
Häggån
Textilindustri
Bergagårds-
hage
SOLÄNGEN
Kleven
Byaberget
Bastukärret
Solglimten
Skogslund
Lundsdal
Ekelund
Solänge ström
FRITSLA
Hagalund
Fargeri
Fritsla
Ishockeyb.
Brandstn
KRONO-
GÅRDET
Villa Bergagården
Badplats
Prästgården
Lillhaga
KRONOGÅRDET
STN
FINABO
Brännhag-
bergen
Edeslätt
FRITSLA
Bjälbo
Bösaråsen
Åbo
Skola
KARTA 11
Ek.karta 06273
gräns för bebyggelsemiljö.

KARTA 12

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

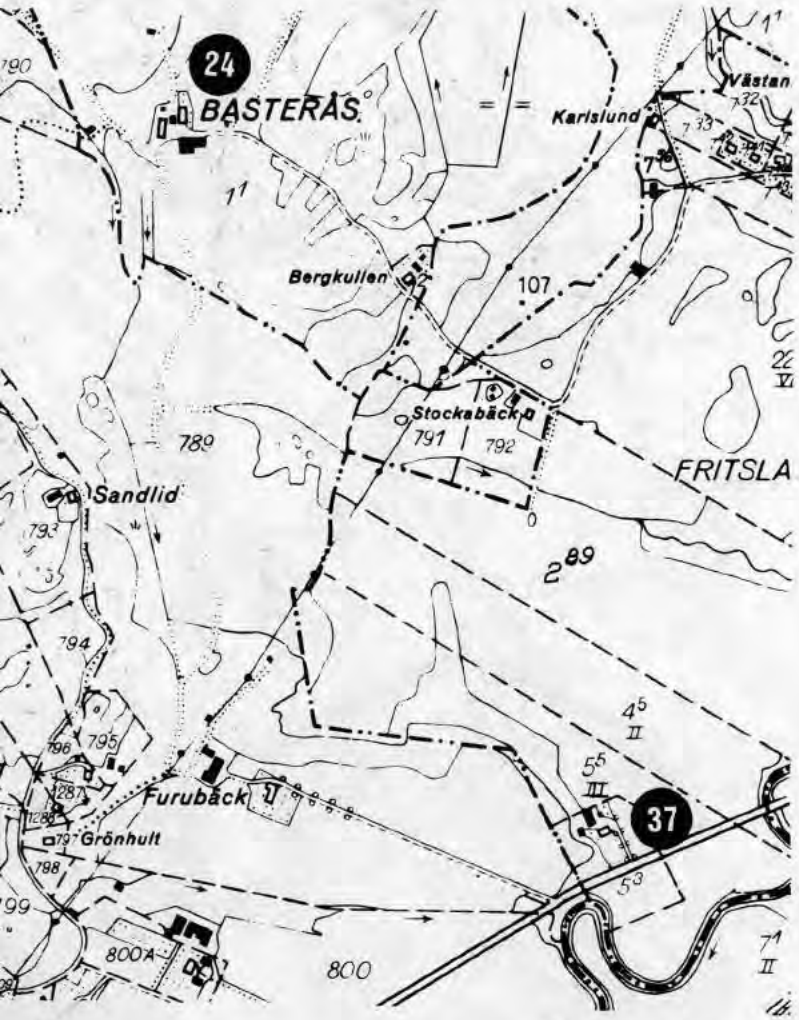

Ek.karta 06373

Ek.karta 06373

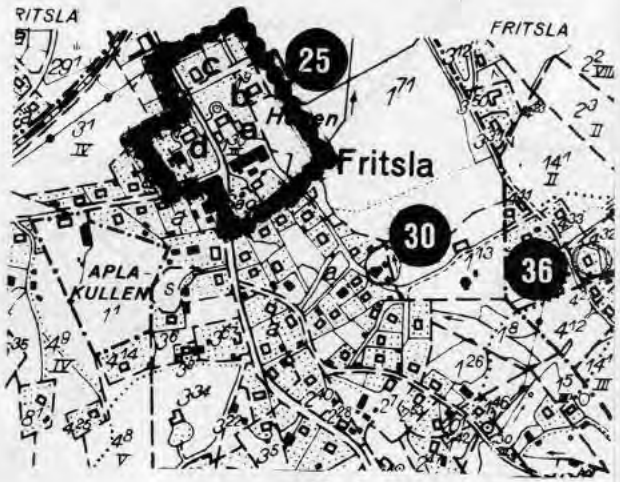

Ek.karta 06363

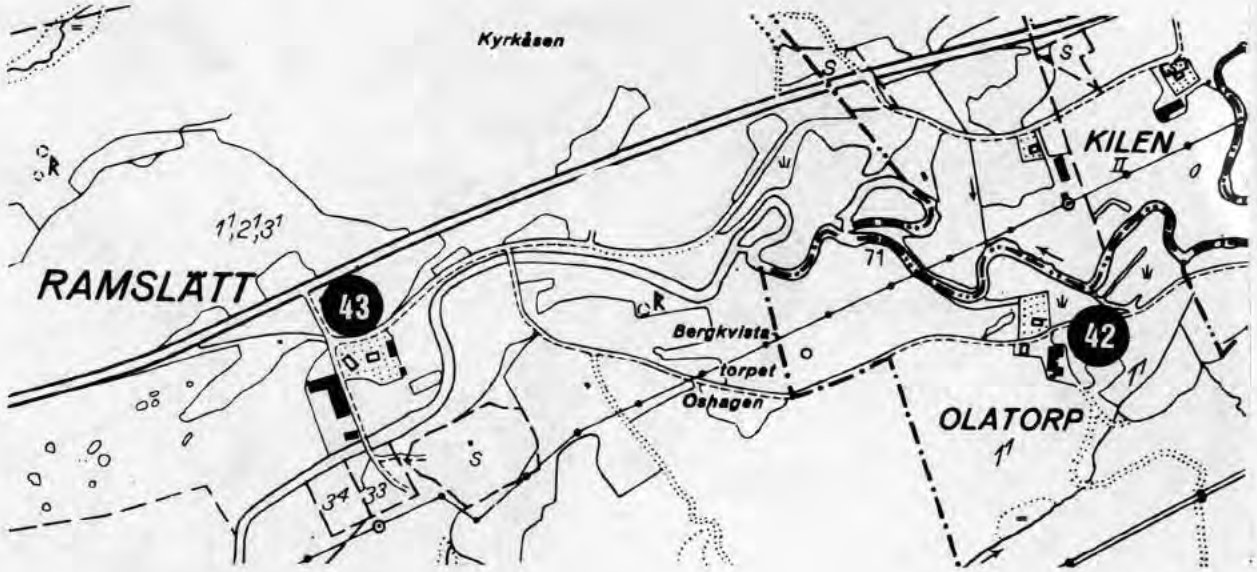

Ek.karta 06374

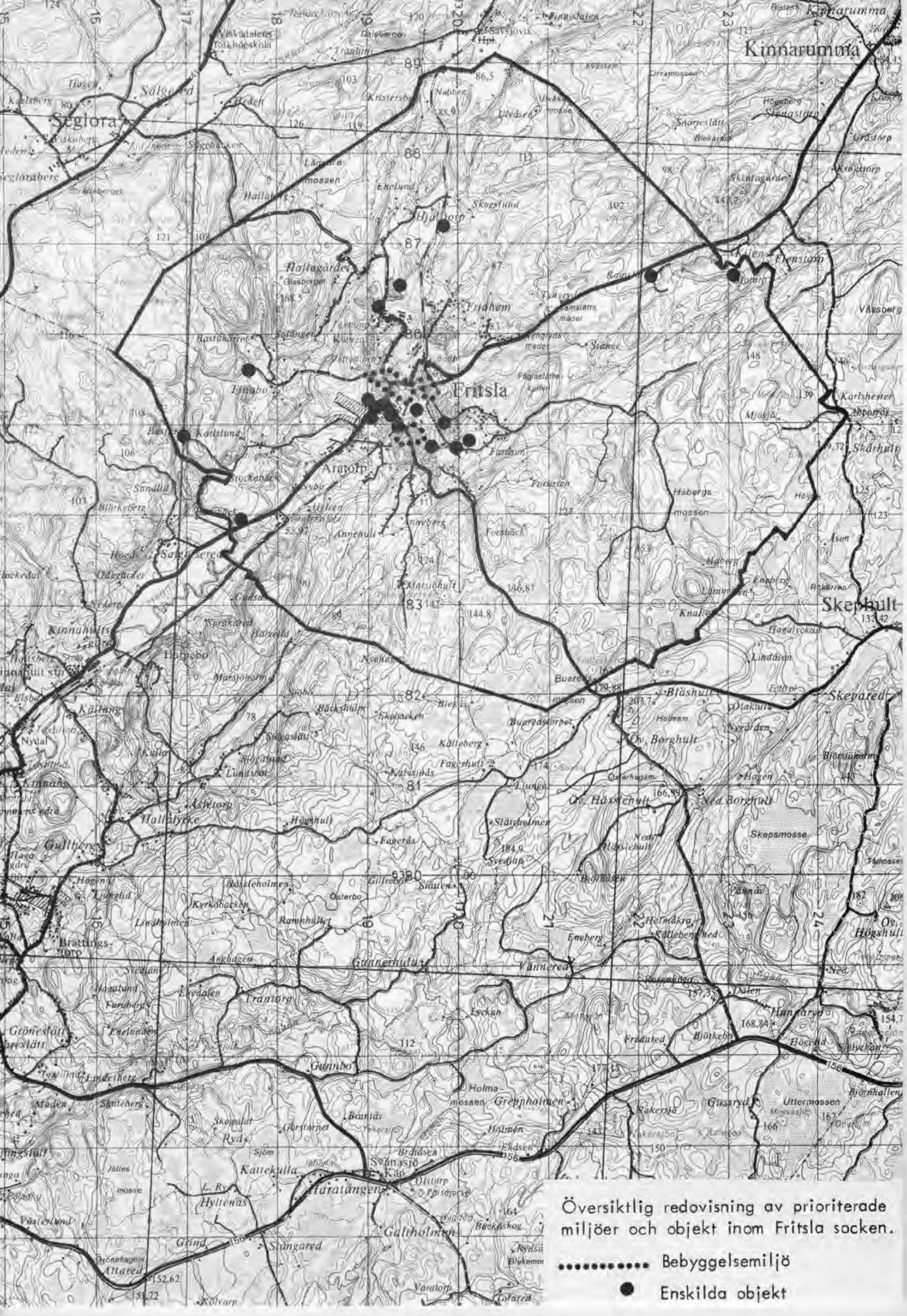

Översiktlig redovisning av prioriterade miljöer och objekt inom Fritsla socken.

••••••••••• Bebyggelsemiljö

● Enskilda objekt

Mangårdsbyggnad vid Karlshed. Miljö 50.

ÖRBY SOCKEN

Örby socken omfattar ca 900 fastigheter och är en av de största socknarna inom Marks kommun.

Den äldre bebyggelsen är dels koncentrerad till socknens östra delar varav märks exempelvis Haratången och Attared. Gårdarna ligger här samlade i byliknande grupper omgivna av större skogspartier. I socknens norra delar är bebyggelsen koncentrerad till Häggåns dalgång och området runt Kronäng, Källäng, Haga, Risäng etc. I de centrala delarna av socknen har den moderna bebyggelsen vuxit fram, huvudsakligen bestående av egnahemsområden vars utbyggnad igångsattes under 1920-30-talen.
De norra och nordvästra delarna inom tätorten karakteriseras av modern villabebyggelse huvudsakligen från 1960-70-talen. Längs Öresjöns nordöstra och nordvästra stränder utbreder sig ett större fritidsområde med tät småstugebebyggelse.

Karta 13 44. Bebyggelsemiljö vid Örby kyrka. Länsintresse.

Bebyggelsen runt kyrkan, prästgården och f.d. folkskolan utgör en central del av Örby samhälle. Bebyggelsens placering i det öppna odlingslandskapet ned mot östra Öresjöns stränder är av betydande miljömässigt värde. Rikt fornlämningsområde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ia.

44:A Örby 21:1
Örby kyrka (1839)

- Beskrivning
Vitputsad tegelkyrka på sockel av oputsad sten. Takbeklädnad av plåt.

- Värdering
Örby kyrka uppförd 1839 i s.k. Karl-Johansstil på platsen för tidigare medeltida kyrka. Byggmästare J. Wennberg.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

44:B Örby 21:1
F.d. Örby folkskola (1904)

- Beskrivning
Skolbyggnad i två plan uppförd i timmer med beige locklist- resp. liggande panel. Foder bruna. Avvalmat mansardtak med beklädnad av betongtegel.

- Värdering
Såväl exteriört som interiört välbevarat skolhus i tidsenlig utformning, innehållande skolsalar samt två lärarebostäder. Skolan togs ur bruk 1948. Med sin centrala placering i kyrkbyn är byggnaden av betydande miljömässigt värde.

44:C Örby 1:1, Prästgården.
Bostadshus (1784), pastorsexpedition (1960-t), arrendatorsbostad (1921), lillstuga (1920-t), vagnslider (1920-t), ladugård (1940-t), hönshus (1940-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Arrendatorsbostad uppförd i timmer med en faluröd locklistpanel. Oljevita foder och vindskivor. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Lillstuga i trä med en faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.
Ladugård uppförd i konststen och resvirke med en faluröd slät träpanel. Takbeklädnad av eternit. Övriga ekonomibyggnader i trä med faluröda lockpaneler och takbeklädnad av eternit.

Karta 13

- Värdering
Såväl exteriört som interiört välbevarad prästgård uppförd 1784 i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Byggnaden motsvaras närmast av gruppen av s.k. salsbyggnader. Fastigheten av betydande värde för miljö- och landskapsbild.

44:D Örby 8:1, Bosgården
Bostadshus (1752), flygelbyggnad (1850-t), ladugård (1945), stall (1900), magasin (1850-t), källare (1800-t), källarvind (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer och tegel med beige revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Flygelbyggnad i 1 1/2 plan uppförd i timmer med en oljegul lockpanel. Oljebruna foder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader av trä med en faluröd lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel och ternit. Källare i natursten.

- Värdering
Överstelöjtnantboställe från 1700-talet ursprungligen uppfört i ett plan och tillbyggt 1818 med bl.a. tidstypiska s.k. pocher. Gårdsanläggningen av stort miljö- och landskapsmässigt värde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

44:E Örby 3:8, Brunnsgården.
Bostadshus (1921-22), lillstuga (1921-22), ladugård (1859 rest. 1915).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i trä med beige locklistpanel. Brutet tak med beklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i timmer och resvirke med en faluröd lockpanel resp. slät panel. Takbeklädnad av spån och tvåkupigt tegel.

- Värdering
Välbevarad gårdsmiljö med bostadshus tillhörande gruppen av s.k. dubbelradshus. Gårdsbildningen av betydande värde för totalmiljön.

44:F Örby 5:35
Ålderdomshem (1930-33)

- Beskrivning
Byggnaden uppförd i tegel med beigeputsad fasad. Valmat tak med beklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Byggnaden uppförd i klassicerande stil ingår som en viktig del av miljön kring Örby kyrka.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 44.

Örby kyrkobyggnad och begravningsplats skyddas enligt Kungl. Maj:ts kungörelse av den 26 nov. 1920.

Övrig bebyggelse inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser i byggnadslagen och genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden. Bebyggelsemiljön angränsar i söder till objekt nr 31 och i norr till objekt nr 32 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. En utvidgning av ovannämnda objekt nr 31 i NV riktning eventuellt kompletterad med § 19 NVL bör övervägas.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 116 rest sten, 117 vägvisarsten, 119 stensättning, 124 stensättning, 133 hög samt 134 röse enligt riksantikvarieämbetets fornlämningsregister, Örby sn. Samtliga objekt skyddas enligt fornminneslagen (1942:350).

Karta 19 45. Bebyggelsemiljö vid Svänasjö kyrka och Haratången. Länsintresse.

Haratången utgjorde tidigt centraldel inom omgivande jordbruksbygd. Hit förlades 1877 en skola, som numera utgör mittparti i kyrkan. I området väster därom finnes f.d. jordbruksfastigheter med intakta gårdsmiljöer i ett öppet jordbrukslandskap. Miljön omfattar även två bostadsfastigheter.
Mot norr avgränsas området av skog, mot öster av egnahemsbebyggelse från 1900-talet och mot söder och väster utbreder sig i huvudsak öppet jordbrukslandskap.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ia.

45:A Haratången 1:25
Svänasjö kyrka (1934), klockstapel (1936).

- Beskrivning
  Kyrkobyggnad uppförd i timmer med faluröd lockpanel, spånklätt valmat sadeltak. Oljevita rundbågsfönster, foder och dörrar. Klockstapel på naturstensgrund, väggbeklädnad av spån. Avvalmat torntak med beklädnad av spån.
- Värdering
  Kyrkobyggnad uppförd i nationalromantiserande stil.

Karta 19 I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

45:B Haratången 1:36, 1:37
Bostadshus (1850-t), ladugård (1937), vagnslider (1930-t), källarvind (1850-t), uthus (1930-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med röd locklistpanel. Oljevita foder och vindskivor. Takbeklädnad av betongtegel. Ekonomibyggnader i trä med röd locklistpanel. Oljevita foder och vindskivor. Takbeklädnad av tegel och eternit.

- Värdering
Intakt gårdsbildning i öppet jordbrukslandskap. Bostadshuset motsvaras av en exteriört välbevarad parstuga med bl.a. dörrportal i klassicerande stil. Gårdsanläggningen inkluderande sten- och trägärdesgårdar av betydande värde för den miljömässiga helheten.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

45:C Haratången 1:3, 1:8
Bostadshus (1870), ladugård (1937), uthus (1930-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Dörr- och fönsterfoder oljevita. Takbeklädnad av plåt. Ladugård i konststen och trä med faluröd locklistpanel.

- Värdering
Intakt gårdsmiljö av typ småbruk med välbevarade byggnader. Bostadshuset, en enkelstuga i 1 1/2 plan, såväl exteriört som interiört i ursprungligt skick. Gårdsbildningen av betydande miljömässigt värde.

45:D Haratången 1:13
Bostadshus (1924), uthus (1920-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i trä med beige locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthus i trä med beige locklistpanel.

- Värdering
Exteriört välbevarad f.d. skolbyggnad i klassicerande stil. Byggnaden utgör en viktig del av totalmiljön vid Haratången.

45:E Haratången 1:23
Bostadshus (1938)

- Beskrivning
Bostadshus i trä med faluröd locklistpanel. Foder- och vind-

skivor vita. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
  Tidstypiskt mindre egnahem från 1930-talet. Byggnaden av värde för totalmiljön vid Haratången.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 45.

Svänasjö kyrkobyggnad och kyrkogård skyddas enligt Kungl. Maj:ts kungörelse av den 26 nov. 1920.

Övrig bebyggelse inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Bebyggelsemiljö vid Källäng, Kronäng, Haga gård och Risäng. Riksintresse.

Området utgörs av en sammanhängande miljö med förläggargårdar utmed Häggådalen, från Risäng i söder längs Häggån norrut till Källäng, strax söder om Kinnahults station.
Kuperat kulturlandskap med öppna jordbruksområden och lövskogsområden. Området utmärks av stora förläggargårdar med tillhörande jordbruk som tillsammans med vägar, alléer, sten- och träbroar ger miljön dess enhetliga karaktär.
Miljön täcker även delar av Kinna socken. (Se redovisning av Kinna socken, bebyggelsemiljö nr 4).

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ib.

Karta 14 46:A Åsletorp 2:1, Källäng Jönsagård
Bostadshus (1830-t), ladugård (1851), magasin (1900), f.d. mejeri (1850-t), källare (1850-t), vagnslider (1850-t).

- Beskrivning
  Bostadshus och flygelbyggnader uppförda i timmer med oljevita locklistpaneler. Dörr- och fönsterfoder gula. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård och magasin i konststen med gråputsad fasad samt oljevit lockpanel. Takbeklädnad av eternit. F.d. mejeri uppfört i sten med gråputsad fasad. Takbeklädnad av plåt. Källare i natursten med gråputsad fasad. Vagnslider i trä med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
  Förläggargård uppförd 1840 med en kontinuerlig vävnadstillverkning fram till 1900-talets förra hälft, varav bl.a. väverit

Karta 14

utgjorde Örby sockens första industribyggnad. Gårdsanläggningens yttre planläggning utmärkande för områdets högreståndsmiljöer. Man- flygelbyggnader ansluter stilmässigt till empirens träpanelarkitektur med bl.a. takgesims, fönster- och dörrfoder utförda i tandsnittsornamentik. Till sin form motsvaras huvudbyggnaden närmast av gruppen salsbyggnader. Bostadshusen är såväl exteriört som interiört intakt bevarade. Med sin centrala placering i Häggåns dalgång är gårdsanläggningen av betydande miljö- och landskapsmässigt värde.

46:B Gullberg 15:1, Kronäng
Bostadshus (1842), ä. bostadshus (1800), magasin/kontorsbyggnad (1894), brygghus (1850-t), ladugård (1944), vagnslider (1940).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Oljevita foder, valmat sadeltak med beklädnad av betongtegel. Ä. bostadshus i två plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Magasin/kontorsbyggnad i trä med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Brygghus i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård och vagnslider i trä med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Välbevarad förläggargård uppförd 1842 i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Fönsterfoder, dörromfattningar och gesims genomgående rikt utsmyckade i klassicerande drag vilka anknyter till empirens stilideal. Till sin form utgöres byggnaden närmast av en s.k. salsbyggnad. Det ä. bostadshuset motsvaras av en långloftsstuga med fönsterfoder och dörromfattningar i klassicerande utformning. Gårdsanläggningen med tillhörande allé och stenbro har med sin centrala placering i Häggåns dalgång ett betydande miljö- och landskapsmässigt värde.

46:C Gullberg 13:5, Haga gård
Bostadshus (1850), flygelbyggnad (1850).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Valmat sadeltak med beklädnad av enkupigt tegel. Flygelbyggnad i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Välbevarad förläggargård uppförd 1850 i en träpanelarkitektur utmärkande för områdets högreståndsbyggnader. Bostadshus en

Karta 14

s.k. salsbyggnad, samt flygelbyggnad med genomgående rikt utsmyckade foder, dörromfattningar och gesims i klassicerande stil. Gården av betydande värde för den miljömässiga helheten i Häggåns dalgång.

46:D Brättingstorp 8:10, Risäng.
Bostadshus samt flygelbyggnader (1850), f.d. bostadshus (omkr. 1860), smedja/brygghus (1860), uthus (1900-t).

- Beskrivning
Bostadshus och flygelbyggnader uppförda i timmer med oljevita träpaneler. Oljevita foder. Takbeklädnad av betongtegel resp. tvåkupigt tegel. F.d. bostadshus i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Förläggargård uppförd under 1850-talet i en för områdets högreståndsbyggnader karakteristisk träpanelarkitektur. Fönsterfoder, dörromfattningar och gesims utformade i klassicerande drag vilka anknyter till empirens stilideal. Till sin typ motsvaras huvudbyggnaden av en s.k. salsbyggnad. Gårdsanläggningen utgör ett väsentligt inslag i den miljö- och landskapsmässiga helheten inom Häggåns dalgång.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

46:E Gullberg 8:5, 8:10, Solhaga
Bostadshus (1910), uthus (1910-t).

- Beskrivning
Bostadshus i trä med beige revertering och valmat mansardtak med beklädnad av betongtegel. Uthus i trä med oljevit liggande panel. Takbeklädnad av trekupigt tegel.

- Värdering
Välbevarad villa i klassicerande stil med högt värde för den miljömässiga helheten.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 46.

För ett varaktigt skydd av byggnaderna vid gårdarna Källäng, Kronäng, Haga samt Risäng bör en byggnadsminnesförklaring enligt lagen av den 9 dec. 1960 övervägas.
I avvaktan på närmare utredning bör byggnaderna t.v. kunna skyddas av föreskifterna i § 9, § 14, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.
Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser i BL och genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte fordras för jordbrukets

behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden. För ett vidgat skydd åt bebyggelse och landskapsbild bör ett förordnande enligt § 19 NVL övervägas.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 60 i Örby sn (hällkista) samt nr 1A och 1B i Kinna sn (Kinnaborg resp. minnessten) upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Samtliga objekt skyddas enligt fornminneslagen (1942:350).
(Jmfr. bebyggelsemiljö nr 4, Kinna sn).

Karta 15 47. Bebyggelsemiljö vid Attared. Riksintresse.

Miljön utgöres av ett öppet jordbrukslandskap med beteshagar och större skogspartier. Området utgör del av gammal odlingsbygd och miljön omfattar därför mäktiga stengärdesgårdar, odlingsrösen, åkertegar och äldre hägnader kring gårdsanläggningarna.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ib.

47:A Sjögarås 1:1
Bostadshus (1817), ladugård (1914), snickarbod (1900).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med faluröd lockpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ekonomibyggnader i timmer och trä med omålad locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel och eternit.

- Värdering
Välbevarad gårdsmiljö omfattande odlingslandskap, betesängar, hagmarker, hägnader och stengärdesgårdar. Bostadshuset utgöres av en såväl exteriört som interiört välbevarad och pietetsfullt upprustad långloftsstuga med ursprungliga detaljer som dubbla nyckelskunkar, knutlådor, dörrar, spiskomplex med öppna hällar i två våningar etc. Såväl ladugård som snickarbod ansluter till äldre byggnadstradition.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

47:B Attared 1:1, Västergården
Bostadshus (1816), drängstuga (1850-t), ladugård (1890-t), hönshus (1890-t), vedbod (1890-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Drängstuga i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader i timmer och trä med faluröda paneler.

Karta 15

- Värdering
Sammanhållen gårdsmiljö med funktionsdifferntierad bebyggelse. Bostadshuset motsvaras av en välbevarad s.k. långloftsstuga. Drängstugan tillhör närmast gruppen av s.k. enkelstugor. Gårdsbildningen av betydande miljö- och landskapsmässigt värde.

47:C Kölvarp 1:3
Bostadshus (17-1800), brygghus (1850), källare (1850), uthus (1900-t), ladugård (1900-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Snickeridetaljer och vindskivor vita. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Källare i natursten med takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader i timmer och trä med faluröda locklistpaneler. Takbeklädnad av tegel och spån.

- Värdering
Intakt gårdsmiljö med man- och fägård klart avskilda omgivna av öppet odlingslandskap, stengärdesgårdar och odlingsrösen. Bostadshuset är en välbevarad framkammarstuga med bl.a skorsten i natursten. Samtliga byggnader har exteriört behållit sin ursprungliga och tidstypiska karaktär.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

47:D Krok 1:19
Bostadshus (slutet av 1700-talet, flyttat till nuv. plats under 1950-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med faluröd lockpanel. Takbeklädnad av eternit.

- Värdering
Bostadshuset är en välbevarad och pietetsfullt upprustad byggnad av s.k. sydgötisk typ med framhäbbare, försett med hängrännor i trä, putsad skorsten i natursten etc.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 47.

För ett varaktigt skydd av fastigheten Sjögarås 1:1 bör en byggnadsminnesförklaring enligt lagen av den 9 dec. 1960 övervägas.

I avvaktan på närmare utredning bör fastigheten liksom övriga byggnader inom miljön kunna skyddas av föreskrifterna i § 9, § 14, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser i byggnadslagen samt genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 110 stensättning och nr 111 stensättning i Örby sn upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Objekten skyddas av fornminneslagen (1942:350).

Karta 16 48. Bebyggelsemiljö vid Lydde. Länsintresse.

Området gränsar i norr till Kinna socken där Häggån utgör gräns. I väster och söder avgränsas det öppna odlingslandskapet av skogspartier.

Lydde tegelbruk anlades 1878. Till gården hörde även en textilfabrik. I anslutning till bruket och textilindustrin anlades arbetarbostäder, rättarebostad, samt bostadsfastigheten Valla.

Efter branden 1969, då tegelbruket totalförstördes, förlorade bruksmiljön en av sina viktiga komponenter.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ib.

48:A Lydde 1:6 - Valla
Bostadshus (1908), uthus (1908).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i tegel och natursten. Fasadmaterial av gult tegel och beige puts. Avvalmat tak med beklädnad av kopparplåt och betongtegel. Uthus i regelverk med brun locklistpanel. Avvalmat tak med beklädnad av tvåkupigt tegel. (Se rapportens omslag!)

- Värdering
Byggnaden belägen på höjdparti i ett öppet kuperat odlingslandskap.
Såväl exteriör- interiörmässigt genomförd jugendarkitektur. Exteriören karakteriseras av släta murytor, svagt rundade fönsterposter samt vertikala trälister på risaliternas övre gavelfält. Interiören helt anpassad till byggnadens övriga stilriktning.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

48:B Lydde 1:3
Bostadshus (1840-t), flygelbyggnad (1700-t), ladugård (1901), magasin (1900), källare (1900).

Karta 16

• Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med grå locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av betongtegel. Byggnaden om- och tillbyggd. Flygelbyggnad uppförd i timmer med grå stående locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Byggnaden om- tillbyggd under 1800-t. Ladugård i sten, tegel och resvirke, med gult tegel, vit puts samt oljegul panel i fasaden. Övriga ekonomibyggnader samt källare uppförda i sten.

• Värdering
Mangårdsbyggnaden flyttad 1840 till sin nuvarande plats från Seglora, där den ursprungligen inrymde väveri. Byggnaden har, trots senare tiders förändringar, till stor del bevarat sin yttre karaktär, vilken ansluter till 17-1800-talets träpanelarkitektur. Gårdsbildningen av betydelse för den miljömässiga helheten.

48:C Lydde 1:3, Rättarebostad
Ä. bostadshus (1850-t), bostadshus (1929), källare (1850-t).

• Beskrivning
Ä. bostadshus i ett plan uppfört i timmer med faluröd lockpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av betongtegel. Bostadshus i två plan uppfört i vitputsat tegel med takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
F.d. rättarbostad vid Lydde gård. Det ä. bostadshuset är en enkelstuga i ryggåskonstruktion.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 48.

För ett varaktigt skydd av fastigheten Lydde 1:6 - Valla bör en byggnadsminnesförklaring enligt lagen av den 9 dec. 1960 övervägas.
I avvaktan på närmare utredning bör byggnaden t.v. kunna skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan. Övriga byggnader inom miljön skyddas av ovannämnda paragrafer i byggnadsstadgan.

Karta 16 49. Bebyggelsemiljö vid Brättingstorp. Länsintresse.

Området söder om Brättingstorp utmed Örbyvägen, karakteriseras av ett öppet odlingslandskap med mindre insprängda skogspartier. Bebyggelsen ligger samlad längs vägen.

Karta 16 I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

49:A Brättingstorp 2:1, Lillegården
Bostadshus (1821), ladugård (1946), svinhus (1914).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan och mittrisalit uppförd i timmer med oljevit locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ekonomibyggnader i konststen och resvirkeskonstruktion med spritputs och faluröd fasspåntpanel.

- Värdering
F.d. komministerbostad uppförd under 1820-talet i en klassicerande träpanelarkitektur karakteristisk för områdets högreståndsbebyggelse. Gårdsbildningen av betydande miljömässigt värde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

49:B Brättingstorp 4:4, Eriksgården
Bostadshus (1880), flygelbyggnad (1880-t), textilfabrik/f.d. ladugård (1871).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med gul reverterering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Flygelbyggnaden, nuv. sjukhem f.d. syfabrik uppförd i timmer med beige liggande panel. Oljebruna foder och snickeridetaljer. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Textilfabrik, ursprungligen ladugård, uppförd i timmer med oljevit stående resp. liggande träpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Förläggar- textilindustrimiljö från 1800-1900-t. Fram till 1920-talet bedrevs förläggarverksamhet vid Eriksgården, vilken sedemera övergick till fabriksdrift, varvid bl.a. ladugården ombyggdes till fabrikslokaler. De relativt oförvandskade byggnaderna inom gårdsbildningen har ett betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 49.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

För ett vidgat skydd av fastigheten Brättingstorp 2:1 - Lillegården bör byggnaden upptas i stiftsnämndens förteckning över prästgårdar av särskilt kulturhistoriskt värde (SFS 1971:860).

Karta 13 50. Bebyggelsemiljö vid Karlshed. Länsintresse.

Större jordbruksfastighet med tillhörande lantarbetarbostäder belägen på hedområdet öster om Örby samhälle. Örby hed utgjorde bl.a. under senare delen av 1700-talet exercisfält för Älvsborgs regemente.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

50:A Karlshed 1:1
Bostadshus (1858), flygelbyggnader (1858), ladugård (1946), maskinhall (1948), källare (1860-t), lillstuga (1940-t), hönshus (1940-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan samt flygelbyggnader uppförda i timmer med beigefärgade liggande träpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ladugård i konststen och resvirkeskonstruktion med faluröd träpanel. Övriga ekonomibyggnader i trä med faluröda paneler.

- Värdering
Välbevarad gårdsbildning med tillhörande lantarbetarbostäder belägen i öppet odlingslandskap. Mangårdsbyggnaden är en salsbyggnad utformad med rika empireinspirerade snickeriarbeten. Gårdsanläggningen av högt miljömässigt värde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

50:B Karlshed 1:1
Lantarbetarbostäder (1912), vedbod (1910).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppförd i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Vedbod i faluröd träpanel.

- Värdering
Lantarbetarbostäder vilka utgör ett viktigt komplement till mangårdsbyggnaden Karlshed. Sammantagna utgör de en funktionell enhet.

50:C Örby 6:5, Smedstorpet
Bostadshus (1850-t), ladugård (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i timmer och resvirke med obehandlad lockpanel. Takbeklädnad av plåt.

- Värdering
Intakt torpmiljö vilken funktionellt hört samman med Karlshed. Bostadshuset av enkelstugetyp. Miljön åskådliggör bebyggelsestrukturen inom området under 1800-talets senare hälft.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 50.

Byggnaderna inom miljön vilken ligger inom detaljplanerat område skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser i byggnadslagen samt genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap kunna skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 120 stensättning och nr 142 stensättning i Örby sn, upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Objekten skyddas av fornminneslagen (1942:350).

Karta 20 51. Bebyggelsemiljö vid Harpebo. Lokalt intresse.

Bebyggelsemiljö belägen i sluttningen mot Häggåns dalgång öster om Kinnahults station. I dalgången återfinns en större textilindustri vilken funktionellt hör samman med den utvärderade miljön, vilken innefattar bl.a. f.d. disponentbostaden, f.d. tjänstemanna- och arbetarbostäder. Norr om miljön utbreder sig ett större egnahemsområde från 1930-40-talen.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

51:A Harpebo 5:1, 5:11
Bostadshus (1881), Stenkällare (1880-t).

- Beskrivning
  Bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit liggande fasspåntpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Källare i sten. Takbeklädnad av torv.
- Värdering
  Större villa uppförd i en påkostad träpanelarkitektur i klassicerande stil. Byggnaden f.d. disponentbostad till intilliggande textilindustri.

51:B Örby 5:10, Gunnarsgård.
Bostadshus (1864).

- Beskrivning
  Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.
- Värdering
  F.d. tjänstemannabostad till intilliggande textilindustri. Byggnaden motsvaras av en exteriört välbevarad s.k. salsbyggnad uppförd i en empireinspirerad träpanelarkitektur.

Karta 20 51:C Harpebo 5:9
Bostadshus (1932).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan med stomme av trä med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
F.d. tjänstemannabostad till intilliggande textilindustri, uppförd i en funktionalistiskt inspirerad arkitektur med inslag av klassicerande detaljer.

51:D Harpebo 5:8
Bostadshus (1927).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppförd i trä med oljevit liggande slät panel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Villa uppförd i tidstypisk stil med klassicerande inslag.

Övriga enskilda objekt inom Örby socken. Grupp II.

Karta 20 52. Björkesbacka 1:1 A
Bostadshus (1784), stall (1880), källare (1800), kokhus (1800).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av spån. Stall uppfört i obehandlat timmer. Takbeklädnad av brädor. Kokhus uppfört i timmer i ryggåskonstruktion med takbeklädnad av torv. Källare i timmer.

- Värdering

Välbevarad gårdsmiljö från 17-1800-talet belägen i småbrutet odlingslandskap omfattande hägnader, vägar, betes- och ängsmarker, stengärdesgårdar, vårdträd etc. Bostadshuset är en större parstuga såväl exteriört som interiört i ursprungligt skick med bl.a. hängrännor i trä, spiskomplex i natursten med eldstäder i två våningar, knutlådor etc. Gårdsbildningen av betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 52.

Byggnaden skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.
Omkringliggande kulturlandskap bör genom föreskrifter i kommunöversikten skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Karta 18 53. Hult 1:1, Nedergården
F.d. ålderdomshem (1875), f.d. rättarbostad (1870), ladugård (1900-t), magasin/vagnslider (1900-t), vedbod (1950-t), vagnbod (1940-t).

- Beskrivning
F.d. ålderdomshem i 2 1/2 plan uppfört i timmer med beige locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel, f.d. rättarbostad i timmer med beige locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader med faluröda locklistpaneler.

- Värdering
Sammanhållen gårdsmiljö i öppet odlingslandskap ursprungligen uppförd som ålderdomshem med tillhörande jordbruk och personalbostäder. Numera inryms en restaurang i huvudbyggnaden. Gårdsanläggningen har ett betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 53.

Byggnaderna inom anläggningen skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Fastigheten är belägen inom objekt nr 38 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. Omkringliggande kulturlandskap bör genom föreskrifter i kommunöversikten skyddas från bebyggelse i omedelbar anslutning till gårdsbildningen.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 157 och 163 (rösen) i Örby sn, upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Objekten skyddas av fornminneslagen (1942:350).

Karta 17 54. Örby 1:4, Skönelid
Bostadshus (1860), ladugård (1860), jordkällare (1860).

- Beskrivning
Bostadshus i ett plan uppfört i timmer med obehandlad lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel och plåt. Ladugård i timmer och resvirke med obehandlad lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Jordkällare i sten med takbeklädnad av torv.

- Värdering
Genuin torpmiljö från 1800-talets mitt som ursprungligen legat under Örby prästgård. Bostadshuset av enkelstugetyp intakt såväl exteriört som interiört med bl.a. välbevarat spiskomplex, dörrar med handsmidda lås och beslag etc.

Befintligt skydd och rekommendationer. Objekt nr 54.

Byggnaden skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Fastigheten belägen i omedelbar anslutning till objekt nr 31 i länsstyrelsen naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976.

Övriga enskilda objekt inom Örby socken. Grupp III. (Se även PM angående byggnader i grupp III).

Karta 17 55. Hanatorp 2:4
Bostadshus (1850-t), ladugård/smedja (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård/smedja i timmer och trä med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
S.k. symmetriskt dubbelradshus uppfört i en tidstypisk träpanelarkitektur med rik snickarglädje.

Karta 16 56. Gullberg 7:2, Högen
Bostadshus (1862), ladugård (1938), vedbod (1920-t), redskapsbod (1920-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i vitslammad sten och trä med faluröd lockpanel. Takbeklädnad av eternit. Övriga ekonomibyggnader i faluröda lockpaneler och takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Gårdsmiljö i öppet odlingslandskap. Bostadshuset en salsbyggnad, liksom ekonomibyggnaderna exteriört välbevarade och tidstypiska.

Karta 16 57. Gullberg 4:11, Lindholmen
Bostadshus (1880-t), ladugård (1880-t), källare (1880-t), dass (1920-t).

- Beskrivning
Bostadshus 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Oljevita foder. Ekonomibyggnader i timmer och trä med faluröda locklistpaneler. Källare med hög naturstensockel.

- Värdering
Intakt småbruk i öppet landskap med bostadshus av enkelstugetyp.

Karta 16 58. Brättingstorp 4:6
Bostadshus (1895), uthus (1900-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljegul liggande fjällpanel. Oljevita foder och snickerier. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
S.k. dubbelradshus uppfört i en tidstypisk träpanelarkitektur inspirerad av den s.k. schweizerstilen.

Karta 20 59. Brättingstorp 2:1, Gillrebro
Bostadshus (1876), ladugård (1900), källarvind (1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd lockpanel. Oljevita foder och snickeridetaljer. Takbeklädnad av betongtegel. Ladugård i timmer och resvirke med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av plåt. Källarvind i natursten och trä.

- Värdering
Intakt småbruk vilket ursprungligen legat under komministergården Lillegården. Bostadshuset utgörs av en exteriört välbevarad enkelstuga med rika snickeriarbeten.

60. Klev 2:1
Backstuga (1800).

- Beskrivning
Timrad stuga med faluröd locklistpanel. Oljevita foder och vindskivor. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Exteriört välbevarad backstuga med ryggås förlängd till parstugeliknande plan.

Karta 14 61. Gullberg 6:6
Bostadshus (1738).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel.

- Värdering
Såväl exteriört som interiört välbevarad s.k. framkammarstuga.

Karta 19 62. Gunnbo 1:6, Västergård
Bostadshus (1853), ladugård (1918), hönshus (1930-t), källarvind (1920-t), uthus (1930-t).

• Beskrivning
Bostaden i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Källarvind och ladugård i natursten och trä med faluröd stående locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Övriga ekonomibyggnader i trä med faluröd stående locklistpanel och takbeklädnad av tegel.

• Värdering
Intakt gårdsmiljö i öppet jordbrukslandskap vilken under 1818-1819 utgjorde komministerboställe. Bostadshuset motsvaras ett välbevarat s.k. dubbelradshus.

Karta 19 63. Gunnbo 2:6, Östergården
Bostadshus (1833).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder. Valmat sadeltak med beklädnad av betongtegel.

• Värdering
F.d. kronolänsmansboställe vars mangårdsbyggnad utgöres av en exteriört välbevarad parstuga.

64. Ryd 1:9
Bostadshus (17-1800-t), ladugård (17-1800-t), stenkällare (1800-t), källare (1850), uthus (1850).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i timmer med obehandlad slät panel resp. timmer. Uthus och källare i röd stående panel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Stenkällare i natursten.

• Värdering
Intakt gårdsbildning i öppet odlingslandskap omgiven av stenhägnader. Bostadshuset är en framkammarstuga med bl.a. s.k. nyckelskunke.

65. Ryd 1:1, Torpet
Bostadshus (1850-t).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

• Värdering
Exteriört välbevarad enkelstuga med nyckelskunke och vitslammad naturstensskorsten.

Karta 18

66. Hult 1:5, Intagan
Bostadshus (1880-t), ladugård (1920), källare (1880-t), uthus (1920-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita foder och snickeridetaljer. Takbeklädnad av betongtegel. Ekonomibyggnader i timmer och trä med faluröd locklistpanel.

- Värdering
Exteriört välbevarad gårdsbildning omgiven av ängs- och hagmark inramad av stengärdesgårdar. Manbyggnaden motsvaras av en parstuga med tidstypisk veranda i rika snickeriarbeten.

67. Kovra 1:2
Bostadshus (1870-t), uthus/lillstuga (1900-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel på hög naturstensgrund. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Välhållen torpmiljö där bostadshuset utgöres av en framkammarstuga.

68. Mos 1:2
Ä. bostadshus (1799).

- Beskrivning
Ä. bostadshus i timmer med impregnerad lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Ä. bostadshus av enkelstugetyp med vitslammad skorsten och knutlådor.

69. Vännåkra 3:4, Hagen
Bostadshus (1825), ladugård (1920).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i timmer och trä med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av spån.

- Värdering
Småbruk omgivet av åkrar, hagar och stengärdesgårdar. Bostadshuset en parstuga vilken under sent 1800-tal utökats med en veranda i rika snickeriarbeten.

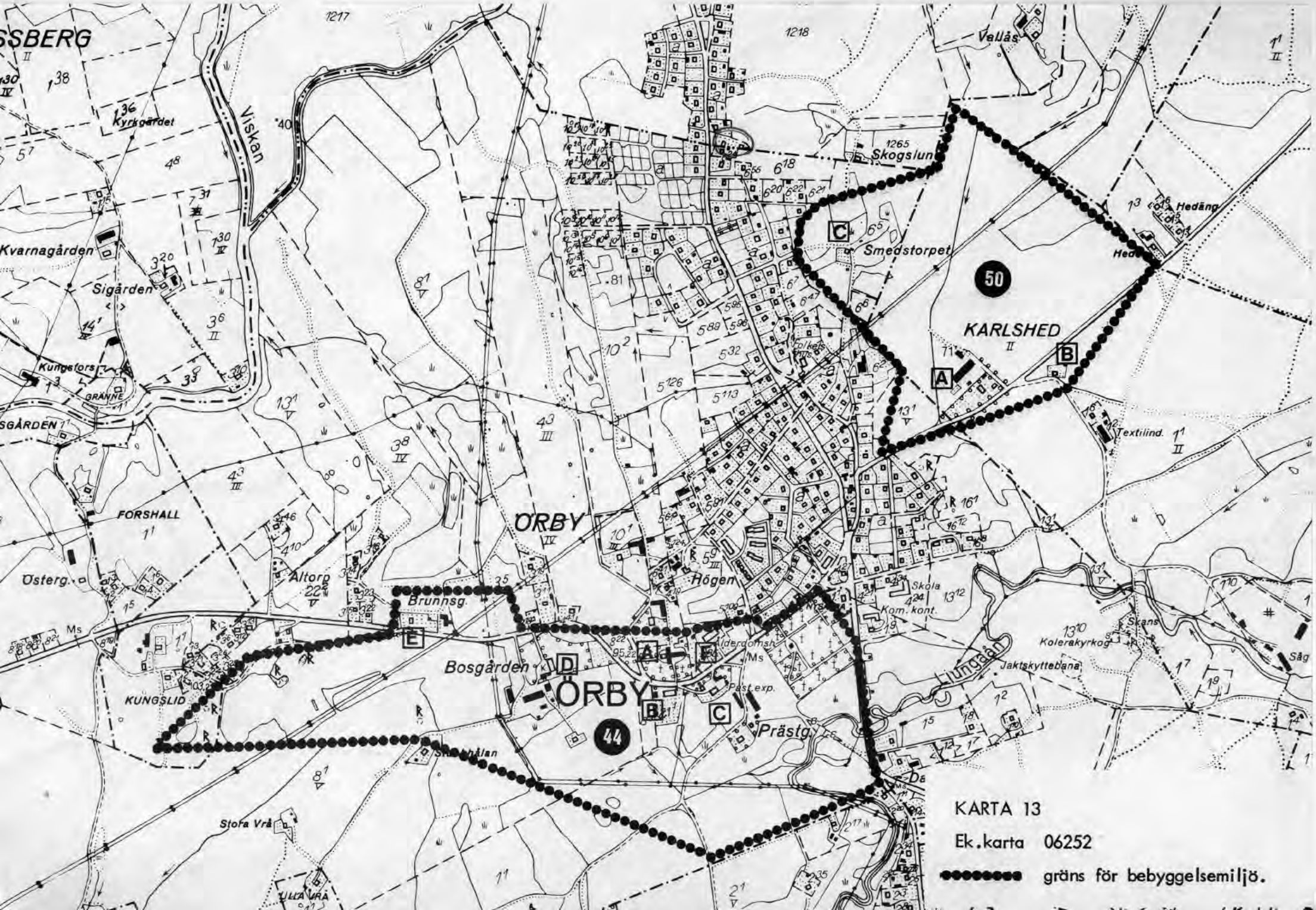
SSBERG
Kyrkgärdet
Viskan
Kvarnagården
Sigården
Kungsfors
GRÄNNE
SGÅRDEN
FORSHALL
Österg.
Altorp
Brunnsg.
KUNGSLID
Bosgården
ÖRBY
ÖRBY
Högen
Prästg.
Stora Vrå
ULLA VRÅ
Skogslun
Smedstorpet
KARLSHED
Vallås
Hedäng
Textilind.
Skola
Kom. kont.
Kolerakyrkog
Jaktskyttebana
Liungaån
Skans
Såg
50
44
A
B
C
D
E
KARTA 13
Ek.karta 06252
gräns för bebyggelsemiljö.

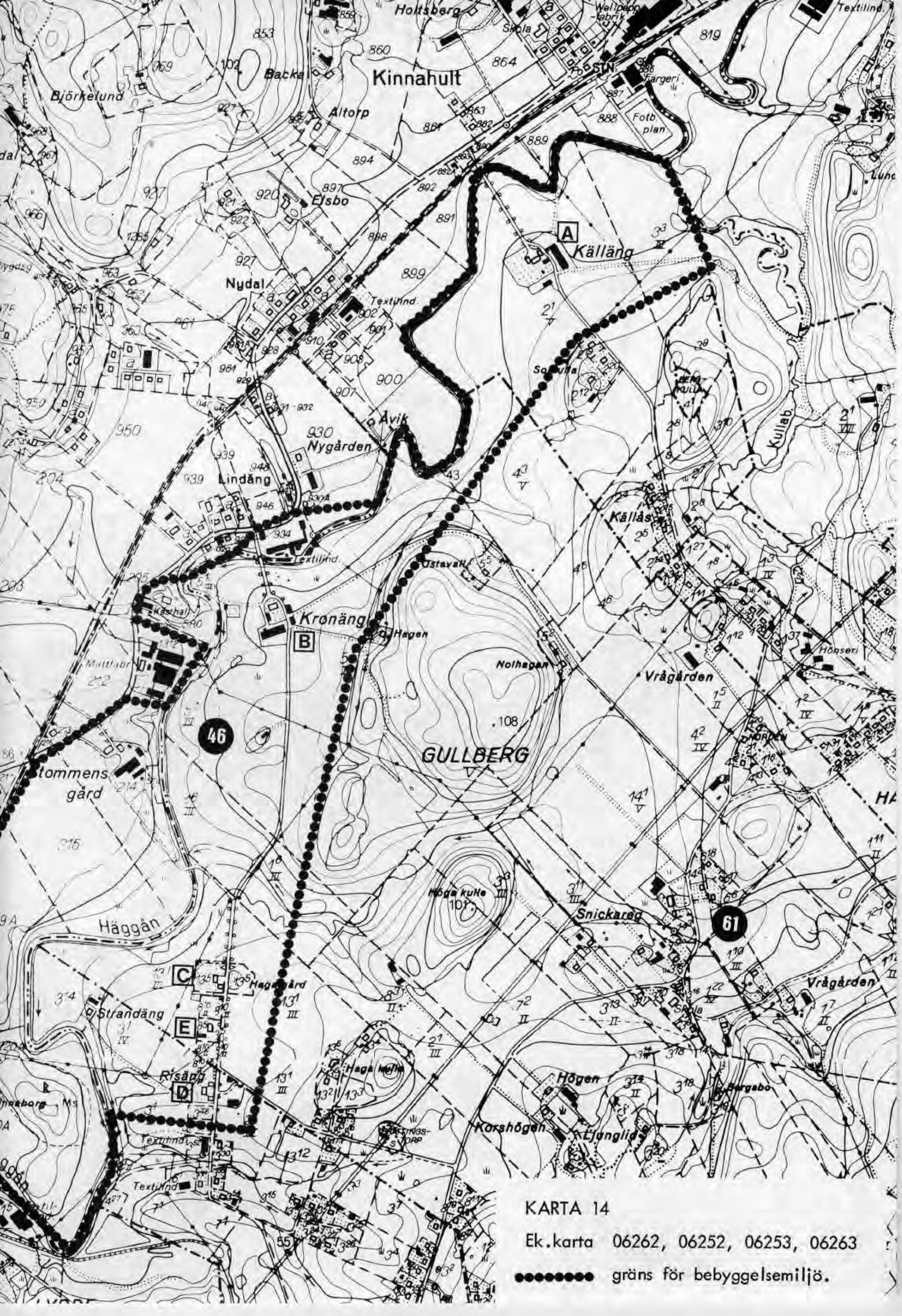

KARTA 14

Ek.karta 06262, 06252, 06253, 06263

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

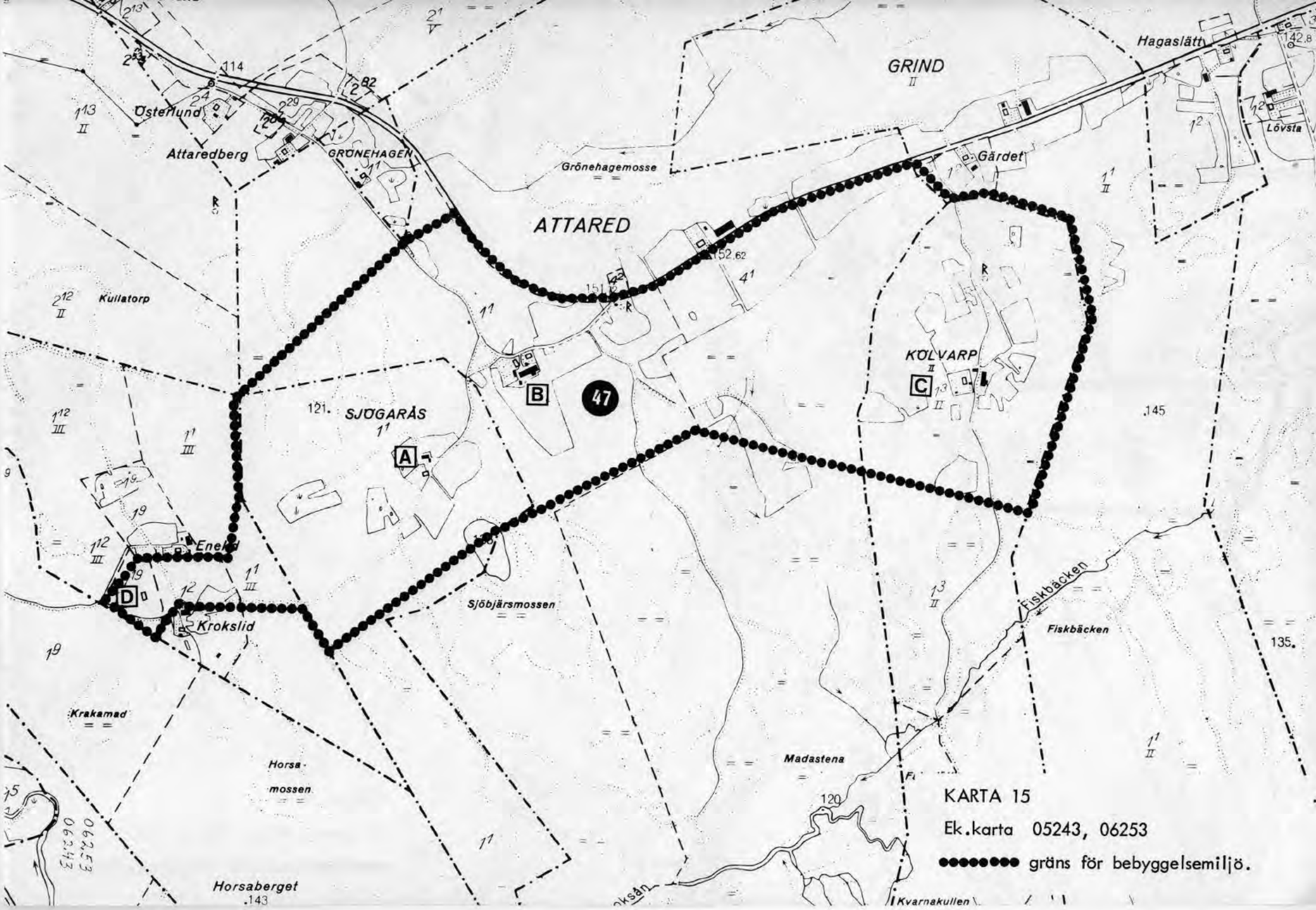
ATTARED
GRIND
Hagaslätt
Lövsta
Österlund
Attaredberg
GRÖNEHAGEN
Grönehagemosse
Gärdet
Kullatorp
KÖLVARP
SJÖGARÅS
A
B
C
D
47
Enekull
Krokslid
Sjöbjärsmossen
Fiskbäcken
Krakamad
Horsa-
mossen
Madastena
Horsaberget
Kvarnakullen
KARTA 15
Ek.karta 05243, 06253
●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

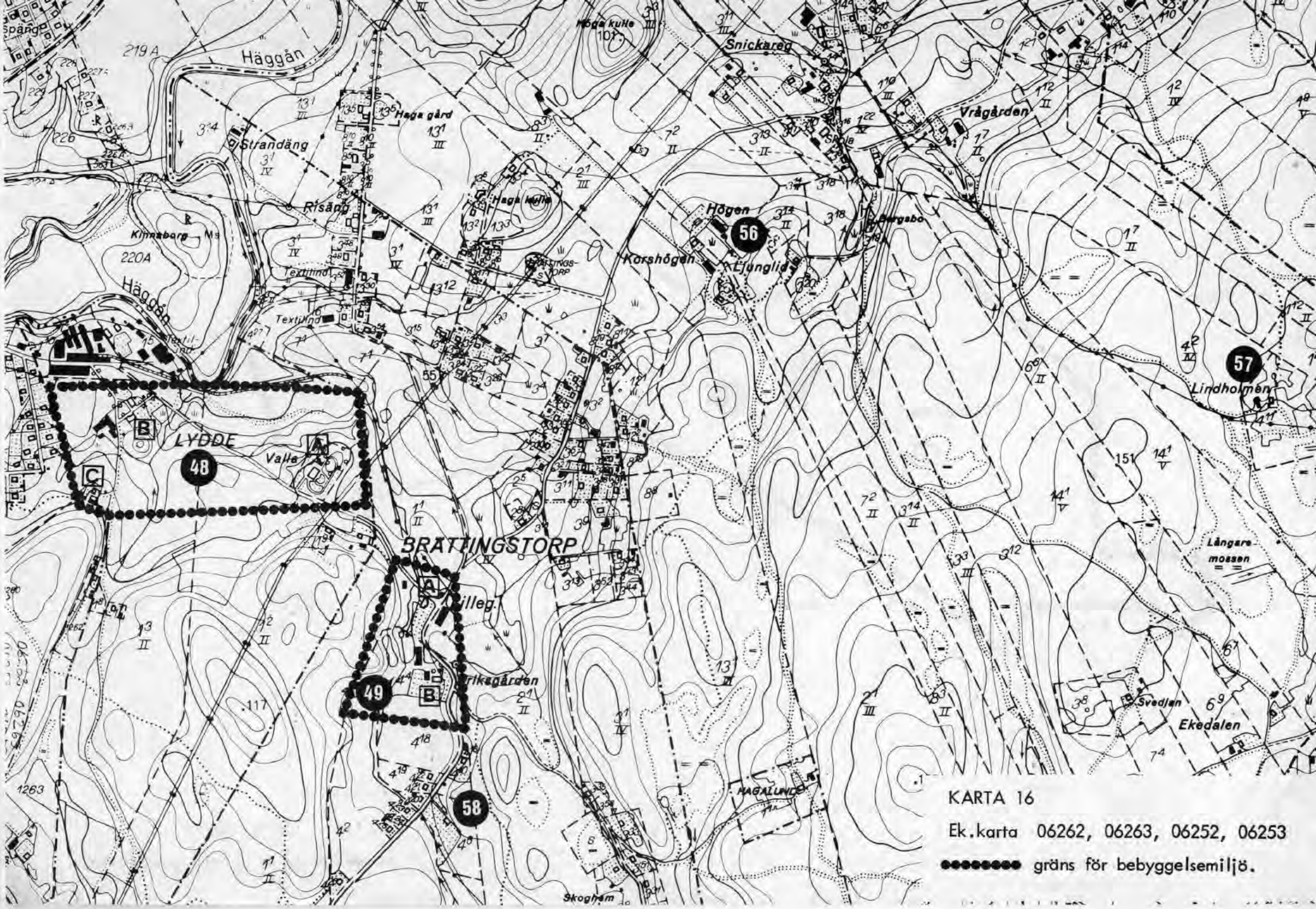

KARTA 16

Ek.karta 06262, 06263, 06252, 06253

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

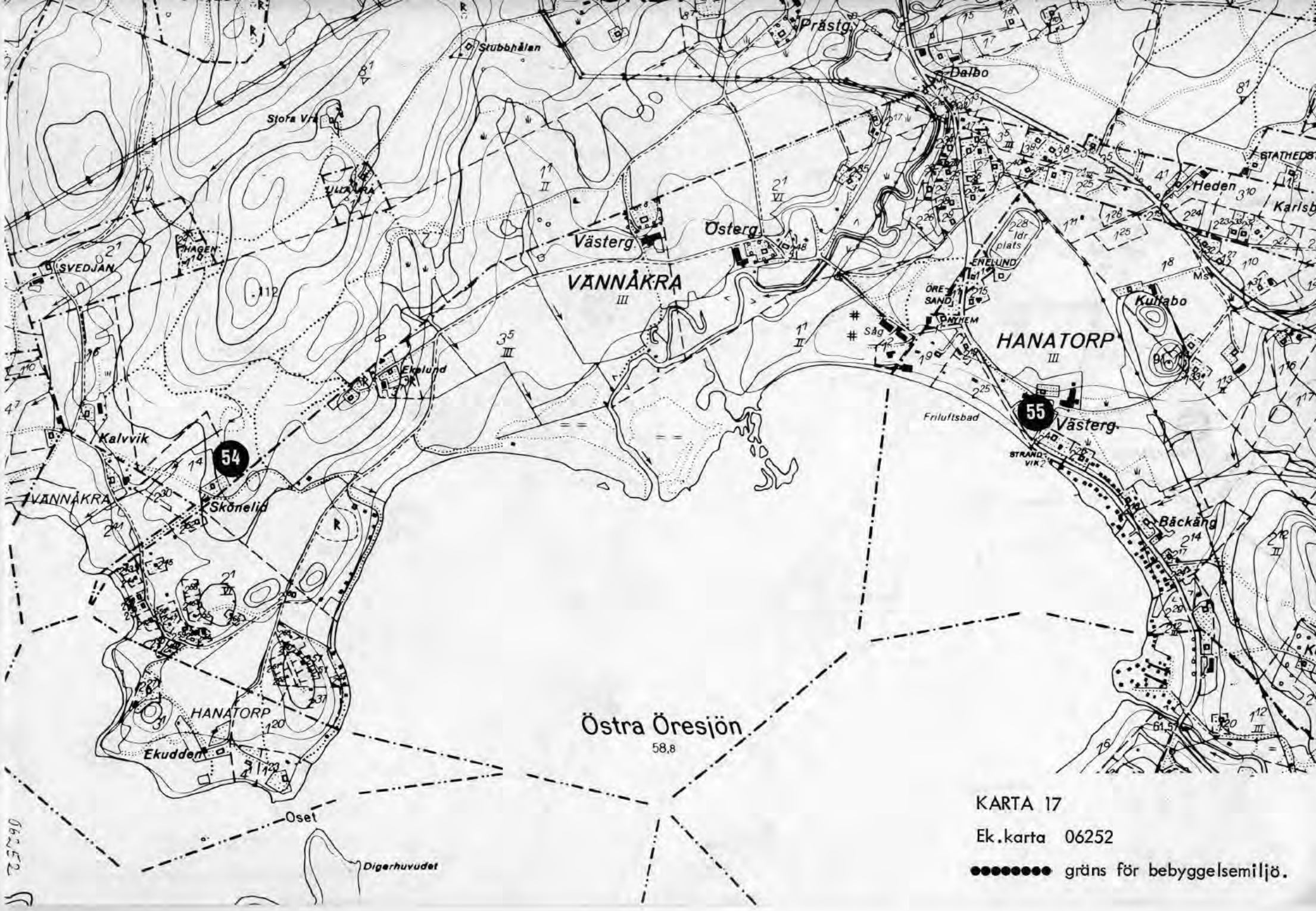

KARTA 17

Ek.karta 06252

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

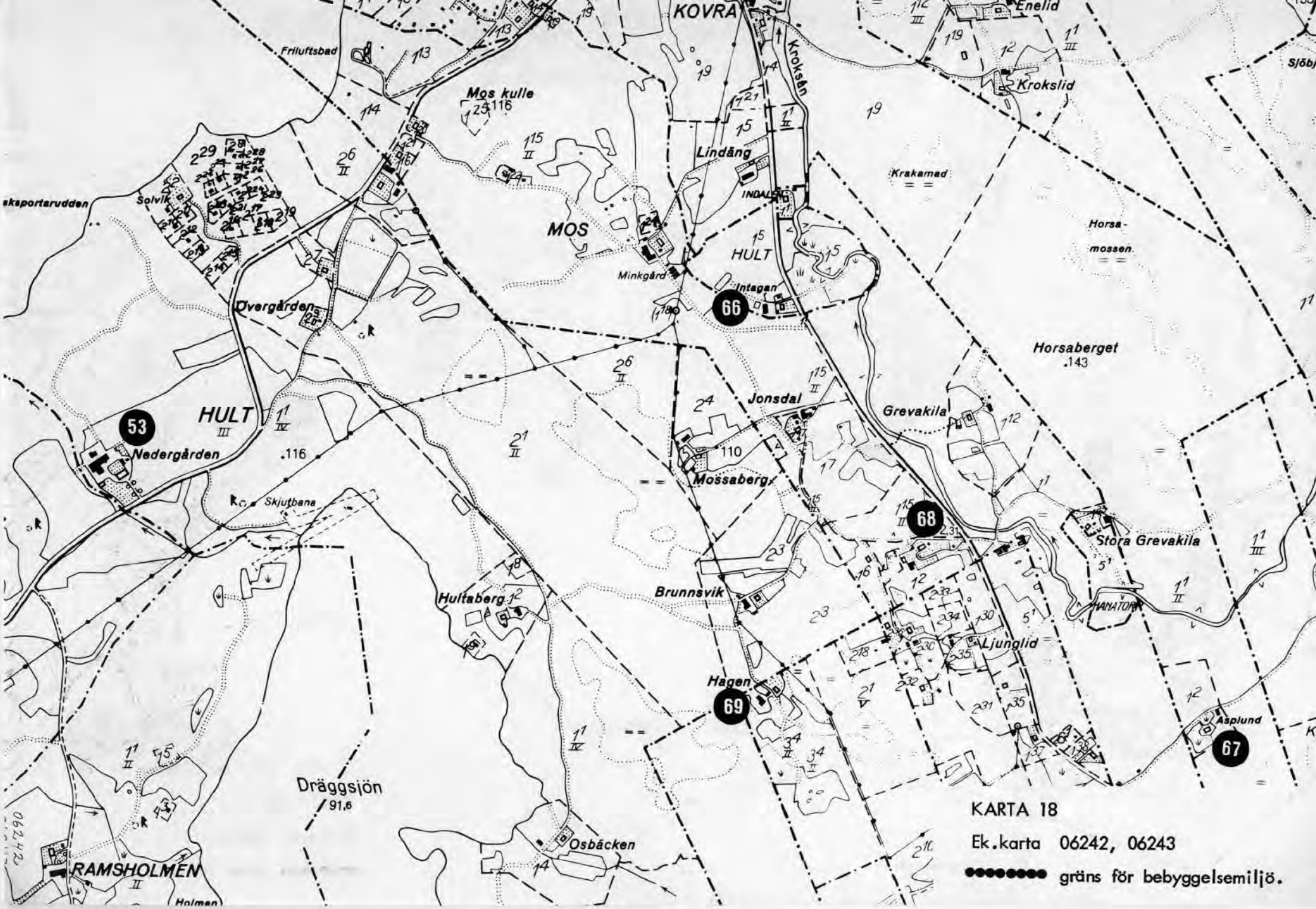

KARTA 18

Ek.karta 06242, 06243

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

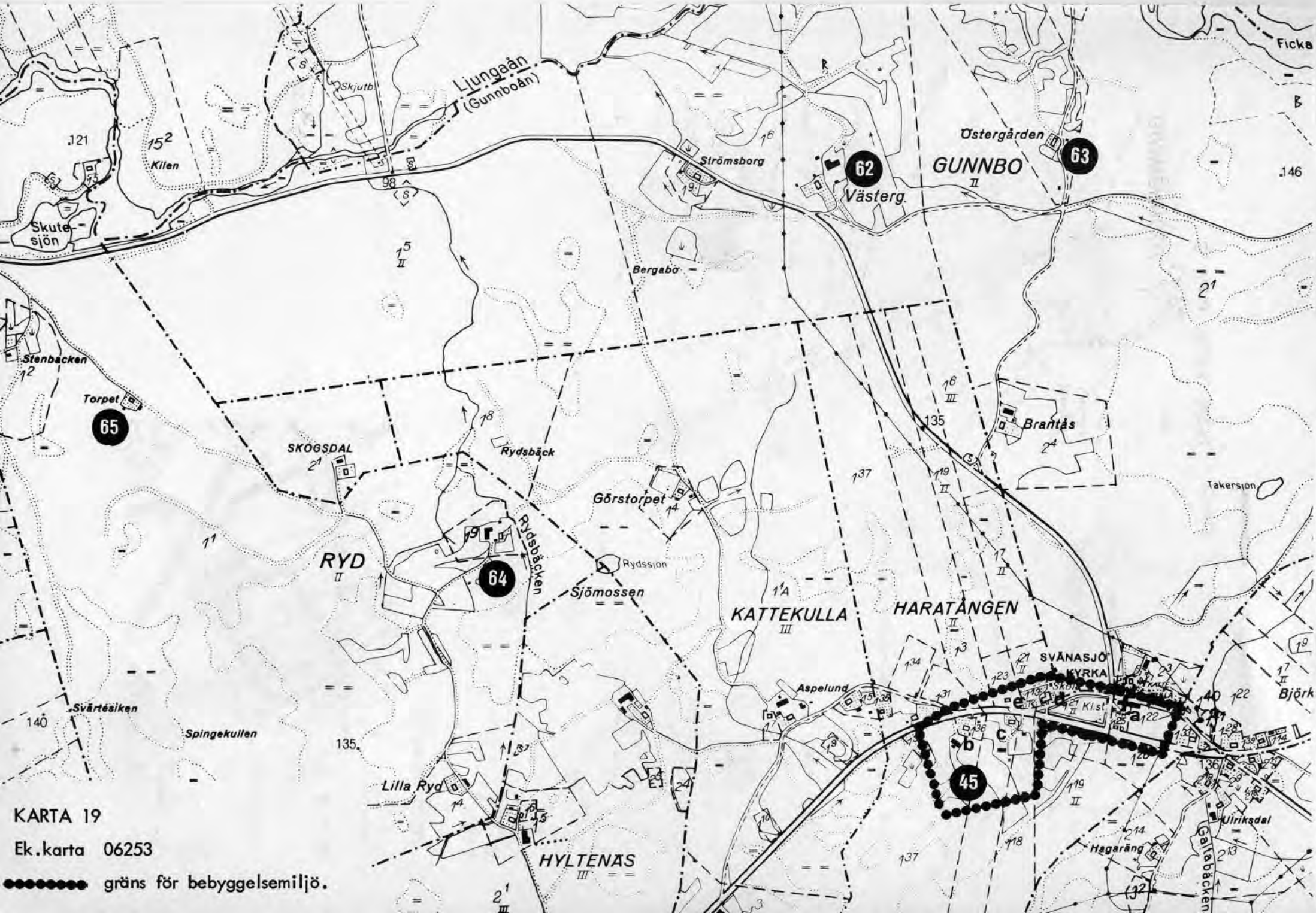

KARTA 19

Ek.karta 06253

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

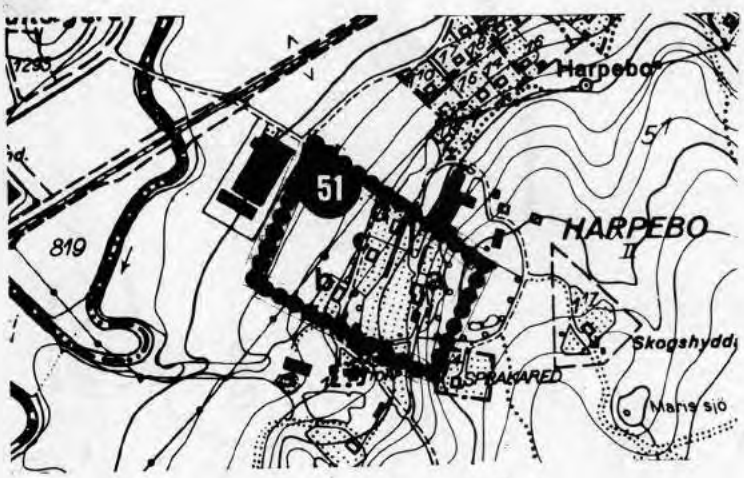

Ek.karta 06263

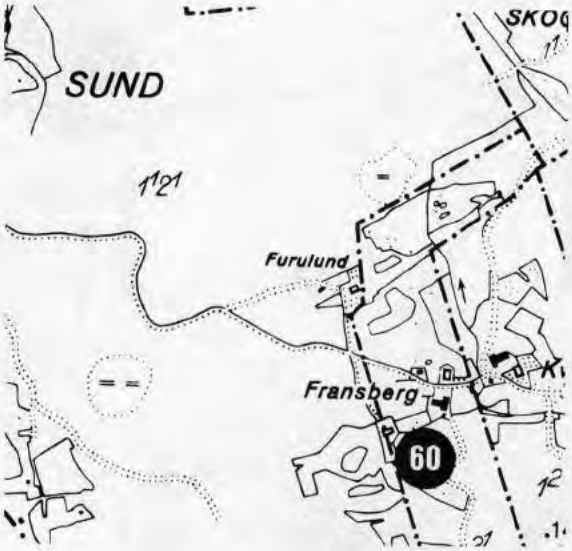

Ek.karta 06242

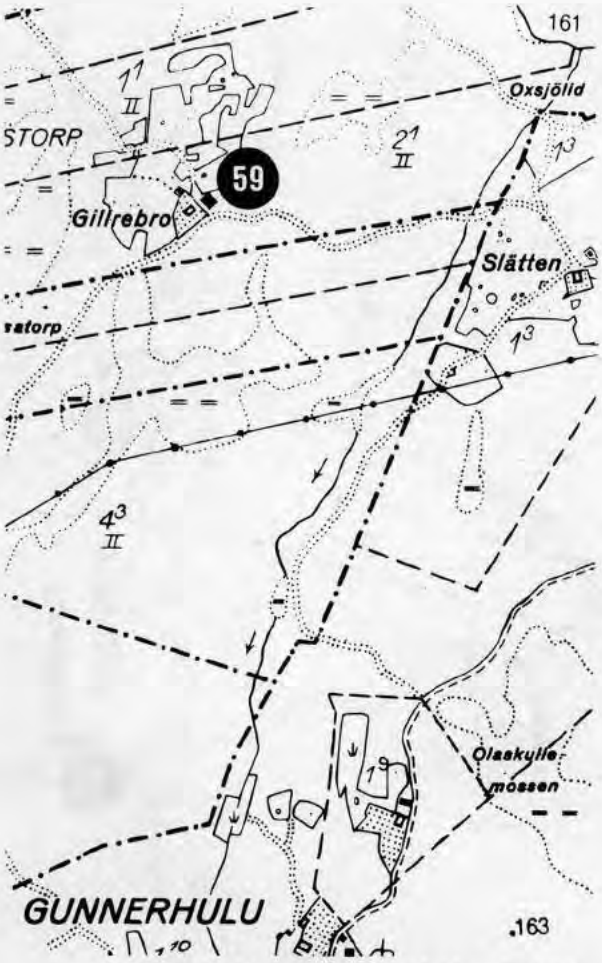

Ek.karta 06263, 06253

Ek.karta 06244

KARTA 20

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

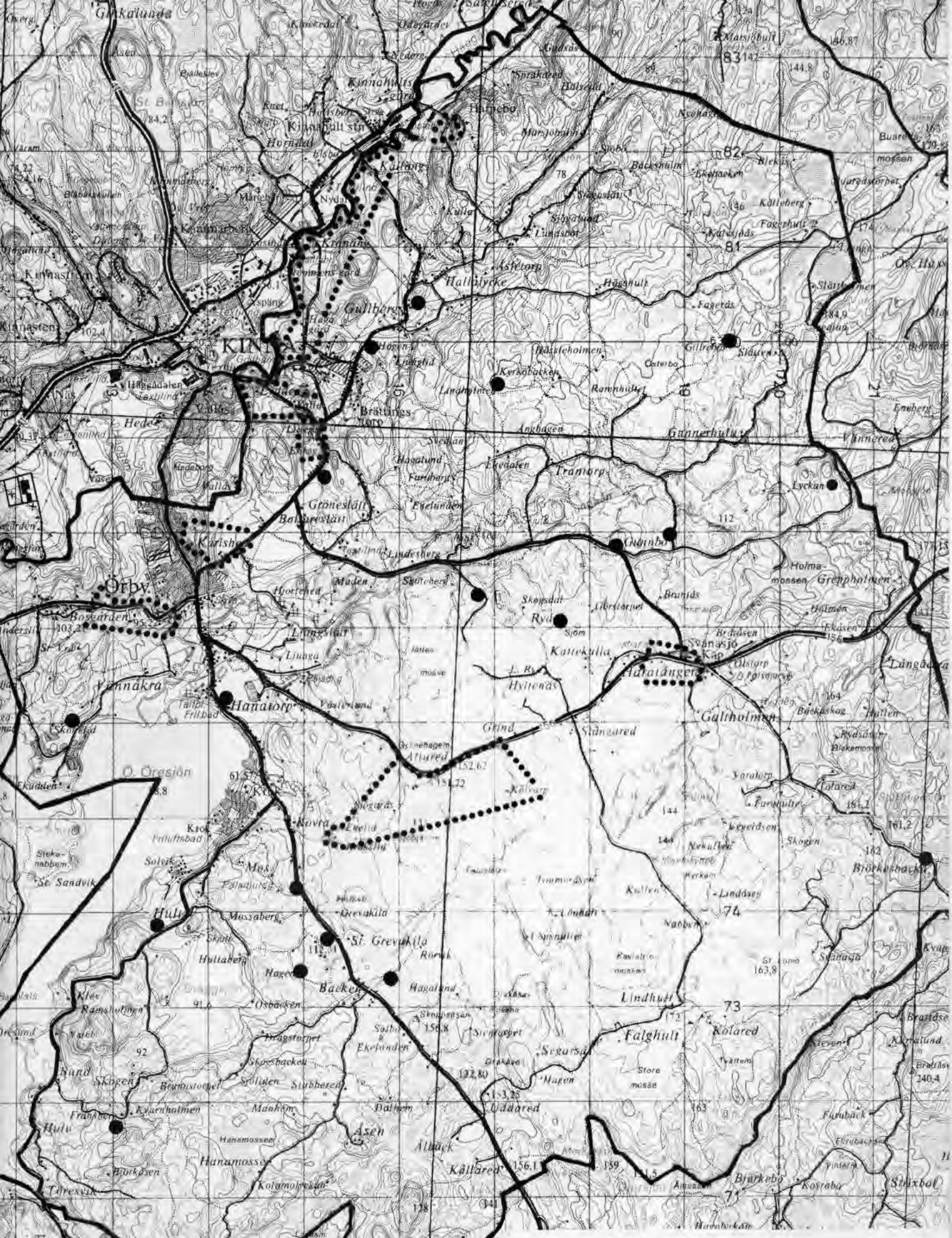

Översiktlig redovisning av prioriterade miljöer och objekt inom Örby socken.

Bebyggelsemiljö

Enskilda objekt

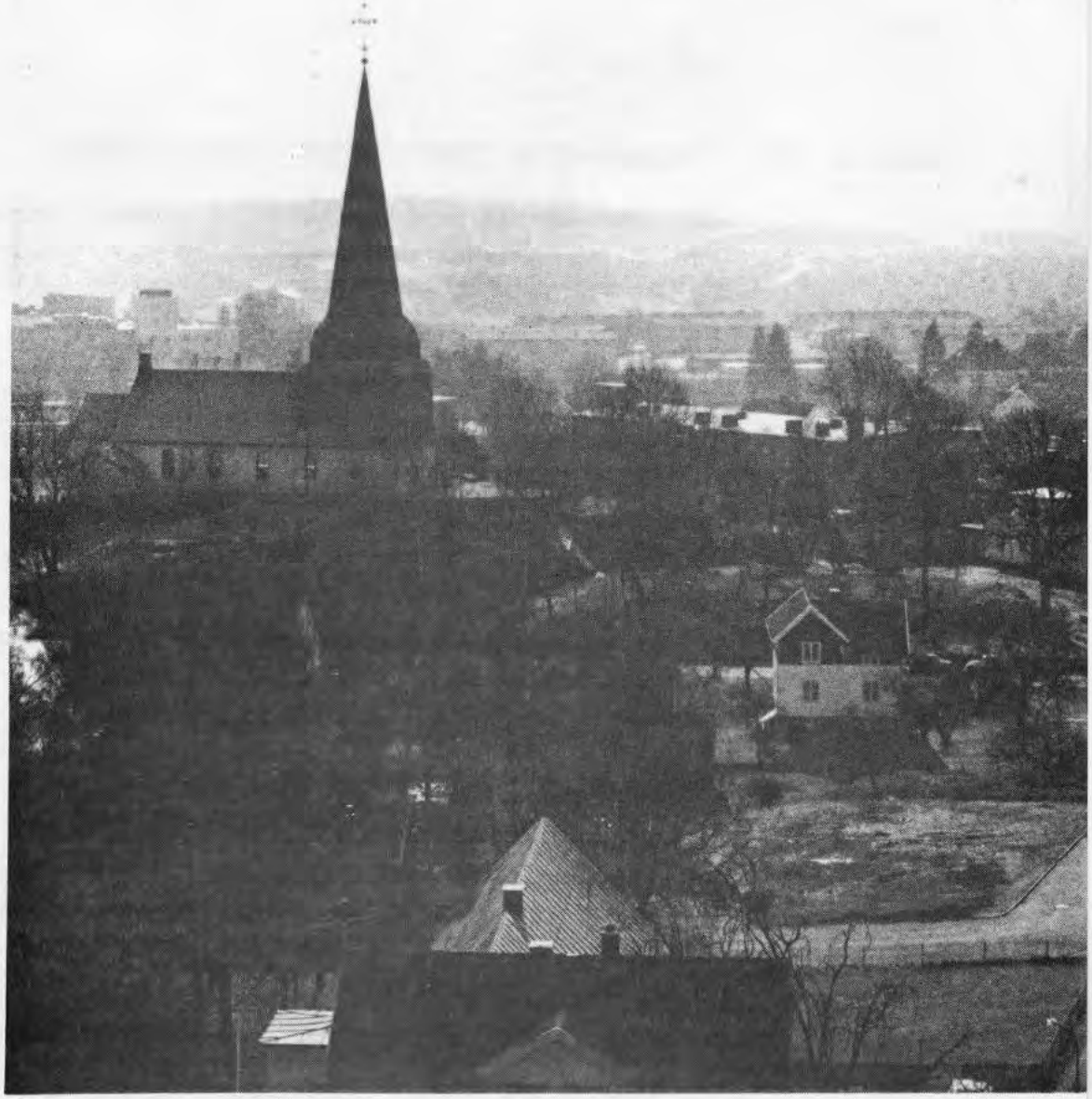

Centrala Skene från Nycklaberget. Miljö 70.

SKENE SOCKEN

Fram till 1951, då Skene blev köping med egen förvaltning, utgjorde Skene del av Örby socken.

Landskapsbilden är starkt kuperad och särskilt socknens norra del, som avskiljs av Viskans djupt nedskurna dalgång, är rik på höga branta berg samt sprickdalar.

Skene har varit ett administrativt centrum sedan långt tillbaka i tiden. Lokaliseringen intill de större vägarna samt närheten till det tidigare danska Halland bidrog starkt till denna utveckling. Från äldre tid återstår bl.a. gästgiveriet, tingsstället, Örestens och Haby gårdar samt Olsagården. I slutet av 1800-talet började tätorten att växa ut i samband med att järnvägen öppnades och textilindustrin utvidgades. Delar av den nuvarande centrumbebyggelsen uppfördes också under denna utbyggnadsetapp. Skene fick sin nuvarande omfattning på 1920-30-talen, då en utbyggnad av egnahemsbebyggelsen igångsattes.

Karta 21 70. Bebyggelsemiljö i centrala Skene. Lokalt intresse.

Bebyggelseområde bestående av kyrka, prästgård och skola i enhetligt och tidstypiskt utförande. Med sin centrala placering i Skene är byggnadsgruppen av stort miljömässigt värde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ia.

70:A Skene 12:1. Skene kyrka
Kyrkobyggnad (1918/22)

- Beskrivning
  Vitputsad stenkyrka. Takbeklädnad av spån.
- Värdering
  Kyrka såväl exteriört som interiört i nationalromantisk stil.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

70:B Skene 12:1. Prästgården
Bostadshus (1934)

- Beskrivning
  Bostadshus i trä med vit revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.
- Värdering
  Prästgård vilken stilmässigt anknyter till Skene kyrka.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

70:C Skene 1:6
Skolbyggnader (1908)

- Beskrivning
  Skolbyggnader uppförda i tegel med vitrappade fasader. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.
- Värdering
  Skolbyggnader i klassicerande stil med höga spröjsade fönster till skolsalarna och frontoner på fasadernas långsidor.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 70.

Kyrkobyggnad och begravningsplats skyddas av Kungl. Maj:ts kungörelse av den 26 nov. 1920. Övriga byggnader inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Karta 21 71. Bebyggelsemiljö vid Olsagården. Länsintresse.

Området mellan Skene och Kinna karakteriseras av ett öppet kuperat odlingslandskap med insprängd egnahemsbebyggelse. Bebyggelsemiljön belägen norr om vägen mellan Assbergs kulle och Marks gymnasieskola.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp Ib.

71:A Assberg 4:4, Olsagården
Bostadshus och källarvind (1710), lillstuga och fähus (1850-t), vagnslider (1900-t), ladugård (1918), garage (1950-t).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i två plan i timmer med oljevit locklistpanel. S.k. tälttak med beklädnad av enkupigt tegel. Källarvind i natursten och falurött timmer. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Lillstuga i timmer med faluröd locklistpanel och takbeklädnad av enkupigt tegel. Övriga ekonomibyggnader uppförda i trä och resvirke med falurröda lock- och locklistpaneler. Takbeklädnad av varierande slag.

- Värdering
Välbevarad gårdsanläggning med en yttre planläggning utmärkande för områdets högreståndsmiljöer. Såväl exteriört som interiört välbevarat bostadshus uppfört under 1700-talets förra hälft i tidsenlig träpanelarkitektur. I övervåningen återfinns bl.a. kakelugnar och handmålade tapeter. Gårdsbildningen utgör med sin centrala placering i Skene tätort ett väsentligt miljömässigt inslag.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

71:B Assberg Gyltegård 6:9, 6:10
Bostadshus och stenkällare (1850-t), lillstuga (1850-1900), ladugård och garage (1928).

- Beskrivning
Bostadshus uppfört i två plan i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Stenkällare i natursten. Lillstuga i 1 1/2 plan uppförd i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader i konststen och resvirke med oljegul locklistpanel. Takbeklädnad av eternit.

- Värdering
Välbevarad gårdsmiljö från 1800-talets senare del vars betydelse ligger främst i det miljömässiga värdet för totalmiljön kring Olsagården.

71:C Assberg Baskagård 7:4, Karlsberg 3
(Bostadshus (1878)

- Beskrivning
Bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel på fot av sten. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Bostadshus från 1870-talet uppfört i tidsenlig träpanelarkitektur med bl.a. rik s.k. snickarglädje. Byggnaden utgör en viktig del av miljön kring Olsagården.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 71.

För ett varaktigt skydd av fastigheten Assberg 4:4 Olsagården, bör en byggnadsminnesförklaring enligt lagen av den 9 dec. 1960 övervägas.
I avvaktan på närmare utredning bör Olsagården liksom övriga byggnader inom miljön t.v. skyddas av föreskrifterna i § 9, § 14 § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan. Skyddet för Olsagården kan vidgas genom ett förordnande enligt § 25 i BL kompletterad med § 35A BL. Eventuella ombyggnadsarbeten av bebyggelse i omedelbar anslutning till den utvärderade miljön, bör vid material- och färgval anpassas till denna.

Karta 21 72. Bebyggelsemiljö vid Hedgärdsbäcken. Lokalt intresse.

Miljöområdet utgörs av ett öppet odlingslandskap utmed en O-V åssträckning som delas av Hedgärdsbäcken, vilken sedan gammalt utnyttjats som drivkälla till områdets kvarnar.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

72:A Hedgärde 1:2.
Bostadshus, ladugård och stenkällare (1870-t), samt lillstuga och vagnslider (1920-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Källare i vitslammad natursten och torv. Ladugård i timmer med omålad lockpanel och takbeklädnad av spån. Övriga byggnader uppförda i trä med faluröda locklistpaneler.

• Värdering
Intakt gårdsmiljö i kuperat odlingslandskap från 1800-talets senare del. Mangårdsbyggnaden tillhör närmast gruppen av s.k. framkammarstugor, vilka till sin typ varit vanliga i området sedan 1700-talet. Gårdsbildningen av betydande miljömässigt värde.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

72:B Hedgärde 1:3, Åttingen
Bostadshus (1850-1900), ladugård (1903)

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel på fot av sten. Oljevita foder och vindskivor. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i natursten och resvirke med omålad locklistpanel.

• Värdering
Gårdsmiljö i kuperat odlingslandskap med mangårdsbyggnad tillhörande gruppen av s.k. dubbelradshus. Gårdsanläggningen utgör en viktig del av miljön kring Hedgärdsbäcken.

72:C Buagärde 1:1
Bostadshus, flygelbyggnad och jordkällare (1850-t), ladugård vagnslider och vindskydd (1944).

• Beskrivning
Bostadshus i två plan och flygelbyggnad uppförda i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Ekonomibyggnader i konststen och resvirke med faluröda träpaneler. Takbeklädnad av en- och tvåkupigt tegel.

• Värdering
Välbevarad gårdsmiljö i kuperat odlingslandskap där mangårdsbyggnaden utgöres av en dubbelbyggning i två plan, medan flygelbyggnaden är att hänföra till gruppen av s.k. enkelstugor. Samtliga byggnader inom anläggningen väl underhållna och av betydande miljömässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 72.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.
Miljön ansluter i NV till objekt nr 22 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. Genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Karta 21 73. Bebyggelsemiljö vid Skene tingshus. Länsintresse.

Bebyggelsen belägen vid Hedgärdesvägen - Rv 41 markerar infarten till centrala Skene. Inom byggnadsgruppen återspeglas en rad olika funktioner från äldre tid kring vilka samhället byggts upp varav märks gästgiveriet, tingshuset, häktet m.fl.

I miljön ingår följande enstaka objekt i grupp II.

73:A Skene 2:1, Gästgivaregården
Bostadshus, lillstuga och stenkällare (1750-t).

- Beskrivning
Bostadshus i två plan samt lillstuga uppförda i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Källare i slammad natursten.

- Värdering
F.d. gästgiveriet är en av Skenes äldsta byggnader uppförd vid 1700-talets mitt i tidsenlig träpanelarkitektur. Till formen tillhör byggnaden närmast gruppen av s.k. långloftsstugor. De två samfällda källarna i natursten utgör tillsammans med gästgiveriet en funktionell enhet. De välbevarade byggnaderna har med sin centrala placering utmed rv. 41 ett stort miljömässigt värde.

73:B Tingsstället 1:1
Tingshus, vagnbod/dass, ankhus (1901).

- Beskrivning
Tingshus i 2 1/2 plan uppfört i gulputsat tegel och mörkare tegeldekorpartier i brunt. Takbeklädnad av plåt. Övriga byggnader i trä med oljegul träpanel.

- Värdering
Tingshus i klassicerande stil med mittrisalit och frontoner. Huvudentrén i form av en rundbåge. Liksom gästgiveriet tillhör tingsstället de funktioner kring vilka Skene tätort vuxit fram. Byggnaden med omkringliggande parkområde av stor miljömässig betydelse.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

73:C Skene 10:63, Barnens Gård
Bostadshus (1914).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 1/2 plan uppfört i trä med oljevit locklistpanel. Avvalmat sadeltak med beklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Barnens Gård ursprungligen uppförd som barnkrubba av Borås väveri AB. Byggnaden utgör del av miljön vid gästgiveriet.

Karta 21 73:D Skene 48:1
Ä. bostadshus, f.d. tingshus (1800-t), f.d. häkte (1800-t), y. bostadshus och lillstuga (1900-t).

- Beskrivning
Ä. bostadshus i två plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. F.d. häkte i tegel och resvirke med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Y. bostadshus och lillstuga i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Området kring gamla tingshuset och f.d. häktet bildar en funktionellt sammanhängande miljö kring vilken Skene tätort vuxit fram. Byggnaderna av betydelse för totalmiljön vid gästgiveriet och tingsstället.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 73.

Byggnaderna inom miljön skyddas av § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.
Inom området återfinns fornlämning nr 25 vägvisarsten i Örby sn upptagen i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Objektet skyddas av fornminneslagen (1942:350).

Karta 22 74. Bebyggelsemiljö vid Haby gård. Länsintresse.

Bebyggelseområde i kuperat odlingslandskap på höjdsträckningen mellan Viskans och Slottsåns dalgångar. Miljön omfattar jordbruksfastigheten och f.d. förläggargården Haby gård samt 7 torpställen vilka under 17-1800-talen funktionellt hört samman med mangården Haby.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp II.

74:A Haby gård 4:6.
Bostadshus (1750-1800), flygelbyggnad (1963), ladugård-silobyggnad (1969), vagnslider (1900), magasin (1800-t), 3 stenkällare, arbetarbostäder (18-1900-t), smedja (1900-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljegul locklistpanel. Dörr- fönsterfoder grå. Takbelädnad av enkupigt tegel. Flygelbyggnad i 1 1/2 plan dito.
Ladugård i gråreverterad konststen med takbeklädnad av plåt. Silobyggnad i grå plåt. Arbetarbostäder och övriga ekonomibyggnader i timmer och trä med faluröd lockpanel samt takbeklädnad av tegel. Källare i natursten med takbeklädnad av enkupigt tegel och torv.

•Värdering
F.d. förläggargård uppförd under 1700-talet i tidstypisk träpanelarkitektur och med en yttre planläggning utmärkande för områdets högreståndsmiljöer. Gårdsanläggningen av betydande värde för landskapsbilden.

I miljön ingår följande enskilda objekt i grupp III.

74:B Haby 1:3, Annelund
Bostadshus (1908), källare (1900-t), uthus (1920-t).

74:C Haby 1:6, Källeberg
Bostadshus (1850), ladugård (1926).

74:D Haby 1:7.
Bostadshus (1880), källare (1880), uthuslänga (1930).

74:E Haby 5:6, Klinten 1.
Bostadshus (1860), ladugård (1860), källare (1860), svinhus (1920-t).

74:F Haby 6:8, Anneberg
Bostadshus (1903), brygghus och källare (1903).

74:G Haby 7:3, Gyllingsberg
Bostadshus (1908), ladugård (1918), källare (1910), brygghus (1910), hönshus (1920).

74:H Haby 9:13, Svedjan
Bostadshus (1875), ladugård (1875).

•Beskrivning
Bostadshus genomgående uppförda i timmer med faluröda lock- och locklistpaneler. Dörr- fönsterfoder vita. Takbeklädnad av en- tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader uppförda i timmer och trä med faluröda paneler.

•Värdering
Torpbebyggelse vilken funktionellt hört samman med Haby gård. De sju utmarksmiljöerna belyser bebyggelsestrukturen inom området under 1800-1900-talen. Bostadshusen utgöres genomgående av s.k. enkla byggningar av enkelstugetyp. Flertalet av torpen har till det yttre bevarats i oförvanskat skick.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 74.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Karta 22 75. Bebyggelsemiljö vid Öresten. Riksintresse.

Samtliga i miljön ingående objekt i grupp II.

Öresten 4:1
Bostadshus (1906), flygelbyggnad (1906), ladugård (1907), vagnslider (1940-t), magasin (1880-t), källare (1823).

- Beskrivning
  Bostadshus och flygelbyggnad uppförda i timmer med oljegul locklistpanel. Takbeklädnad av trekupigt tegel. Ekonomibyggnader i trä med faluröd lockpanel. Takbeklädnad av tåvkupigt tegel samt plåt.

- Värdering
  Sammanhållen gårdsbildning med en yttre planläggning karakteristisk för högreståndsbebyggelsen i området. Mangårdsbyggnaden i klassicerande stil motsvaras närmast av en s.k. salsbyggnad. Byggnadsgruppen av stort miljö- och landskapsmässigt värde.

Befintligt skydd och rekommendationer. Bebyggelsemiljö nr 75.

Byggnaderna inom miljön skyddas av föreskrifterna i § 9, § 38, § 50 samt i § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan.

Miljön ingår i objekt nr 37 i länsstyrelsens naturvårdsplan för Älvsborgs län 1976. Slottsberget och Örestenshage utgör domänreservat. Med tillämpning av § 29, § 86 och § 122 om utomplansbestämmelser och genom föreskrifter i kommunöversikten bör bebyggelse och kulturlandskap skyddas från bebyggelse som inte erfordras för jordbrukets behov och som kan inverka menligt på landskapsbilden.

Inom miljön återfinns fornlämningarna nr 3 borgområde, nr 7 fångstgrop och nr 9 stenbro i Skene sn. upptagna i riksantikvarieämbetets fornlämningsregister. Samtliga objekt skyddas av fornminneslagen (1942:350).

Enskilt objekt i Skene socken. Grupp II.

Karta 22 76. Haby 6:12, Klippan.
Bostadshus (1800), källare (1800).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Källare i natursten och takbeklädnad av torv.

- Värdering
Bostadshuset utgör en av de få såväl exteriört som interiört bevarade s.k. backstugorna i området.

Befintligt skydd och rekommendationer.

Byggnaden skyddas av föreskrifterna i § 38 och § 54 mom. 1 i byggnadsstadgan. För genomgående dokumentation och iståndsättande av byggnaden bör traktens hembygdsförening kontaktas.

Karta 21 77. Bebyggelsemiljö vid Heden. Lokalt intresse.

Samtliga i miljön redovisade objekt i grupp III.

Håven 2:19 - 2:42
Egnahemsbebyggelse (1938-1944).

- Beskrivning
Egnahemsbebyggelse uppförd i trä med oljevit träpanel i ett fåtal fall ersatt med eternit. Takbeklädnad av tegel.

- Värdering
Byggnadsgruppen utgör en av de få relativt oförändrade egnahemsområdena från 1930-40-talen. Trots vissa yttre förändringar uppvisar bebyggelsen en homogen och oförvanskad karaktär typisk för byggnadstiden, till vilket områdets slutenhet och lokalisering bidragit.

Karta 21 78. Bebyggelsemiljö centrala Skene. Lokalt intresse.

Byggnadsgrupp utmed Rv 41 vilken funktions- och stilmässigt representerar olika tidsperioder i Skenes bebyggelsehistoria.

Samtliga i miljön redovisade objekt i grupp III.

78:A Skene 5:8, Varbergsvägen 54
Bostadshus (1887).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljegul locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Hotellbyggnad uppförd i tidstypisk träpanelarkitektur under Skenes expansionsperiod vid slutet av 1800-talet. Byggnadens betydelse ligger främst i det miljömässiga värdet.

78:B Skene 6:35, Anjougården
Bostadshus, krukmakarverkstad samt uthus (1868).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av trekupigt tegel. Verkstadsbyggnad och uthus uppförda i trä med faluröd locklistpanel med takbeklädnad av tegel.

- Värdering
Intakt småindustrimiljö från 1800-talets mitt med bl.a. bostadshus av enkelstugetyp. Byggnadsgruppen av betydande värde för totalmiljön vid Rv 41.

78:C Skene 6:9
Missionshus (1918).

- Beskrivning
Missionshus uppfört i trä med oljevit liggande brädpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

- Värdering
Frikyrkobyggnad i traditionsenlig utformning från tidigt 1900-tal. Byggnaden utgör en viktig del av totalmiljön utmed riksvägen.

78:D Skene 6:45
Biograf (1925).

- Beskrivning
Biograflokal uppförd i sten med gul rappad fasad. Mansardtak med beklädnad av betongtegel.

- Värdering
Välbevarad landsortsbiograf vilken funktionellt hör samman med tätortens expansion under tidigt 1900-tal.

78:E Skene 6:30
Bostads- och affärsfastighet (1919).

• Beskrivning
Bostads- och affärsfastighet i 2 1/2 plan uppförd i sten med gul rappning. Avvalmat sadeltak med beklädnad av betongtegel.

• Värdering
Byggnaden uppförd i tidsenlig utformning vilken belyser de första formerna av centrumbebyggelse inom tätorten.

78:F Skene 5:8, Krukmakaregatan 2
Bostadshus (1850-1900)

• Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljegrå locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Bostadshus i tidsenlig träpanelarkitektur vars betydelse ligger främst i det miljömässiga värdet.

Karta 23 79. Bebyggelsemiljö vid Hultet. Lokalt intresse.

Byggnadsgrupp belägen i socknens norra delar bestående av två från centrala Skene utskiftade gårdar.

Samtliga i miljön redovisade objekt i grupp III.

79:A Skene 5:7, 5:17, Hultet.
Bostadshus (1850-t), ladugård och källare (1880-t).

• Beskrivning
Bostadshus uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av plåt. Ladugård i timmer och resvirke med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av plåt. Källare i natursten.

• Värdering
Välbevarad utmarksmiljö med sammanhållen gårdsbildning. Bostadshuset motsvaras närmast av gruppen av s.k. enkelstugor.

79:B Skene 3:10, Lilla Hultet.
Bostadshus (1857), ladugård och källare (1900-t), vedbod (1930-t).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av plåt. Ekonomibyggnader i timmer och resvirke med omålad lockpanel. Takbeklädnad av plåt. Källare i natursten.

• Värdering
Intakt utmarksmiljö från 1800-talets senare hälft, med bostadshus av s.k. enkelstugetyp.

Övriga enskilda objekt i Skene socken. Grupp III.

Karta 21 80. Assberg Sigård 3:10, Kilen
Bostadshus och uthus (1880-t).

- Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Uthus i faluröd locklistpanel och takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Välbevarad dammvaktarbostad uppförd i tidstypisk träpanelarkitektur med bl.a. rika snickeriarbeten. Byggnaden av s.k. enkelstugetyp.

81. Assberg Baskagården 7:1A, Hembygdspark.
Bostadshus (1882), bostadshus (1881), bostadshus (1850-t).

- Beskrivning
Bostadshus (1882) i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Bostadshus (1850-t) uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Byggnaden sammanbyggd med slammad stenkällare. Mindre bostadshus (1881) i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel.

- Värdering
Sammanhållen byggnadsmiljö vilken åskådliggör olika traditionella bebyggelseformer vanliga i området under 1800-talet. Hembygdsparken har ett betydande pedagogiskt och miljömässigt värde.

Karta 23 82. Backa 1:67, Marieberg
Bostadshus och uthus (1850-1900).

- Beskrivning
Bostadshus i 2 plan uppfört i timmer med oljegul locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Uthus i faluröd stående lockpanel.

- Värdering
Exteriört välbevarat bostadshus f.d. lanthandel av långloftsstugetyp.

Karta 22 83. Haby skolplan 4:1
Skolhus (1930-t), lärarbostad (1930-t), ä. lärarbostad (1880-1900), TC (1930-t).

- Beskrivning
Skolhus och den y. lärarbostaden uppförda i trä med gul revertering. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ä. lärarbostad uppförd i timmer med oljegul lockpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Avträdeslänga i faluröd träpanel.

• Värdering
Intakt och väl avgränsad skolmiljö från 1930-talet av betydande lokalhistoriskt intresse.

Karta 22 84. Haby 4:7
Bostadshus (1870-t), ladugård (1870-t), hönshus (1900-t), uthus (1900-t).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita snickerier. Övriga ekonomibyggnader i timmer och trä med omålad lock- och locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel.

• Värdering
Välbevarad utmarksmiljö vilken ursprungligen utgjort torp under Haby gård omfattande brutet odlingslandskap, hagmarker och stengärdesgårdar. Bostadshuset utgöres av en s.k. enkelstuga med bl.a. nyckelport.

85. Haby 8:11
Bostadshus (1850-t), ladugård (1850-t), källare (1850-t).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 plan uppfört i timmer med röd locklistpanel. Takbeklädnad av betongtegel. Ladugård i timmer med röd lockpanel och takbeklädnad av plåt. Källare i natursten med tak av torv.

• Värdering
Intakt torpmiljö tidigare under Haby gård med bostadshus av enkelstugetyp.

86. Grönemad 1:1
Bostadshus (1886), ladugård (1938), snickarbod (1880-t), källare (1880-t).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd lockpanel. Oljevita snickerier. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Ekonomibyggnader i trä med faluröda locklistpaneler och takbeklädnad av tegel.

• Värdering
Välbevarat torp i utmarksmiljö. Bostadshus av enkelstugetyp.

Karta 23 87. Ramnås 1:3, Johannesfält
Bostadshus (1850-1900), ladugård, brygghus samt källare (1916).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ekonomibyggnader i resvirke med faluröda paneler och med takbeklädnad av en- och tvåkupigt tegel.

• Värdering
Intakt småbruk från sekelskiftet med bostadshus av enkelstugetyp.

Karta 21 88. Skene 3:1, Kronogården
Bostadshus och jordkällare (1800-1850).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av enkupigt tegel. Jordkällare med tegeltak.

• Värdering
Välbevarad enkelstuga tidigare mangårdsbyggnad på Kronogården.

Karta 23 89. Skene 11:6 (f.d. Dänsberg 1:1)
Bostadshus, ladugård samt källare (1800-1850).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med omålad lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i timmer och resvirke med omålad lockpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Källare i natursten och torv.

• Värdering
Intakt småbruk i utmarksmiljö med välbevarat bostadshus av s.k. enkelstugetyp. Gårdsbildningen av betydande miljömässigt värde.

90. Skene Bengtsgården 11:30, Nordbacken
Bostadshus, ladugård och källarvind (1878).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med oljevit locklistpanel. Takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Ladugård i röd lockpanel med takbeklädnad av tvåkupigt tegel. Källarvind i natursten och resvirke med enkupigt tegel som takbeklädnad.

• Värdering
Välbevarad gårdsbildning i utmarksmiljö. Bostadshus av enkelstugetyp.

Karta 21 91. Skene 13:3, Bockagården
Bostadshus (1927).

• Beskrivning
Bostadshus i 1 1/2 plan uppfört i timmer med faluröd locklistpanel. Oljevita snickerier. Takbeklädnad av betongtegel.

• Värdering
F.d. mangårdsbyggnad vilken utgöres av en s.k. dubbelbyggning vars betydelse ligger främst i det miljömässiga värdet.

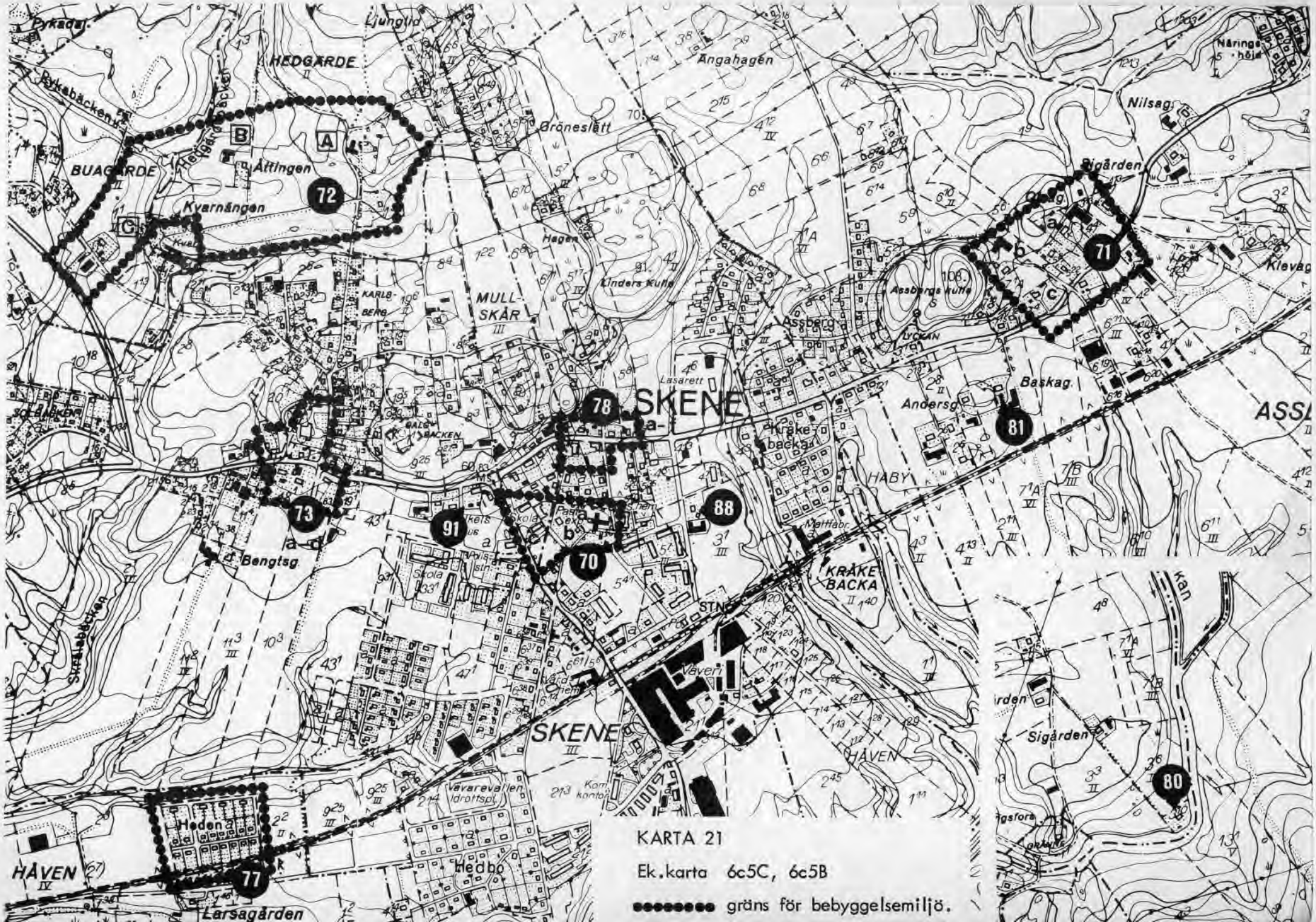

KARTA 21

Ek.karta 6c5C, 6c5B

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

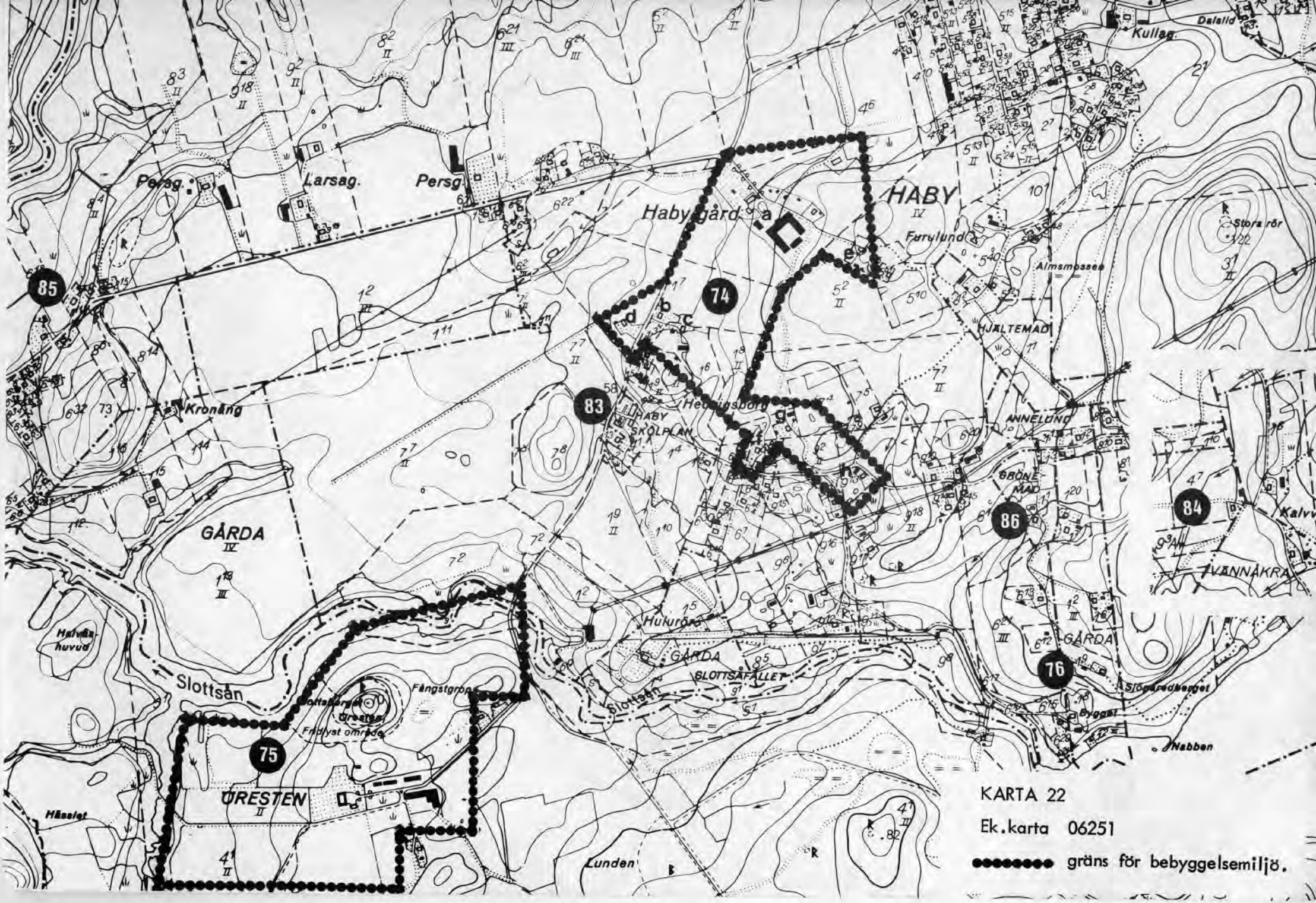

KARTA 22

Ek.karta 06251

●●●●●●●● gräns för bebyggelsemiljö.

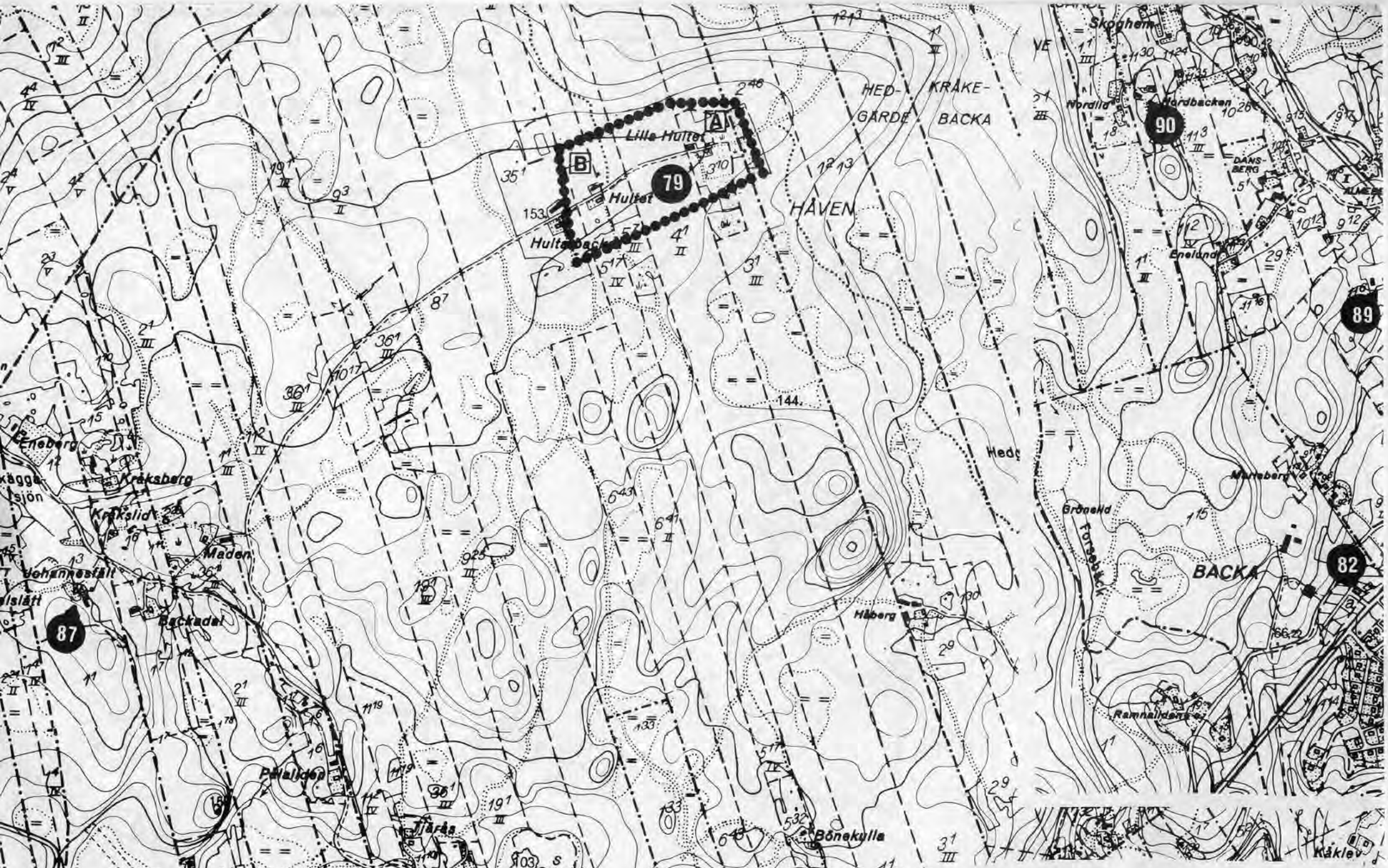

KARTA 23

Ek.karta 6c5B, 6c5C.

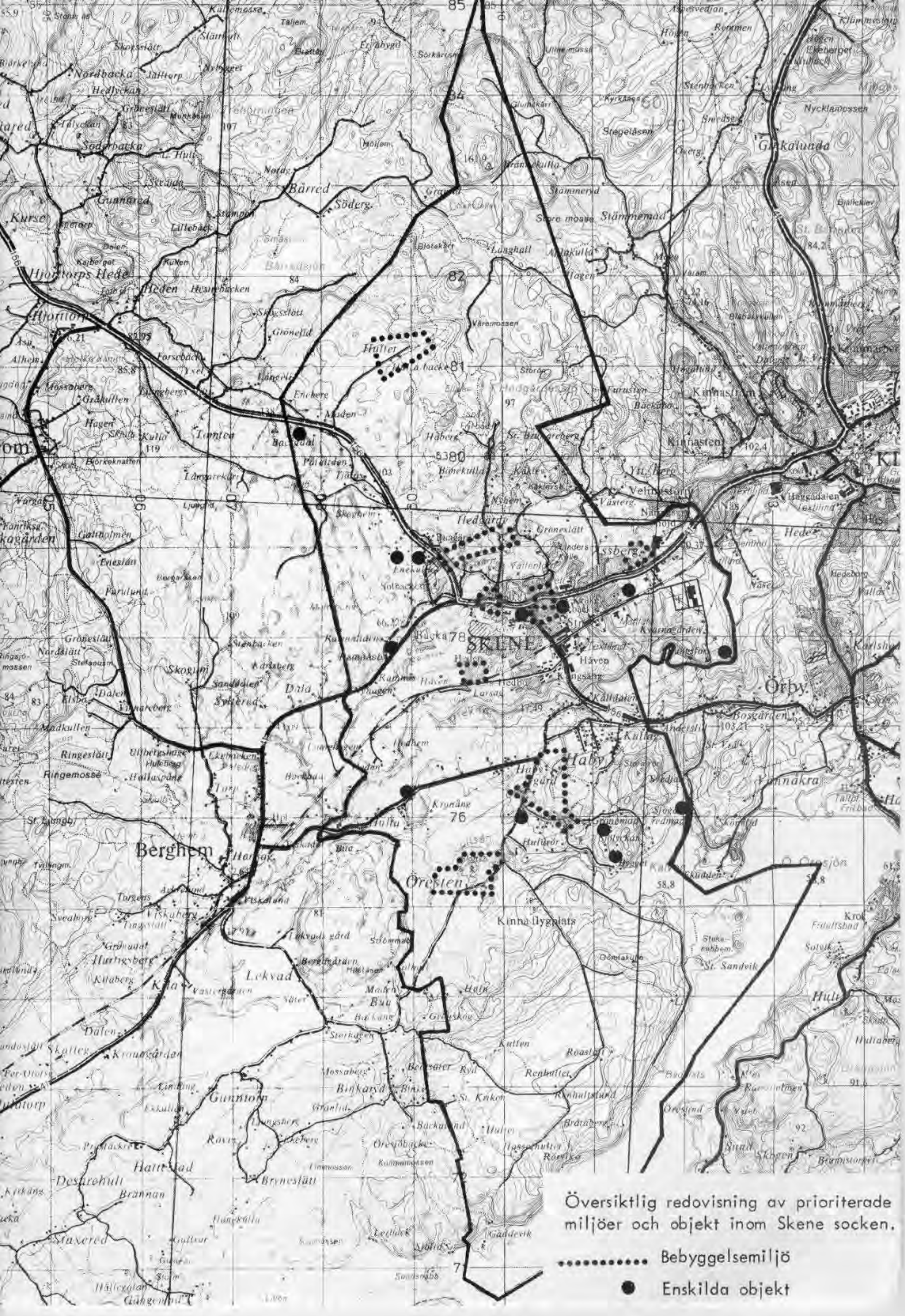

Översiktlig redovisning av prioriterade miljöer och objekt inom Skene socken.

BILAGOR 1 - 3

BYGGNADSTYPER

Här nedan redovisade byggnadstyper är de vanligast förekommande bland byggnadsbeståndet uppfört före år 1900. Samtliga benämningar av nedanstående husformer, ingår i den vedertagna etnologiska terminologin.

ENKELSTUGAN (enkel byggning)

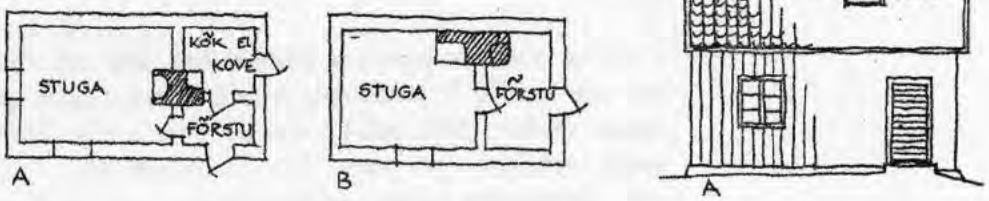

Enkelstugan (planskiss A) anses allmänt härröra från de under medeltiden fullt utvecklade gavelsvale- och gavelförstuhusen, av vilka gavelsvalehuset är det äldsta (planskiss B), och där gavelförstuhuset till skillnad från gavelsvalehuset har svalen inbyggd till ett slutet förrum. Denna planform är karakteristisk för bodar och källare, men har också ofta tillämpats i stugor och bastur. Enkelstugan har troligen uppkommit genom att gaveldörren i gavelförstuhuset flyttats till långsidan, varvid förstun avdelades i en kammare, i vilken senare det s.k. förstuköket inreddes. Tidigare hade kökets funktioner varit förlagda till stugutrymmet. Enkelstugan i sin utvecklade form består sålunda i ett större vardagsrum el. stugan samt i ett mindre förstuparti i vilket också inryms ett mindre kök. Till sin typ har stugan varit vanlig i större delen av landet, med en något mindre utbredning i syd- och västsverige. De äldst bevarade enkelstugorna i landet sträcker sig tillbaka till 1500-talet, medan byggnadstypen finns rikligast företrädd i samband med 17-1800-talens hemmansklyvningar. Fr.o.m. mitten av 1750-talet blir det vanligt att byggnaden tillförs en övervåning, och stugtypen får den form vilken brukar benämnas Dalslandsstugan.

PARSTUGAN (enkel byggning)

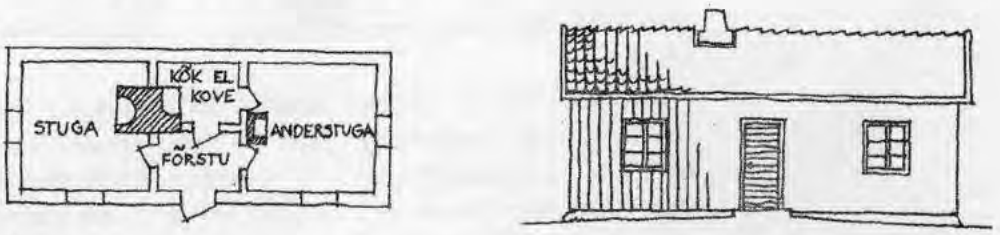

Parstugan har till sin form med all sannolikhet ursprungligen utgjorts av en enkelstuga, till vilken fogats ytterligare ett rum, och byggnaden fick en planform vilken motsvaras av två större gavelrum på var sida om en mittförstu (se planskiss). Det nytillkomna utrymmet

fick ofta benämningen anderstuga och hade i sin tidigaste form funktionen av oeldat finrum och förrådsutrymme, men kom under 1800-talet allmänt att utgöra ett renodlat finrum. Då det under 1800-talet blev allmän sed att uppföra 2-våningshus också på landsbygden, så fick ibland övervåningens nattstuga funktionen av finrum. Ursprungligen hade vardagsstugan fungerat som matlagningsplats, men denna funktion överflyttades under sent 1600-tal till ett särskilt kök innanför förstun i den s.k. koven, varvid liksom hos enkelstugan också hos parstugan ett s.k. förstukök tillkommer.

I källor som exempelvis domböcker står att läsa att parstugan var en vanlig bostadsform bland bönder samt på prästgårdar redan under 1500-talet, medan den under 1600-talet skulle varit vanligast på herr- och ämbetsgårdar. Fr.o.m. 1700-talets mitt igångsätts hemmansklyvningen, varvid bondgårdarnas rumsbehov minskas vilket får till följd att parstugan trängs tillbaka av enkelstugan. Parstugans huvudsakliga utbredningsområde har varit de östra delarna av Svea- och Götaland samt bergslagen och i delar av Norrland.

FRAMKAMMAR- OCH LÅNGLOFTSSTUGOR (enkel byggning)

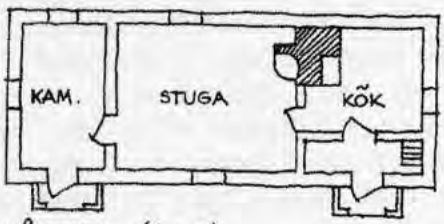

VÅNING 1 (A o. B)

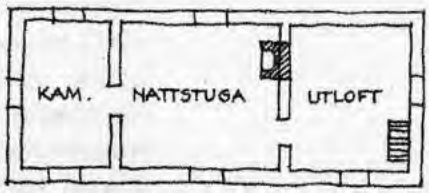

VÅNING 2 (A)

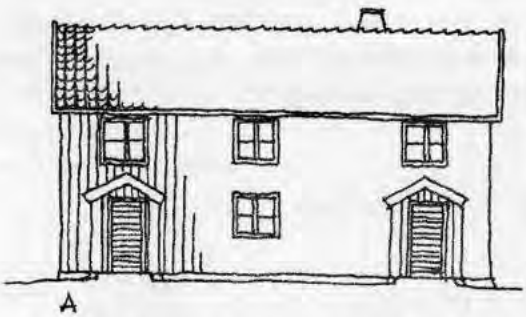
A

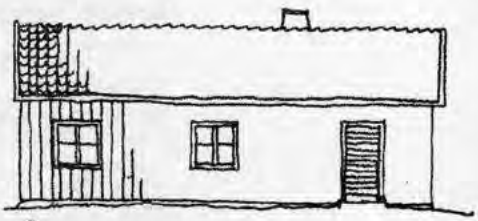
B

Parstugans rikare variant utgöres av den s.k. framkammarstugan, eller då den förekommer med en fullt utvecklad övervåning av den s.k. långloftsstugan. Den senare stugtypen tros utvecklad ur det sydgötiska huset el. högloftsstugan, då denna förändrades till en tvåvåningsbyggnad med enhetlig yttre takhöjd och övervåningen kom att sträcka sig över hela husets längd (se planskiss), där planen i regel motsvaras av undervåningen. Under 1700-talet utrustades övervåningen endast med halvfönster, medan helfönstret under 1800-talet tar överhanden. Framkammarstugan har, som exempelvis i

Västergötland, troligtvis sin upprinnelse i enkelstugan, vilken här ofta påbyggdes med en framkammare vid stugans fondgavel. Framkammaren har under enkläre förhållanden använts till förråd, men de har kanske oftast haft funktionen av gästrum och vanliga bostadsrum. I framfasaden förekommer både en och två förstugor och ytterdörrar.

DUBBELRADHUS (dubbel byggning)

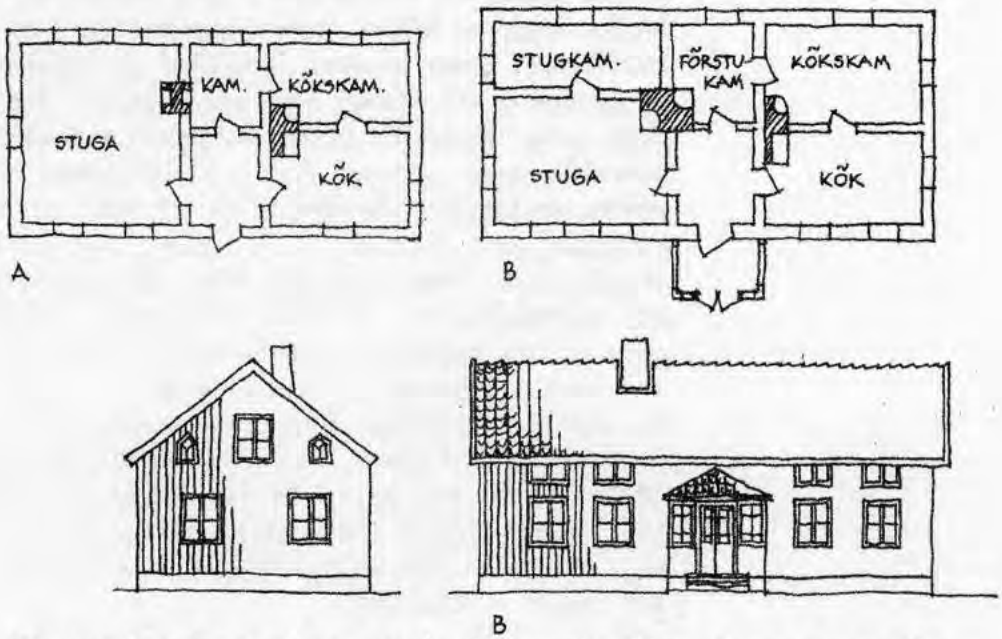

Renässansens krav på symmetri, återspeglas bl.a. i parstugan. Ett krav växte också fram på en uppradning av rummen i dubbla led och fr.o.m 1800-talet övergick man mer och mer till att genom längsgående skiljeväggar få fram en dubbelrad av rum, vilket också åstadkomms genom långsidestillbyggen. Bland de absolut tidigaste formerna för dubbelradhusen står 15-1600-talets herrgårdar, där parstugan ofta utökad med en gavelkammare, utgjorde huvudbyggnaden. Längsindelningen åstadkomms här genom att låta väggarna löpa genom huvudrummen. Bland bondebebyggelsen uppträder dock de dubbla leden först under 1800-talets första hälft.

VÄSTSVENSKA DUBBELHUS (dubbel byggning)

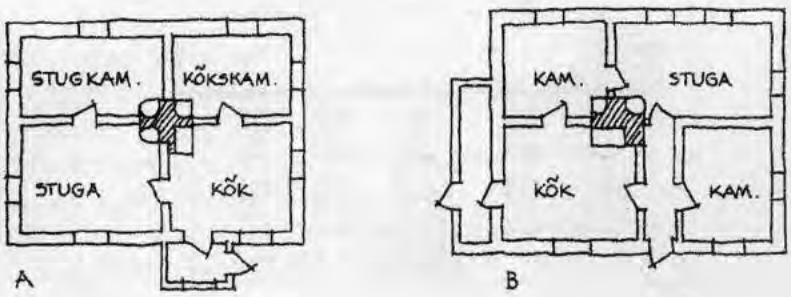

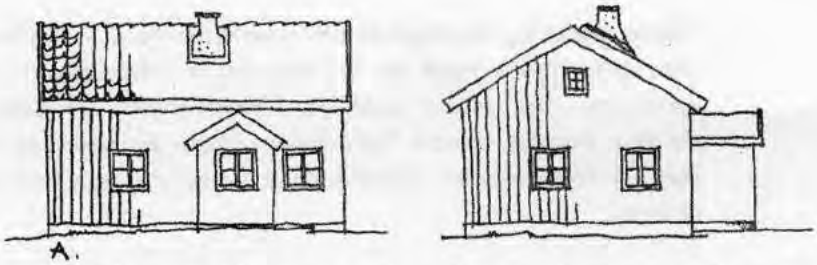

A.

Dess huvudsakliga grundform har utgjorts av i det närmaste en kvadratisk planform och planerade så att två rum legat jämsides, vilket vanligtvis resulterade i fyra huvudrum, där de ofta timrade mellanväggarna bildat nästan regelbundna kors (se planskiss). Bostadsformen anses allmänt utvecklad ur enkelstugan eller den enkla byggningen, till vilken man utmed bakre långväggen uppfört ett skjul eller liknande. Dessa tillbyggen timrades sedemera in med bostadskroppen och man fick två sidokamrar. Dubbelhuset kom att utgöra en byggnad bestående av tre rum och kök. Vanligtvis har hustypen varit uppförd i 1 1/2 plan, med en mer eller mindre inredd vind. Några exempel finns på byggnader i två våningar, där planlösningen i de båda våningarna i regel är överensstämmande. Det västsvenska dubbelhuset karakteriseras exteriört av enkelhet och symmetri. Som framgår av byggnadstypens benämning har dess huvudsakliga utbredningsområde varit västsverige, ex. Bohuslän. De tidigaste formerna börjar uppträda under tidigt 1800-tal. Ur dess grundform har sedan en mängd varianter utvecklats, främst fr.o.m 1860-talet. Det är bl.a. bland dessa byggnader man återfinner den rikliga förekomsten av s.k. snickarglädje, kanske främst i Bohuslän.

SALSBYGGNADER

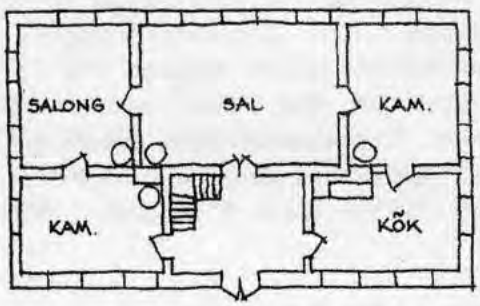

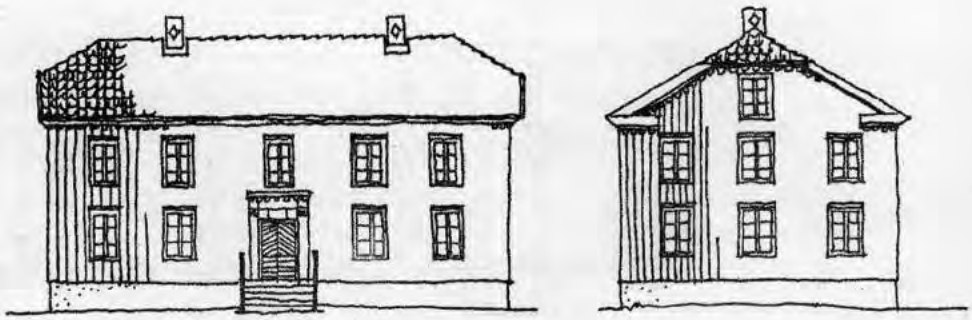

Barockens ideer om centraliseringsprincipen och renässansens krav på symmetri återspeglas i de s.k. salsbyggnaderna, vilka började göra sig gällande i vårt land främst under 1600-talet. Man strävade efter ett huvudrum eller en sal i byggnadens mitt efter franska förebilder. De byggnader vilka först uppförder efter dessa principer var herrgårdsbyggnader, och det är först under 1800-talet man återfinner dessa tendenser bland bondebebyggelsen.

FORNLÄMNINGSTYPER

Hällkista är en stenkammargrav från yngre stenåldern. Den ligger vanligen i anslutning till odlade marker och har använts för upprepade begravningar under en längre tid. Storleken varierar mellan ca 4 till 14 meter. Under bronsåldern användes även hällkistor men då för ensambegravningar i manslånga kistor, vilka täckts av en hög eller ett röse.

Hög är en vanligen rund grav för en eller flera personer. Den kan vara mycket varierande i storlek och antingen vara ensamliggande eller förekomma tillsammans med andra gravar på ett gravfält. Tidsmässigt förekommer den från bronsålderns äldsta skede och sträcker sig genom hela järnåldern. I sin renodlade form är gravhögen uppbyggd av gräsbevuxen jord utan synliga stenar i ytan och ligger i anslutning till odlad mark.

Röse är en grav uppbyggd av enbart sten, vanligen rund för en eller flera personer. Det kan vara mycket varierande i storlek och är antingen ensamliggande eller förekomma tillsammans med andra gravar på ett gravfält. Ensamliggande rösen har ofta ansenliga dimensioner och ligger på utmärkande höjdlägen i icke odlingsbara trakter. Dessa visar sig ofta vid undersökning vara från bronsåldern, medan rösen som ingår i gravfält vanligen är från järnåldern.

Stensättning är en flack sten- och jordblandad grav för en eller flera personer. Den kan vara av mycket varierande storlek och utseende som: rund, oval, rektangulär, kvadratisk och tresidig med raka eller insvängda sidor. Den runda formen är dock vanligast. Stensättningar förekommer vanligen flera tillsammans och bildar ofta sammanhängande gravfält. Tidsmässigt kan de hänföras till tiden från yngre bronsåldern fram till järnålderns slut.

Resta stenar markerar platsen för en under markytan nedgrävd grav för en person eller utgör monument utan gravläggning. De benämnes ibland bautastenar, är av mycket varierande storlek och förekommer på gravfält eller stående en eller några tillsammans i anslutning till odlad mark. Resta stenar uppfördes under järnåldern.

Domarring består av större stenar ställda i en krets vilka markerar platsen för en under markytan nedgrävd grav för en eller flera personer. Domarringen kan vara ensamliggande men ingår vanligen i gravfält i anslutning till odlad mark. Tidsmässigt hänföres den till järnålder men förekommer även sparsamt under bronsålder.

Skeppssättning består av ett antal resta stenar vilka placerats så att de markerar relingen på ett skepp. Den utgör platsen för en grav med en eller flera personer och hänförs antingen till yngre bronsåldern eller till yngre järnåldern. Skeppssättningen förekommer både ensamliggande och på ett gravfält.

Textilindustriinventeringar

Sedan 1972 pågår i Sjuhäradsbygden en textilindustriinventering i Borås museums regi. Inventeringen omfattar både uppmätningar och arkivstudier samt intervjumaterial.

Inom inventeringsområdet är följande industrier inventerade.

Fritsla

Eiser avd. F / Krongärdet 1:10
L.J. Wingqvist / Fritsla 22:1, 2:2, 1:9, 6:1, 30:2, 30:3
Hjälltorp 1:3.

Kinna

AB Marks textilfabrik / stg. 817 A
Kinna-Backa, Kinnahults väfveri AB / stg. 859
Kinna yllefabrik
Pelle vävare, f.d. Petter & Tisell / stg. 866
Rydahl manufaktur AB, Tåastugan / Ryd 1:1, 2:1
Stämmemad / stg. 690

Skene

Borås wäfveri AB avd. Kungsfors / Skene 21:1

Örby

A.J. Borgs väfveri AB / Harpebo 5:1
Eriksgården, Kinna yllefabrik / Brättingstorp 4:4

ÄLVSBORGS LÄNS MUSEIFÖRENING
Box 206, 462 01 Vänersborg